

El Govern Civil de Barcelona al segle XIX : desenvolupament institucional i acció política

Manel Risques Corbella

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

**EL GOVERN CIVIL DE BARCELONA
AL SEGLE XIX:
DESENVOLUPAMENT INSTITUCIONAL
I ACCIÓ POLÍTICA**

Tesi doctoral

Manel Risques Corbella

Director: Dr. Borja de Riquer i Permanyer

Departament d'Història Contemporània
Universitat de Barcelona

Abril 1994

Capítol 3

EL TRIENNI LIBERAL (1820-1823) ANYS D'EXPERIMENTACIÓ REVOLUCIONÀRIA

3.1.- LA REVISIO DEL MODEL GADITA, O LES DIFICULTATS D'UNA PRAXI.

3.1.1.- L'impuls revisionista.

...Estas Cortes (les diverses legislatures de 1820-123) no se limitaron (..) á resucitar la obra de las Cortes de Cádiz. Mantuvieron ciertamente, los principios constitucionales del Código fundamental de 1812; pero revisaron amplia y razonablemente todo el sistema formulado en la Instrucción de 1813, acentuando sus principales rasgos y rectificando algunos otros en cierto sentido descentralizador...³¹²

Aquesta valoració de González Posada feta a principis del segle XX respecte de l'organització del règim local, ha estat punt de referència obligat per a la comprensió global de la legislació del Trienni i ha bastit tot una línia interpretativa que utilitzaria i aplicaria el concepte "descentralització" a una legislació que reduïa la intervenció del delegat del poder central, el Cap Polític (en endavant CP) en l'àmbit municipal i en el de les diputacions provincials -la qual cosa ja motivaria les crítiques immediates dels moderats com Francisco Silvela l'any 1839³¹³-; obres com les de Sebastián Martín-Retortillo i Enric Argullol l'any 1973³¹⁴ i la de Concepción de Castro l'any 1979³¹⁵ coincidirien amb l'anàlisi de González Posada³¹⁶. En definitiva, tots ells posen l'èmfasi en el fenomen, cert evidentment, de la reorganització del poder executiu que va plantejar-se al Trienni respecte del règim local i provincial. Aquesta interpretació és prou coneguda i no insistirem en ella: tan sols volem destacar l'element bàsic sobre el qual incideix i que ens interessa especialment, és a dir, l'existència d'una revisió de la legislació gaditana que centraria la seva atenció en la figura del CP. El caràcter descentralitzador d'aquesta revisió és, possiblement, més discutible.

³¹² GONZALEZ POSADA, Adolfo, Evolución legislativa del Régimen Local en España (1812-1909). Madrid, I.E.A.L. 1982 (reimp.), p. 116-117.

³¹³ SILVELA, F., Estudios prácticos de administración. Madrid 1839, VII.

³¹⁴ Aproximación histórica al tema de la descentralización 1812-1931, a MARTIN RETORTILLO, S., (ed.), Descentralización administrativa y organización política, vol. I Aproximación histórica. Madrid, Alfaguara 1973, p. 68 i ss.

³¹⁵ CASTRO, Concepción de, La Revolución Liberal y los municipios españoles. Madrid, Alianza 1979, p. 95 i ss.

³¹⁶ Més recentment, Manuel Santana Molina ha matitzat força aquesta apreciació en considerar que, ...en la Instrucción de 1823 se ofrece una diferencia respecto de aquél (el model francès): mayor participación en las corporaciones y mayor enraizamiento de las mismas en el medio al que sirven, hecho que viene manifestado por las competencias propias que asumen y que les impide ser consideradas como simples ruedas de la acción estatal..., SANTANA MOLINA, Manuel, La Diputación provincial en la España decimonónica. Madrid, I.N.A.P. 1989, p. 100.

Per un altre cantó, partim de la consideració que el Trienni fou el moment de la pràctica liberal ja que durant aquests tres anys va experimentar-se en la realitat, al conjunt de l'Estat espanyol, el règim constitucional dissenyat als anys 1812-1814. Els debats parlamentaris reflectiren aquest fenomen puix que hom hi pot constatar una disminució de les polèmiques més específicament doctrinàries -omnipresents a Cadis- i una atenció prioritària als problemes concrets que generava la substitució de l'Antic Règim pel nou ordre liberal, als que plantejava la pròpia acció del govern i la lluita per la direcció del procés revolucionari, i als que emanaven de l'increment de la reacció absolutista -que ampliaria la seva base sociològica en captar bona part del descontent pagès-, sobretot des del moment que va transformar-se en guerra i aconseguí la incorporació a aquesta guerra, d'una part del que fins llavors havia estat -en diversos àmbits, sobretot la pagesia- la protesta contra les mesures governatives, especialment les fiscals. Aquest fenomen seria clarament perceptible a Catalunya des de l'estiu de 1822³¹⁷.

Aquesta pràctica liberal seria un dels factors essencials que provocaria l'esmentada revisió legislativa el contingut, abast i límits de la qual pel que feia a l'autoritat política provincial és el que analitzarem tot seguit.

3.1.1.1.- Les queixes contra la Instrucció de 1813.

El 19 de juliol de 1820 la Comissió de Legislació de les Corts proposava la reobertura de l'expedient "Acerca de las dificultades que presenta la formación de ayuntamientos constitucionales en varias provincias"³¹⁸, al que ja ens hem referit en analitzar el mandat de Valentí LLOZER: recordem que aquest expedient s'havia iniciat a partir dels dubtes expressats en aquest respecte per diverses diputacions provincials, entre les qual s'hi comptava la de Catalunya que havia dirigit el 18 d'octubre de 1813 una exposició a la regència (insistent en el que ella mateixa havia plantejat uns mesos abans) que el ministre Alvarez Guerra va passar a les Corts el 30 de març de 1814, i sobre la que la Comissió de legislació va redactar un primer dictamen el 30 d'abril de 1814, si bé la seva resolució va quedar pendent³¹⁹. Les Corts van aprovar el 21 de juliol de 1820 que es reiniciés l'expedient i que passés també a informació per part del ministeri de la Governació, amb la finalitat d'arribar a unes conclusions més ajustades ja que la problemàtica requeria la major atenció³²⁰ i mantenia tota

³¹⁷ Sobre el caràcter, el contingut i la complexitat dels aixecaments reialistes a Catalunya TORRAS, Jaime, Liberalismo y rebeldía campesina (1820-1823). Barcelona, Ariel 1976. Més recentment, ARNABAT, Albert, Els aixecaments reialistes i el Trienni Liberal (1820-1823). El cas del Penedès i l'Anoia. Barcelona, Rafael Dalmau 1991; ¿Campesinos contra la Constitución?: El realismo catalán un ejemplo y un análisis global, a <<Historia Social>> 16, primavera-estiu 1993, p. 33-49.

³¹⁸ A.C.D., s.g., lligall 85/exp. 9.

³¹⁹ Vide l'apartat "Formació d'ajuntaments i eleccions municipals" del capítol dedicat a Valentí LLOZER.

³²⁰ Ofici de la Comissió de Legislació a les Corts, 19.jul.1820. A.C.D., lligall 83/exp. 9, n. 40.

la seva vigència: així, per exemple, una exposició del CP de Galícia reincidia de bell nou en els problemes que acompanyaven la formació d'ajuntaments a la seva província per causa del total predomini de localitats de menys de mil ànimes i del desconeixement i confusionisme dominant respecte de les atribucions d'aquests ajuntaments³²¹.

Aquests fets s'afegirien, com senyala Concepción de Castro, al flux constant de

...demandas procedentes de los municipios, especialmente el número de recursos electorales presentados anualmente, (que) superan la capacidad del poder central para resolverlos con celeridad y acierto...³²²

Aquí doncs, trobaríem una de les raons bàsiques que determinarien la reforma del règim local i reclamarien la modificació de la normativa en vigor, és a dir, de la Instrucció de 1813: la necessitat d'assolir una major eficàcia governativa, ben hipotecada tant pel desajust entre realitat -en aquest cas, caracteritzada per l'existència d'un habitat de petits nuclis dispersos- i legislació -feta des de postulats teòrics uniformistes- com per la jeràrquica reglamentació centralista que caracteritzava l'administració liberal, que implicava el trasllat a l'executiu de les decisions sobre aspectes qualitativament molt significatius -recursos electorals- de les problemàtiques local i provincial: no endebades el ministre de la Governació va posar èmfasi en l'obligació dels CP's de preservar el funcionament centralitzat i jerarquitzat de l'administració en instar-los que

...pondrán muy particular cuidado en que todas las instancias que (..) hayan de dirigirse por sus manos, vengan a SM. completamente informadas e instruídas, en términos que, si fuese posible, recaiga sin más dilaciones la resolución conveniente...³²³.

³²¹ Per aquesta raó reiterava la necessitat d'explicitar i divulgar quines eren exactament aquestes atribucions. Exposición, del CP. de Galícia al ministre de la Governació, 26.abr.1820. A.C.D., lligall 83/exp.9, n.52.

³²² CASTRO, C. de, op.cit. Nadrid 1979, p. 95. Sense anar més lluny, podem esmentar el cas concret de la RO.12.des.1820 amb que el ministre de la Governació contestava la consulta del CSP. de Catalunya referent a dubtes en la realització d'eleccions municipals: determinava que en cas d'empat en el nomenament dels electors de parròquia la sort decidiria, definia qui eren els morosos deutors de fons públics incapacitats per a votar, fixava que els ciutadans eren els únics que podien impulsar recursos d'anul.lació de les eleccions, etc.

Posteriorment les Corts va iniciar un expedient relatiu a la "**Representación de varios Regidores del Ayuntamiento de Barcelona acerca de la renovación de aquel Cuerpo**" van dirigir a les Corts el 12 de juny de 1821 manifestant una sèrie de dubtes sobre les eleccions que s'havien de celebrar: quina era la normativa vigent (si el D., 27.nov.1813 o el de 23.mar.1821), qui havia de cessar, etc.: el 5 de maig de 1823 la Comissió de Legislació retornà la consulta a la Secretaria ...por haber pasado el tiempo en el cual pudo ser útil su resolución... A.C.D., s.g., lligall 38/exp. 193.

³²³ Circular de 10.set.1820, als CP's. <<D.B.>> 28.set.1820.

Calia doncs, la participació més activa dels CP's en la tramitació dels assumptes locals i provincials per tal d'estalviar temps a l'executiu. La fèrria centralització governativa plantejava greus problemes de funcionament administratiu que s'anarien evidenciant des del març de 1820. Així mateix, una nova circular de governació va fixar l'obligació dels ajuntaments d'informar 4 cops a l'any al CP sobre la vida local³²⁴, per tal d'aportar elements suficientment contrastats a l'autoritat política perquè disposés de les bases necessàries per a l'elaboració dels informes sobre l'estat de la província que ell, al seu torn, havia de remetre al govern: l'esglaonament peramidal del sistema administratiu semblava doncs, que requeria d'una professionalització desmentida en canvi, per la reafirmació del caràcter polític del càrrec governatiu.

Durant el mateix any 1820 i als primers mesos de 1821 van plantejar-se altres continguts, directament polítics, que posaven en qüestió determinats aspectes de la Instrucció de 1813 i també, per aquesta banda, demanaven la seva reforma.

En primer lloc, i en relació als àmbits municipal i provincial tractats anteriorment, diversos diputats radicals van fer una sèrie de prevencions a l'actuació dels CP's a principis de març de 1821 davant les imminents eleccions municipals la més significativa de les quals seria la del diputat González Allende, que proposà a les Corts el 9 de març de 1821 dues limitacions importants a la capacitat d'intervenció del CP en el procés electoral: la primera afectava la missió dels comissionats dels CP's als pobles per tal que

...limiten su encargo a conservar el orden y hacerle observar por todos los ciudadanos, pero dejando expeditas y libres las facultades de los alcaldes constitucionales para convocar y presidir elecciones...

ja que la facultat del CP de presidir-les era personal i intransferible a cap delegat, i que corresponia aquesta facultat als alcaldes. La proposta la justificà González Allende en els abusos que sovint s'havien produït i en la necessitat de preservar l'autoritat de l'alcalde:

...La ley establece las autoridades que deben intervenir en estos actos, á saber: los alcaldes constitucionales en ausencia y á falta de los jefes políticos...³²⁵

La segona propendia a limitar la intervenció del CP en la resolució dels recursos electorals i a modificar l'article 23 del cap. III de la Instrucció de 1813 que els reconeixia aquesta facultat, i demanava que

...se sirvan declarar las Cortes que esta atribución sea y se entienda propia y peculiar de las Diputaciones provinciales con su presidente, sin que pueda por

³²⁴ L'informe s'havia d'estructurar en 5 parts, que corresponien a cadascuna de les seccions de la secretaria de Governació: govern polític i econòmic, instrucció pública, agricultura-indústria-arts-comerç, beneficència-salut pública i correus-camins-canal. El CSP havia de remetre informe al ministeri ...aunque solo sea para decir que no ocurre novedad en la provincia..., 1.feb.1821. <<D.B.>> 4.feb.1821.

³²⁵ D.S.C., 21.mar.1821. Va passar també a la Comissió de legislació.

sí solo el jefe político anular las elecciones hechas por los pueblos en virtud del derecho que les concede la Constitución; derecho característico del sistema representativo y derecho que sin impropiedad no debe de estar sujeto á ningun agente del Gobierno, sino al Cuerpo superior también representativo, cual es la Diputación provincial....³²⁶

González Allende reclamava en definitiva, un potenciació del caràcter representatiu de les diputacions que anés acompanyat d'un augment del seu poder polític real. Era aquesta la línia política que els "exaltats" cada cop amb major nitidesa defensaven, línia que els oposava a un govern i unes Corts moderades, més entestades a enfortir les facultats de l'executiu i a controlar les institucions electives i representatives; i era a partir d'aquí que la proposta de González Allende carregava contra la funcionalitat política que en la realitat anava assolint la pràctica dels CP's, i que ha estat perfectament sintetitzada per Concepción de Castro:

...La presidencia del jefe político (..) se presta, sin embargo, a la influencia del gobierno a quien representa, o bien a la de compromisos o intereses particulares que puede llegar a contraer ese funcionario. Fuera de la capital provincial donde reside, el jefe político suele acudir a los municipios más agitados, acompañado a veces por un corto destacamento de la fuerza armada. Frecuentemente, el jefe político envía un comisionado que le sustituya; uno u otro suelen presidir aquellas elecciones que, por haber sido anuladas, se celebran por segunda y hasta por tercera vez. Encargado del orden público en toda su provincia como gobernador, el poder interventor del jefe político o de sus comisionados puede ser considerable, llegando a ser denunciado en las Cortes por los diputados descentralizadores del Trienio...³²⁷

L'escàdol més sonat en aquesta perspectiva, esclataria pocs mesos després arran la publicitat de la circular reservada que el ministre de la Governació Ramon Feliú envià als CP's per tal que influïssin directament en les eleccions a diputats a Corts, que s'havien de realitzar el mes d'octubre. Gil Novales ha explicat detalladament l'episodi que conduí a que Copons, CP de Madrid, divulgés el contingut d'aquesta circular amb l'objectiu de desprestigiar al ministre Feliú amb qui mantenia un particular contenciós, i les conseqüències que d'això van derivar-se³²⁸: la circular prevenia al CP de cada província

...para que adopte con la conveniente prudencia aquellas medidas que sean más propias á fin de conseguir el objeto esencial de que la elección para una misión tan delicada recaiga en personas adornadas de las cualidades

³²⁶ D.S.C., 9.mar.1821. GONZALEZ POSADA, A., op.cit., 1982 (reed.), p. 117-118, reproduceix íntegrament les dues propostes.

³²⁷ CASTRO, Concepción de, op.cit., Madrid 1979, p. 78-79. Aquesta autora relaciona diversos casos d'intervencionisme de CP's. en processos electorals que derivarien en transgressió de les lleis i en la formació de causa judicial contra l'autoritat governativa.

³²⁸ GIL NOVALES, A., op.cit., vol. 1. Madrid 1975, pp. 639 i ss.

siguientes...

La descripció que oferia a continuació responia a la del prototipus liberal moderat: políticament i ideològicament conservador per bé que constitucional (prevenia del perill que oferien els afrancesats i els exaltats), socialment benestant (ja que els seus interessos econòmics el conduïrien a "...resistirse a innovaciones peligrosas...") i preferentment civil a eclesiàstic ja que els clergues

...serán más útiles en ilustrar al pueblo en sus respectivas diócesis...³²⁹

No sabem l'efectiva incidència d'aquesta circular en l'àmbit de Catalunya: ben cert que el llavors CP Zarco del Valle va dirigir-se als catalans amb una retòrica proclama que no traslluia obertament les recomenacions ministerials³³⁰; en qualsevol cas, els problemes no derivarien tant de l'aplicació d'aquestes recomenacions com d'altres dificultats relacionades amb l'epidèmia de febre groga que assotava el Principat, i amb el fet denunciat per la diputació que

...careciendo por un lado de instrucciones del gobierno, y abrumado por otra del inmenso peso de las atenciones sanitarias...³³¹

el CP acudí a la corporació provincial per tal d'endegar aquesta comesa: la inexistència de normativa governamental per a les eleccions sobredimensionava la importància de la circular de Feliú ja que palesava l'obvi desinterés pel desenvolupament de l'engranatge administratiu i l'exclusiva preocupació ministerial per assegurar la pròpia continuïtat en el poder. No endebades Gil Novales ha valorat aquesta circular com el certificat de naixement del

³²⁹ Gil Novales no fa cap transcripció del document: sí que la reproduïx COMELLAS, José Luis, El Trienio Constitucional. Madrid, Rialp 1963, 129-130, que remet a BAYO, Estanislao, Historia de la vida y reinado de Fernando VII. Madrid 1842, apéndice documental.

³³⁰ Zarco demanava que ningú no votés persones simpatitzants o afectes a l'absolutisme: l'elecció havia de recaure en ...personas altamente dignas (..) por su profunda ilustración, por su probidad y amor acrisolado á la Constitución: personas que deban su reputación, no á pruebas momentáneas, y sí á servicios eminentemente patrióticos consignados en la opinión pública: personas tan amantes de las nuevas instituciones, com de la tranquilidad de la patria: personas destituídas de todo interés por el restablecimiento de una legislación contraria en cualquier sentido a la libertad civil é igualdad legal, a los progresos de la ilustración, y a las garantías del código sublime que nos rige; personas, en fin, que para conservarlo en toda su pureza, hagan si fuera necesario el sacrificio de la vida (..) Colocad pues, en el santuario augusto de la justicia, diputados que labren vuestra fortuna, y os conserven la dignidad de hombres libres; no perjuros, vendidos a la intriga, que os vuelvan á poner en la esfera de la esclavitud, de la degradación, del oprobio... 30.agt.1821, <<D.B.>> 11.set.1821.

³³¹ Breve noticia de las tareas y operaciones más importantes en que se ha ocupado la Diputación Provincial de Cataluña desde 6 de junio de 1820 hasta 28 de febrero de 1822. Barcelona, en la Imprenta del Gobierno Político Superior 1822, p. 12.

caciquisme electoral³³².

No és però aquest l'aspecte sobre el qual incidirem sinó en el de l'estreta dependència de la corporació provincial respecte de l'autoritat civil, que quedà perfectament il·lustrada amb ocasió de l'encàrrec que va rebre del CP de fixar la normativa que havia de regir el procés electoral, malgrat que aquesta problemàtica no era competència de la corporació³³³: les necessitats del CP fixaven les prioritats en les tasques de la corporació provincial. Això ens introduiria en el camí que ens proposavem: la necessitat de posar límits més clars a les atribucions de l'autoritat governativa perquè disminuïssin (o desapareguessin) les interferències superiors i que es possibilités un exercici autònom de les pròpies competències: aquesta seria la reivindicació hissada amb força per diverses diputacions, entre elles la de Catalunya. Agafarem aquest cas com a mostra significativa del contingut d'aquestes reivindicacions, ja que va dirigir a les Corts una exposició el 26 d'abril de 1821 en la que demanava directament la reforma de la Instrucció de 1813

...por las trabas y continuos entorpecimientos que opone á las operaciones de las Diputaciones provinciales, reduciéndolas en algunos casos a una completa nulidad...³³⁴

³³² ...Asistimos con ello, y bien solèmnemente, con escándalo mayúsculo, a los primeros vagidos del futuro vigoroso caciquismo nacional. Las promesas liberales empezaban a transformarse en eso: corrupción y caciquismo... GIL NOVALES, A., op.cit, vol. 1, 1975, p. 639.

³³³ Sobre la base de les resolucions de la diputació Zarco del Valle va aprovar la proposta que les juntes parroquials s'adaptessin a la nova divisió en partits judicials abandonant la demarcació corregimental pròpia de l'Antic Règim. La novetat implicà una sèrie de modificacions que quedaren publicades en la instrucció de 30 d'agost que fou tramesa arreu de la província: quan tot era en marxa per procedir d'acord amb aquesta normativa, arribà una reial ordre que desqualificà la novetat de la distribució en partits judicials i obligà a la realització tal com fins llavors s'havia fet. El CP. tornà a demanar l'opinió de la diputació que, en informe de 25 de setembre manifestà la impossibilitat de complir amb l'esmentada reial ordre de 17.set i la necessitat de mantenir la nova divisió en partits: assumit el plantejament per Zarco ho va transmetre al govern i les Corts, que en data 5 d'octubre admeteren les innovacions. Així mateix, van establir-se regles peculiars per a les ciutats de Barcelona i Tortosa, infectades per la febre. Les eleccions s'ajornarien a finals de novembre perquè molta gent havia fugit de les ciutats, i malgrat que una nova instrucció de 19 d'octubre <<D.B.>> 31.oct.1821 les havia convocat pels dies 3 i 4 de novembre i havia regulat la votació d'aquests immigrants forçats per l'epidèmia. Vide Breve noticia... 1822, p. 12-17.

³³⁴ En termes semblants s'havien manifestat les diputacions de Madrid (27.jul.1820) i de Biscaia (10.feb.1821). També la de Santander, gairebé al mateix temps que la de Catalunya reclamà que ...a fin de evitar las contestaciones diarias con los Jefes políticos, y facilitar la comunicaci6n de aquellos pueblos, se reformase o aclarase la mencionada Instrucci6n... D.S.C., 19.mai.1821.

segons l'ofici que acompanyà l'escrit quan fou llegit en la sessió del 20 de maig³³⁵. La corporació catalana reclamava de les Corts que

...se sirvan reformar la Instrucción de 23 de junio de 1813, en la parte que coloca a las Diputaciones provinciales en cierta dependencia de los Gefes políticos, estableciendo "...que estos deban ser el único conducto de comunicación entre ellas y los Ayuntamientos, y como también entre las mismas y el Gobierno, y sancionando igualmente que cuando los negocios sean de aquéllos en que estuviere encargado á las Diputaciones sólo el cuidar, velar o promover las cosas pertenecientes al bien público, la autoridad para las resoluciones, y la responsabilidad sea toda del Gefe político, oyendo, cuando le parezca, el consejo de la Diputación...", artículos ambos que, unidos a los demás de su especie, deben producir el efecto de entorpecer el curso de los negocios y pueden con el tiempo perjudicar al bien de los pueblos...

La Diputació considerava que la Instrucció de 1813 havia alterat amb aquests articles (15 i 16 del cap. III) els preceptes de la Constitució de 1812 en els que es definia als CP's com agents de l'executiu especialment encarregats de l'ordre públic i de la "rígida" execució de les lleis, i les diputacions com cossos populars elegits per impulsar el benestar de la població. Davant això, la diputació catalana reivindicava

...su emancipación constitucional (..) y desplegar el lleno de sus facultades (..) con la celeridad é independencia que son precisas...

tal com ja havien exigit les diputacions de Madrid i Biscaia. Calia diferenciar completament les facultats d'ambdós organismes: al CP només li corresponia l'execució dels acords de la diputació i havia de passar a la secretaria d'aquesta institució el despatx dels assumptes. L'experiència havia demostrat que l'aplicació de l'art. 16 provocava

...el gravísimo inconveniente del retardo y entorpecimiento imprescindible que deben sufrir los expedientes, supuesto que debiendo registrarse y acompañarse por el Gefe, cuando pasan á la Diputación, y luego en su regreso registrarse otra vez el acuerdo de ésta y comunicarse á los pueblos extractado o no...

inconvenient al que s'hi afegiria l'obligatorietat de circular a través del CP els acords de la corporació respecte dels recursos que li haguessin presentat els pobles, la qual cosa originava la incertesa de la diputació en l'efectivitat real de les decisions adoptades i afegia dificultats operatives al funcionament administratiu ja que els susdits acords s'havien de despatxar per mitjà de la secretaria del govern provincial i no de la pròpia, amb la consegüent complicació burocràtica que això suposava.

³³⁵ D.S.C., 20.mai.1821. L'exposició passà a la Comissió de Divisió del Territori. Darrerament aquest text ha estat reproduït íntegrament per SARRION, Josep, La Diputació provincial de Catalunya sota la Constitució de Cadis (1812-1814 i 1820-1822). Barcelona, Generalitat de Catalunya 1991, p. 263-268. que data en 17.abr.1821. Nosaltres hem utilitzat el text manuscrit que es troba a A.C.D., s.g., lligall 38/exp. 52, datada en 16.abr.1821. Les reproduccions textuais que fem a continuació corresponen a aquest document.

Els greuges no acabaven aquí sinó que s'extenien al fet que la divulgació i publicació dels acords de les diputacions era potestat del CP la qual cosa en dificultava la transmissió als ajuntaments i reduïa la força moral de la institució, que es veia marginada i privada també, de la publicitat de les sessions: la dependència de la persona del CP en cada moment afavoria l'arbitrarietat al respecte³³⁶.

En darrer lloc, la diputació considerà que l'art. 15 de la Instrucció reduïa el seu paper al de "consejos privados" dels CP's. En definitiva, el conjunt d'aquestes disposicions

...reduce a ninguna significación la autoridad de las Diputaciones, quedando estas circunscritas á una mera oficina de liquidación...

Davant aquesta anàlisi, la diputació de Catalunya proposava a les Corts que eliminessin els articles esmentats i els substituïssin per d'altres, dels quals n'avançava el contingut:

"...1. Que los Gefes políticos presentarán solamente su firma, e interpondrán su autoridad para el cumplimiento, en todos aquellos negocios peculiares de las Diputaciones Provinciales, que contengan alguna cláusula imperativa á Ayuntamientos, corporaciones y particulares. 2. Que en este caso se despachen los expedientes por las Secretarías de las Diputaciones Provinciales con entera independencia de la de los Gefes políticos. 3. Que se pongan enteramente al cuidado y dirección de las Diputaciones Provinciales todos aquellos objetos que les atribuye la Constitución, y que están indebidamente confundidos por el artículo 15 del capítulo III de la citada Instrucción, y 4. Que los Gefes políticos pidan solamente el consejo de las Diputaciones Provinciales en los negocios árdulos y de interés general á fin de que no se vean éstas sobrecargadas con una multitud de informes particulares, que usurpan el tiempo debido á los que son propios de sus atribuciones..." Con estas disposiciones ú otras que mejores estimen la prudencia y sabiduría de las Cortes, se cortarán muchas dificultades, y tendrán las Diputaciones una norma y arreglo fijo, constantes y uniformes de sus operaciones, que termine de una vez la diversidad de métodos con que cada una se gobierna...

Així doncs l'intervencionisme governatiu en l'àmbit municipal, molt especialment en les eleccions i en la resolució dels recursos electorals, i provincial -fins el punt de "desnaturalitzar" les diputacions provincials-, i el control dels processos electorals, eren els principals elements de crítica i denúncia a través dels quals es reclamava la reforma de la Instrucció de 1813³³⁷. Els diputats Serrano i Marau ho plantejaríen d'una forma diferent

³³⁶ Els diputats provincials no s'estaven però d'aclarir que ...hasta ahora ha(n) tenido la fortuna de correr con la mayor armonía con los Gefes políticos que ha habido en Cataluña...

³³⁷ També durant aquest període van plantejar-se altres qüestions que podem considerar "menors" però que també tindrien una certa incidència en plantejar la necessitat de reformar la legislació: per exemple, la diputació provincial de Catalunya i el CSP. en de León en

però complementària al respecte: paga la pena constatar-ho amb les seves pròpies paraules,

...Las facultades de los jefes políticos son más amplias de lo que conviene para gobernar felizmente la Nación, porque ellas deben reducirse a la vigilancia sobre la seguridad y la tranquilidad de la provincia, y al impulso de su prosperidad en todos los ramos, pero sin erigirse en un tribunal sin apelación de una infinidad de providencias que las leyes de todas las naciones cultas han dejado en todas sus instancias á las autoridades municipales respectivas. El punto de elecciones, que es el más sagrado en todo gobierno representativo, está pendiente enteramente de este agente principal suyo, sin tener parte alguna en la aprobación o desaprobación de las elecciones que para los oficios de Ayuntamiento otra autoridad que la suya. Estos inconvenientes ahora serán mayores con la nueva división del territorio, porque crece el número de jefes políticos y se estrecha el círculo en que deben desplegar toda la fuerza de sus facultades. En consideración a lo cual, pedimos a las Cortes se sirvan acordar: lo primero, que el reglamento de jefes políticos pase, con todas las órdenes y decretos de las Cortes dados sobre sus facultades, a la Comisión de Legislación, con urgencia, para que proponga a las Cortes el reglamento que, atendidas las actuales circunstancias, deba formarse, tanto sobre calidades que hayan de concurrir en los electos para estos destinos, como acerca de las facultades a que deberán reducirse las casi ilimitadas del día...³³⁸

Es tractava de retallar unes atribucions que es consideraven excessives, fins el punt que ofegaven el sistema representatiu en que s'assentava la nació.

D'altra banda, aquesta problemàtica -concretament les facultats coercitives del CP fixades a l'art.1 del capítol III de la Instrucció de 1813³³⁹- fou plantejada contemporàniament en sentit contrari al que Serrano i Marau havien desenvolupat, pel "servil" -segons qualificació de Gil Novales- CP de Madrid, senyor de Rubianes en escrit dirigit a les Corts l'I de setembre de 1821, en uns moments en que ell mateix es veuria involucrat en la

exposicions de data 13 i 24 de setembre respectivament van demanar qui havia d'ocupar el càrrec de CSP. en cas d'absència o vacant del titular i de l'intendent (el seu substitut inter): la problemàtica no tindria més transcendència sinó fós perquè la comissió de legislació va dictaminar que havia de ser el comptador provincial, la qual cosa obligava a modificar el que prescrivia l'article 1 del RD. 11.agt.1813 per tal d'autoritzar els comptadors que presidissin les diputacions. A.C.D., lligall 38/exp. 58.

³³⁸ D.S.C., 2.mar.1822. Acabaven proposant també que s'ajornés la divisió del territori ...á lo menos en la parte respectiva al nombramiento de los jefes políticos para las nuevas provincias...

³³⁹ Concretament, el paràgraf final: ...(el CSP) No sólo podrá executar gubernativamente las penas impuestas por las leyes de policía y bandos de buen gobierno, sino que tendrá facultad para imponer y exigir multas á los que le desobedezcan ó falten al respeto, y á los que turben el órden ó el sosiego público...

repressió dels incidents que van produir-se a la capital de l'Estat arran la presència de Riego³⁴⁰. Aquest controvertit personatge expressava la seva inquietud per tal de garantir l'eficàcia de les decisions adoptades per l'autoritat governativa en el camp de l'ordre públic sense

...incurrir en infracciones (de la Constitució) que sinó efectivas, pudieran ser intentadas...³⁴¹;

ja que hi havien uns límits molt estrictes en l'exercici de la pròpia capacitat coercitiva quan bé altres autoritats (per exemple, els alcaldes) bé els particulars desobeïen les seves ordres puix que

...Muchas de estas faltas se corrigen con advertencias y apercibimientos: otras necesitan penas, ya de multas, de apremios, y de arrestos, para las cuales como la autoridad es puramente gubernativa, es indispensable implorar el auxilio de la fuerza...

Els entrebancs partien llavors de tres factors:

a/ les possibilitats d'arrestar estaven limitades pel paràgraf 11 de l'art. 172 de la Constitució (que preveia que només en cas de perill per a la seguretat de la nació l'executiu podia efectuar arrests, que a les 48 hores havien de passar a disposició del tribunals) i restaven circumscrites als que estiguessin delinquent "in fraganti" (art. 20 cap. III de la Instrucció de 1813);

b/ el requeriment de la força armada estava restringit a la conservació o restabliment de l'ordre públic i a la seguretat dels camins però no contemplava la desobediència a les ordres de l'autoritat política, l'incompliment de les lleis i decrets, i les faltes a la dignitat personal, davant les quals només hi cabia la multa;

c/ el caràcter governatiu del CP li negava autoritat per

...hacerse obedecer por la fuerza, o que debe implorar el auxilio de un Juez de Partido o de un Alcalde constitucional, por manera que sin él no puede hacer cumplir su mandato sin incurrir en infracción y de consiguiente en la responsabilidad que el decreto establece...

³⁴⁰ La seva actuació provocaria l'enuig del liberals avançats fins el punt que el seu domicili fou objecte d'un intent d'atemptat el dia 6 de setembre, la qual cosa el decidí a fugir de la ciutat junt al capità general. GIL NOVALES, A., op.cit., vol.1, Madrid 1975, pp. 131, explica que en la vetllada teatral que se celebrà el dia 3 de setembre Rubianes (el CSP) va encarar-se amb el públic des del seu lloc presidencial quan va cantar-se el "Trágala": sobre aquests fets, p. 124 i ss.

³⁴¹ A.C.D., s.g., lligall 38/exp. 157. Les cites següents provenen també d'aquest document.

Rubianes acabava preguntant-se com calia actuar davant l'impagament de multes per part d'un ajuntament, a qui havia de recórrer (al jutge de partit o a la força militar) si els alcaldes no complíen amb les seves comeses, etc. En definitiva:

...¿Cuáles son los límites de la autoridad y jurisdicción de los Gefes políticos para llenar sus atribuciones sin responsabilidad?...

L'exposició del CP de Madrid fou informada pel ministre de la Governació Agustín de Arguelles qui, de RO. ho passà a la deliberació de les Corts: el ministre considerava que

...las dudas referidas (pel CP de Madrid) causan males de gravedad y trascendencia al servicio público, y que cesarían fijando la opinión de los Gefes Políticos y los pueblos sobre las facultades de los primeros para los casos indicados; (la comissió) ha resuelto que proponga a las Cortes (..) lo conveniente, que sería el aclarar y extender el mencionado artículo 1 del capítulo 3 de la Instrucción de 23 de Junio de 1813, en los términos que acuerde el Congreso...³⁴²

Per aquest cantó doncs, es polemitzava sobre un dels elements bàsics en l'exercici dels CP's: els seus mitjans de coerció, que en el seu moment ja havien provocat un intens debat a les Corts de Cadis. Es reincidia així, en una problemàtica que semblava mal resolta en la Instrucció de 1813 i susceptible d'entrar en contradicció amb la Constitució, en l'avinenteça que la reivindicació ara passava per l'exigència d'afermar les atribucions de l'autoritat governativa fent les modificacions legislatives que fossin necessàries.

3.1.1.2.- La reforma de la Instrucció de 1813.

Les polèmiques que atenyien el govern provincial incidiren i foren ateses per les Corts de l'any 1821, que procediren a la redacció d'un nou projecte de llei en substitució de la Instrucció de 1813: no s'arribà a discutir però fou el punt de partença dels treballs parlamentaris que l'any 1822 conduirien a l'aprovació de la nova llei pel govern econòmicopolític de les províncies de 3 de febrer de 1823.

El 29 d'abril de 1822 es llegia a les Corts el dictamen que la comissió de diputacions en que manifestava la seva opinió favorable a que es redactés un nou projecte de llei que

³⁴² 19.oct.1820. A.C.D., s.g., lligall 38/exp. 157. Arguelles fonamentava la resolució en les mateixes disposicions que havia al·legat el CP de Madrid: la Constitució en els seus arts. 242 ("La potestad de aplicar las leyes en las causas civiles y criminales pertenece exclusivamente a los tribunales"), 278 ("Las leyes decidirán si ha de haber tribunales especiales para conocer de determinados negocios") i 306 ("No podrá ser allanada la casa de ningún español sino en los casos que determine la ley para el buen orden y seguridad del Estado") i la Instrucció de 1813 concretament el famós art. 27 del capítol III ("Siendo el Gefe político responsable del buen órden interior de la Provincia, requerirá del Comandante militar de ella el auxilio de la fuerza armada que necesite para conservar ó restablecer la tranquilidad de las poblaciones y la seguridad de los caminos").

refongués el de 1821 i la Instrucció de 1813 a partir d'una base:

...distinguir el gobierno económico del gobierno político, confiando el primero á los ayuntamientos y a las Diputaciones Provinciales, y el segundo a los Alcaldes y a los Gefes Políticos...³⁴³

D'aquesta forma es diferenciaria estrictament entre les autoritats i les corporacions administratives, recollint les prescripcions de la Constitució i posant fi als dubtes sobre les atribucions de les diputacions i dels CP's que segons reconeixia la comissió, palesaven la reducció "casi a la nulidad" de l'acció de les diputacions per causa de la interferència de l'autoritat política. D'aquest dictamen, que marcaria la trajectòria de la posterior legislació, cal subratllar sobretot els següents elements:

a/ la necessitat de dedicar un capítol als alcaldes, d'acord amb el plantejament inicial, per bé que això no implicà que s'introduïssin novetats importants al que fins llavors s'havia reglamentat;

b/ la necessitat d'ampliar les competències dels ajuntaments sobretot en l'administració dels fons municipals, i per a l'elaboració de pressupostos anuals;

c/ la necessitat d'ampliar les competències de les diputacions per raons ja conegudes (comunicació amb els ajuntaments etc.) i perquè permetria alliberar les Corts de la resolució de multitud d'expedients. Així mateix, es mostrava favorable a que assumissin la resolució dels recursos i dubtes plantejats en les eleccions municipals pel propi caràcter de la corporació (a les que gràficament defineixen com "Ayuntamiento general de la Provincia") i perquè així s'ajustaria millor al que regia a nivell provincial: els problemes referents a les eleccions a diputats provincials eren competència de les Corts i no del govern. L'esglaonament s'acoblava a institucions que tenien un caràcter qualitativament semblant; i

d/ la necessitat d'adaptar la figura dels CP's a les nova situació dels ajuntaments i les diputacions, la qual cosa s'entenia que no implicava cap modificació important ni havia de representar cap "devaluació" del càrrec:

...Se conservan á estos primeros agentes del Gobierno en las Provincias, toda la dignidad, todo el decoro y todo el desembarazo que necesitan para obrar, sin que las Diputaciones, ni los Ayuntamientos puedan entorpecer su acción. Por medio de los mismos empleados, por medio de los Alcaldes, que hasta cierto punto deben considerarse también como agentes del Gobierno, y por la asistencia del Intendente a las Diputaciones, se aseguraba al poder ejecutivo, así en estos cuerpos como en los Ayuntamientos, la inspección que les corresponde en los ramos económicos, y el respeto que deben tributarle los mismos cuerpos...³⁴⁴

³⁴³ A.C.D., lligall 45/exp. 89. El dictamen porta data 22.abr.1822.

³⁴⁴ Ibidem.

Les coses quedaven doncs, tal com estaven: l'única diferència era que s'agilitzava l'acció administrativa ampliant els assumptes propis de cadascun dels cercles concèntrics inferiors (ajuntaments i diputacions) que configuraven l'organització "perifèrica" de l'Estat. Plantejada així, la reforma que s'havia d'abordar presentava no tant un contingut descentralitzador com un caràcter equilibrador de les comeses corresponents als distints cossos, agents i corporacions de l'executiu per tal de guanyar eficàcia. El plantejament no conduïa a cap redistribució del poder ni tampoc a atorgar caràcter representatiu a les institucions locals (alcaldes, ajuntaments i diputacions) en funció del qual poguessin assumir competències legislatives i administratives. El model de 1812 no canviava en absolut, tan sols llimava disfuncionalitats evidenciades per la pràctica real: això fins i tot ho tenia molt clar la comissió de diputacions quan advertia en començar el dictamen que els dubtes i problemes senyalats podien provenir d'una manca de comprensió respecte de la Constitució però que sobretot calia entendre'ls

...porque al principio del establecimiento del sistema constitucional no fuese dado á la prudencia humana prever todos los casos, faltando el auxilio de la esperiencia y de los conocimientos prácticos...³⁴⁵

No es tractava doncs, de rectificar un model sinó de perfeccionar-ne el funcionament a la llum de l'experiència; o, com havien plantejat Serrano i Marau, d'eliminar aquells aspectes que desnaturalitzaven el contingut liberal del sistema posant límits més clars a les atribucions de l'executiu; o, reforçant les facultats d'aquest, en la perspectiva del senyos de Rubianes.

El 14 de maig de 1822 va presentar-se a les Corts la nova "Propuesta de Ley que hace el Rey á las Cortes sobre reforma de la Instrucción 23 de junio de 1813 acerca del gobierno económico-político de las Provincias". La Comissió que l'havia elaborat estava formada per Josep Espiga, Juan Alvarez Guerra, Marcial Antonio López, Diego Muñoz Torrero i Angel Vallejo. El ministre de la Governació José M. Moscoso signava l'exposició de motius -en la que poques novetats s'aportaven respecte al que ja portem analitzat³⁴⁶. Els punts de partença i les bases des les que s'abordava el projecte eren les ja conegudes. La principal innovació -junt a la incorporació d'un capítol específic sobre els alcaldes- passava per precisar les atribucions de les diverses autoritats i corporacions, dotar-les d'eficàcia i ajustar-les a les prescripcions constitucionals

...De otro principio ha partido tambien la Comisión, a saber, que no basta fijar las atribuciones de las autoridades si al mismo tiempo no se asegura su ejercicio ni reconocer obligaciones sino se establecen los medios de hacerlas cumplir.

De aquí ha nacido el detallar las atribuciones de los cuerpos económicos, y declarar a sus presidentes las facultades que necesitan para hacer efectivas sus

³⁴⁵ Ibidem.

³⁴⁶ A.C.D., s.g., lligall 82/exp. 35. L'exposició de motius, als folis manuscrits 100-104; el projecte, als folis manuscrits 105-143, porta data 1.mai.1822.

providencias. Por esta razón (.) se ha acreditado a los Alcaldes la facultad de ejecutar las providencias emanadas de los Ayuntamientos por los mismos medios que se han de hacer efectivas las providencias gubernativas. Para esto la comisión ha fijado el maximum de la cuota de las multas...

El 20 de maig van començar els debats, que es van interrompre el 27 de maig en acabar la legislatura, i que es reprengueren el 12 de desembre en unes Corts que havien canviat de majoria política: la minuta de la llei fou aprovada el 23 de gener de 1823 i el 3 de febrer sortia publicada com a decret de les Corts, éssent sancionada com llei el 2 de març de 1823.

Aquesta llei va recollir la majoria de les correccions que s'havien apuntat i integrà un text llarg, detallat, i molt normatiu fins el punt que regulava minuciosament els càrrecs i les institucions: a tall d'exemple significatiu, dedicava 11 articles (del 58 al 68 inclusiu) a la figura del secretari dels ajuntaments... Els seus 291 articles estaven dividits en quatre capítols: els ajuntaments (arts. 1-82), les diputacions (arts. 83-182), els alcaldes (arts. 183-237) i els caps polítics (arts. 238-291): el predomini quantitatiu dels dos primers ja era indicatiu que la principal atenció es dirigia a les corporacions administratives és a dir, als focus destacats de l'impuls reformista. Aquesta llei

...verdadera ley de régimen local, articulada y distribuida según la concepción que se iba formando de la organización de las representaciones locales concepción más definida que la de 1813, pero siempre supeditada a la preocupación del servicio del Estado, que tiene su expresión más eficaz y determinada en la provincia, creación legal que, entonces, quiere tomar cuerpo en al división territorial intentada en el decreto de 22 de Enero de 1822...³⁴⁷

estructurava una organització provincial basada en la distinció entre òrgans deliberatius (amb un espai propi de comeses i atribucions a desenvolupar) i executius, vinculats jeràrquicament entre sí, i que tenien en el Cap Polític el màxim referent³⁴⁸.

La configuració al respecte era la mateixa que en el projecte de la comissió, del que recollia també la reiteradament sol·licitada ampliació de funcions dels òrgans deliberatius i la menor intervenció governativa al respecte (comunicació directe entre ajuntaments i diputació, recursos de les eleccions municipals a competència de les diputacions, etc.) sense que això significués un increment de poder o de capacitat d'actuació autònoma d'aquestes corporacions: ho hem analitzat suficientment.

³⁴⁷ GONZALEZ POSADA, A., op.cit. Madrid 1982 (reed.), p. 122.

³⁴⁸ Aquesta llei ha estat profusament comentada i analitzada: les principals referències, POSADA HERRERA, J. de, Lecciones de administración. Madrid, I.E.A.L. 1978 (reed.), p. 295-310; GONZALEZ POSADA, A., op.cit. Madrid 1982 (reed.), p. 123-142; MARTIN-RETORTILLO, S.; ARGULLOL, E., op.cit., vol.1. Madrid 1973, p. 72-82; CASTRO, C. de, op.cit. Madrid 1979, p. 81-102; SANTANA MOLINA, M., op.cit. Madrid 1989, p. 100-105.

En definitiva, la Instrucció de 1823 perfeccionava el sistema definit l'any 1813 però en absolut n'alterava l'organització o el funcionament, ni, òbviament, responia a una "filosofia" alternativa: en tot cas llimava la capacitat d'intervenció de l'autoritat política superior i ampliava les atribucions pròpies de les corporacions amb l'objectiu d'assolir una millora de l'acció administrativa.

Possiblement la proposta del diputat català Oliver a les Corts el 2 de març de 1822, abans doncs, d'iniciar-se la presentació i discussió del projecte, va constituir l'únic plantejament alternatiu des de premisses liberals, que hagués pogut significar un canvi en l'ordenació de l'Estat ja que reclamava caràcter electiu pel càrrec polític: cada ajuntament votaria un candidat que seria proposat a l'ajuntament cap de partit, el qual escolliria el representant del partit entre totes les propostes que li arribessin. En total cada província presentaria 8 candidats corresponents als partits (preveia també els casos que una província no arribés o depassés aquest nombre) un dels quals seria designat pel rei per a exercir el càrrec durant 1 any, que podia prorrogar-se si resultava reelegit. No era el govern qui podia cessar en un moment donat el CP sinó que només s'admetia la renúncia voluntària, per ascens professional o polític, per formació de causa judicial o per queixa d'indolència, ineptitud o manca de zel en la defensa de la Constitució que havien de presentar un mínim de 8 ajuntaments que així ho haguessin aprovat per majoria simple. La proposta d'Oliver va plantejar-se per segon cop el 10 de març: va ser immediatament titllada d'inconstitucional i no fou admesa ni a discussió. La defensa que en feu Oliver no tingué cap transcendència pràctica ni política, però en volem remarcar la seva "filosofia":

...Porque ¿en qué consiste la felicidad de la Nación? En la suma de la felicidad de todas las provincias. Y esta felicidad ¿en qué consiste? Principalmente en tener buenos jefes políticos. Hay una ventaja inmensa en que sean las provincias las que propongan para jefes políticos: la primera es, que si por desgracia la elección fuese equivocada, no podrían quejarse al poder ejecutivo (..); la segunda es, que nadie mejor que las mismas provincias conoce lo que les conviene. Muchos creen que las provincias están en el estado de los niños de siete años, que no saben cual es su verdadera utilidad, y que necesitan perpetuamente un tutor. Esas opiniones ya habían caducado antes que yo naciera (..) Si se dice que es expuesta la elección de los jefes políticos, no lo es menos la de los diputados a Cortes; y si las provincias no conocen su utilidad, déjese al Gobierno que nombre los representantes de la Nación, que seguramente lo hará con más acierto para los que piensan de ese modo...³⁴⁹

Certament el punt de partença aquí era diferent, la qual cosa traslluïa una concepció de l'Estat liberal també diferent a la dominant: la nació era la suma de les províncies i aquestes províncies eren les entitats més àdequades per escollir les autoritats que havien d'impulsar la seva riquesa i felicitat. S'hi plantejava una representativitat de les autoritats a nivell provincial que entrava en contradicció directa amb l'exclusivitat de la nació com única entitat representativa i amb l'uniformisme com a mitjà per a impulsar el benestar dels ciutadans: d'aquesta forma l'organització centralitzada de l'Estat es diluïa paral·lelament a que una de les seves peces bàsiques, el CP, perdia la seva condició essencial d'agent del govern

³⁴⁹ D.S.C., 10.mar.1822.

per esdevenir l'agent de foment provincial escollit per una entitat a la que, com ja hem dit, se li reconeixia capacitat representativa: la província.

Aquesta òptica s'apartava de la dels anomenats diputats "descentralitzadors" -exaltats- que reclamaven:

a/ una ampliació de la capacitat d'acció dels ajuntaments i de les diputacions identificada amb el que seria un augment de les seves competències pròpies (obres públiques, foment econòmic, centres assistencials...) com organismes locals vinculats a un espai determinat³⁵⁰, adaptada a les necessitats de la jerarquia estatal establerta i apte per a coexistir amb l'exercici d'una sèrie de competències delegades d'instàncies superiors (seria aquest el significat del terme descentralitzador);

b/ una major escrupulositat en la seva puresa electiva la qual cosa passava per limitar l'intervencionisme i l'influència del govern central; i

c/ una certa dimensió política de les corporacions locals en rebre com veurem, competències d'ordre públic vinculades amb l'organització de la milícia, autèntica força armada de la revolució: la defensa del projecte liberal restava així vinculat també al règim local, la qual cosa seria especialment rellevant des l'estiu de 1822 en que la contrarrevolució armada iniciaria la ofensiva que culminaria amb la liquidació de la primera experiència liberal l'any 1823³⁵¹.

3.1.2.- El Cap Polític en la Instrucció de 3 de febrer de 1823.

Va mantenir la posició central i vertebradora de tot el règim local, tal i com ja s'esdevenia en la Instrucció de 1813: la caracterització que en fa Posada Herrera resumeix perfectament aquest caràcter que, insistim, seria del tot aplicable a la norma anteriorment citada

...Los gefes políticos son en sus provincias respectivas agentes del gobierno y representantes de la administración; están encargados del orden y de la seguridad pública; de prestar protección a los ciudadanos, de asegurar su persona y sus propiedades, del fomento de la riqueza pública así en su parte material como en la moral, y finalmente, son medio de comunicación entre el gobierno, las diputaciones y los ayuntamientos...³⁵²

³⁵⁰ Coincidim en aquest sentir, amb la valoració que fa SANTANA MOLINA respecte de les diputacions, op.cit. Madrid 1989, p. 103-104.

³⁵¹ L'1.oct.1823 Ferran VII publicava els decrets que abolien tota l'obra constitucional i, evidentment abolia la figura dels CP's. <<D.B.>> 21.oct.1823.

³⁵² POSADA HERRERA, José de, Lecciones de administración, vol. 1. Madrid, I.N.A.P. 1978 (reed.), p. 160.

La caracterització general no canviava: en aquest sentit, ni tan sols van produir-se al respecte els debats de 10 anys abans quan s'institucionalitzà el càrrec. A partir d'aquesta consideració hem d'entendre i analitzar les modificacions que afectaren l'autoritat governativa i que van traduir-se en un cert ajust i reducció del que en el capítol 1 hem qualificat de "discrecionalitat" dels seus poders i del farragós control que exercia sobre les corporacions locals. Les raons per les quals s'adoptaren aquestes "llimadures" en la capacitat d'acció del CP han quedat prou explicitades en les pàgines anteriors: ens centrarem aquí en les que afectaren la seva intervenció en l'ordre públic.

3.1.2.1.- Les atribucions d'ordre públic.

3.1.2.1.a.- Les facultats de multar i arrestar

La conservació de l'ordre públic continuava éssent una primera gran comesa dels CP's (art.238) però, a diferència del que havia prescrit la Instrucció de 1813, les facultats de multar i d'arrestar que els hi havia concedit aquesta norma per a dur-la a terme van patir importants modificacions:

1/ la facultat d'imposar multes

...a los que le desobedezcan o le falten al respeto, o a los que turben el orden y el sosiego público, no cometiendo culpas y delitos sobre los cuáles se deba formar causa, por tener una pena señalada terminantemente en el código penal... (art. 239)

va perdre el seu caràcter discrecional i quedà limitada a un màxim de 500 rals³⁵³;

2/ la facultat d'arrestar va desaparèixer en el redactat definitiu de la Instrucció, després del debat parlamentari que va produir-se el 30 de desembre de 1823³⁵⁴. La polèmica no fou massa extensa: Istúriz fou qui encapçalà l'oposició a l'article ja que considerà que vulnerava el paràgraf 11è de l'article 172 de la Constitució que permetia al rei i a l'executiu només en circumstàncies extraordinàries l'exercici aquesta facultat³⁵⁵. No era procedent doncs, atorgar-

³⁵³ D'aquesta forma també fou modificat el redactat incial del projecte que tampoc no havia previst cap limitació (art. 223).

³⁵⁴ També en aquest cas, el projecte de 1822 en l'article 248 contemplava aquesta facultat: "Los jefes políticos, como primeros agentes del gobierno en las provincias, podrán ejercer en ellas la facultad que concede al Rey el párrafo 11 del artículo 72 de la Constitución, en solo el caso que allí se previene. También podrán arrestar á los que se hallen delinquiendo in fraganti; pero estarán obligados á entregarlos a disposición del juez competente en el término preciso de veinticuatro horas".

³⁵⁵ "No puede el Rey privar a ningún individuo de su libertad ni imponerle por sí pena alguna. El secretario de despacho que firme la orden y el juez que la ejecute serán

la amb caràcter regular als CP's i encara menys perquè podien

...abusar fácilmente, como por desgracia algun(os) lo han hecho: en prueba de lo cual no hay más que ver las infinitas reclamaciones que hay sobre el particular...³⁵⁶

Falcó va ser el diputat que més extensament va constestar Istúriz i justificà semblant atribució en mans dels CP's matitzant tan sols que s'hi establís l'obligatorietat que els detinguts passessin en 24 hores a l'autoritat judicial: aquest diputat es demanava com podien actuar aquestes autoritats per preservar la seguretat de l'Estat i les persones si quedaven privades de l'esmentada facultat. Com ja hem dit la discussió fou curta (i encara més si comparem aquest debat amb els de 1813) i aportà pocs elements; posat a votació l'article, fou desestimat³⁵⁷.

3.1.2.1.b.- El requeriment de la força armada.

Sense discussió va aprovar-se l'art 268 (256 del projecte) que autoritzava al CP a "requerir" la intervenció de la força armada de l'exèrcit

...o de la milicia nacional activa que estuviese sobre las armas, segun lo necesite, para conservar o restablecer la tranquilidad de las poblaciones y la seguridad de los caminos. Para los mismos fines podrá el gefe político valerse de la milicia nacional local, conforme á su instituto y ordenanza...

La novetat era el concurs de la milícia local a la que el reglament d'agost de 1820 posava sota les ordres de

...la Autoridad superior política local, que en todo caso grave obrará de acuerdo con el Ayuntamiento respectivo... (art. 33)

responsables a la Nación y castigados como reos de atentado contra la libertad individual.

Sólo en el caso de que el bien y seguridad del Estado exijan el arresto de alguna persona podrá el Rey expedir órdenes al efecto; pero con la condición de que dentro de cuarenta y ocho horas deberá hacerla entregar á disposición del tribunal o juez competente".

³⁵⁶ D.S.C., 30.des.1822.

³⁵⁷ Dos mesos abans les Corts havien aprovat per 76 vots contra 61 el projecte de la Comissió de mesures extraordinàries que concedia als CP's facultats extraordinàries per a la detenció de conspiradors -els quals podien restar arrestats durant 30 dies- i per a la realització de registres domiciliaris. D.S.C., 31.oct.1822. En aquesta ocasió el debat fou llarg i força interessant entre els exaltats defensors del projecte que permetia la salvaguarda del sistema i els diputats que s'hi oposaven per considerar-lo anticonstitucional i que advertien del perill de dotar d'atribucions arbitràries als CP's. De fet els abusos comesos a redós d'aquesta disposició pesaria efectivament, com ja hem senyalat, en la posterior negativa a incorporar la facultat d'arrestar entre les atribucions dels CP's.

la qual cosa havia significat un pas molt important per a la seva configuració com a

...fuerza armada popular, civil y demilitarizada, es decir desde la primera vez, desde la ruptura constitucional, en una Milicia auténticamente liberal...³⁵⁸

Un cop aconseguit aquest caràcter, el posterior debat enfrontaria moderats i exaltats per posar la milícia sota el control del govern (el CP) o dels ajuntaments: la "Ordenanza para la Milicia Nacional Local" aprovada el 29 de juny de 1822 després d'intensos debats, segons Blanco Valdés

...dejaban a los ayuntamientos todas las materias relativas a la organización, reemplazo, armamento y fondos de la Milicia (..) y se les conservaba (..) la importantísima de admitir y despedir los milicianos nacionales (..). En cuanto a las autoridades de quienes dependería (..) el artículo 168 reproducía exactamente el 33 del Reglamento de agosto (..) y sentaba, así, un principio de subordinación a los jefes políticos allí donde los hubiese. Es decir, en los lugares donde la Milicia Nacional presentaba mayor fuerza -capitales de provincia y pueblos importantes-, el gobierno podría seguir gozando de la competencia legal de la fuerza armada ciudadana a través, bien de los jefes políticos o bien de sus subalternos en las poblaciones. El grupo moderado -y el gobierno-, habían curiosamente ganado una batalla al liberalismo exaltado en su propio terreno: en el Congreso nacional...³⁵⁹

La llei de 1823 recollia doncs, el que prescrivia la reglamentació de la milícia, que s'intentava configurar com una força d'ordre públic però que sovint més que no pas aquesta funcionalitat, esdevingué protagonista polític destacat en la defensa de la revolució i en la crítica al moderantisme, i que, sovint també, les seves relacions amb els CP's (com tindrem ocasió d'analitzar més endavant a Barcelona) passaren més per la discussió i, fins i tot, la confrontació política que en l'estrictament comportament de força d'ordre públic interior³⁶⁰. Una darrera observació: la desconfiança envers aquesta institució quedava sutilment reflectida en l'enunciat de l'article ja que quedà situada al darrera del mitjà tradicional d'intervenció com

³⁵⁸ BLANCO VALDES, R.L., Rev. Cortes y fuerza armada en los orígenes de la España liberal, 1808-1823. Madrid, Siglo XXI, p. 422)

³⁵⁹ BLANCO VALDES, R.L., op.cit., Madrid 1989, p. 466-467.

³⁶⁰ BLANCO VALDES, R.L., op.cit., Madrid 1989, explica molt bé com fins i tot a nivell d'ordenció jurídic -política immediatament va frustrar-se "el dispositivo miliciano" amb la reglamentació d'una policia de seguretat (desembre de 1822) i dels batallons de caçadors constitucionals (gener de 1823) que ...certificaban claramente la incapacidad de la Milicia para hacer frente a sus asignados cometidos... (p. 468) i, concretament els caçadors (amb la comesa perseguir facciosos i tota mena de malfactors) ...se entendían como cuverpos estipendiarios formados por tropas a las que no se exigía ninguna condición social de alistamiento y a las que se dotaba de carácter militar.

El texto (..) era casi el acta de defunción del modelo miliciano de control del orden público interior... (p. 473)

era la força militar i la milícia activa i en qualsevol cas, es matitzava que el CP "podrà valerse" mentre que en els casos anteriors el verb era contundent: "requerirá"³⁶¹.

3.1.2.1.c.- Altres prescripcions.

La llei de 1823 va especificar altres obligacions del CP per dur a terme la conservació de l'ordre: el contacte constant entre l'autoritat política i el comandant d'armes

...para comunicarse mutuamente las noticias que ocurran y las observaciones que se les ofrezcan acerca del estado de tranquilidad de la provincia, y para ponerse de acuerdo en los medios de conservarla o restablecerla... (art.269)

i la coordinació amb l'autoritat política de les províncies veïnes per a la persecució dels malfactors i per a d'altres assumptes d'interés comú (art.270).

I respecte dels passaports, el CP assumí la seva plena responsabilitat en visar i expedir-los als viatgers a l'estranger (fins llavors se n'encarregaven les autoritats militars) (art.271).

Al costat d'aquestes novetats caldria incidir en el fet que les competències d'ordre públic eren exercides pels alcaldes sota la inspecció superior del CP: en aquest sentit la llei de 1823 no destacaria tant per la incorporació de noves facultats -tot i que se'n produïren- com per la sistematització de les que els corresponien: fent un ràpid repàs, cal partir que la primera comesa de l'autoritat municipal era la de

...tomar y ejecutar las disposiciones convenientes para la conservación de la tranquilidad y del orden público, y para asegurar y proteger las personas y los bienes de los habitantes en todo el término del pueblo respectivo... (art.184).

Per a dur-la a terme podien requerir l'auxili de l'exèrcit i de la milícia activa (art.197) i acudir, amb més raó perquè estava sota la dependència de l'autoritat política, a la milícia local a la qual podien utilitzar

...para las rondas, para recorrer los campos, para la persecución y aprehensiones de malhechores, y para otros fines semejantes... (art.195)

rondes que s'establíen

...para evitar desórdenes y excesos en las poblaciones... (art.189)

la qual cosa no obstaculitzava que

³⁶¹ Aquestes atribucions van fer-se extensibles als caps polítics subalterns (art. 287) i als alcaldes.

...Todos los demás vecinos y habitantes están obligados a prestar auxilio, conforme a las leyes, a los alcaldes cuando lo requieran... (art.196)

Podien requerir dels ajuntaments

...los auxilios que estimen convenientes en todo lo que pertenezca a la seguridad de las personas y bienes de los vecinos, y a la conservación del orden público... (art.192)

raó per la qual podien encarregar als

...regidores y síndicos que rondan alternativamente, que recorran el término de la población, que celen y vigilen en el cuartel o barrio que se les señale, especialmente en los pueblos numerosos, y que desempeñen otras comisiones semejantes para ayudar a los alcaldes, y bajo los órdenes de éstos, a quienes deberán dar cuenta de todo lo que ocurra...(art.193)

Era obligació dels alcaldes que davant qualsevol notícia d'haver-se produït un delict

...salgan partidas de la milicia local ú otros vecinos armados que voluntariamente se presten a ello, en persecución de delincuentes, y pasaran sin tardanza avisos suficientemente expresivos a los alcaldes de los pueblos de los pueblos comarcanos...(art.198)

comunicant sempre al CP aquesta actuació (art.199).

Els alcaldes estaven facultats per a

...ejecutar gubernativamente las penas impuestas por las leyes de policía y bandos de buen gobierno, y para imponer y exigir multas que no pasen de quinientos reales a los que los desobedezcan o falten al respeto, y a los que turben el orden y el sosiego público; pero se abstendran de ejecutar arrestos y prisiones fuera de los casos y en otros términos que los prevenidos en la Constitución y en las leyes. Las multas serán aplicadas a penas de cámara... (art.207)

Així mateix havien de controlar el dret de reunió (art.205), de protegir la moral i de reprimir el joc i la vagància (art.206).

La seva subordinació al CP quedava ben fixada al llarg de la llei:

...obedecerán y ejecutarán las órdenes que les comunique el gefe político de la provincia, y seguirán con él la correspondencia periódica que les prevenga, dándole todas las noticias y avisos que pida (art.211)

i havien de fer circular les ordres, disposicions etc. del CP (arts.212, 213, 214) i de la diputació (art.215).

Només en les actuacions que desenvolupaven com autoritat judicial (practicar les

primeres diligències judicials segons l'art. 200) quedaven alliberats de la dependència del CP (arts. 203 i 204); i els recursos i greuges dels veïns contra els alcaldes s'havien de dirigir directament al CP (art.209) o bé podia fer-se a través del propi alcalde (art.210).

Finalment, quedaven molt detallades les seves funcions en la preparació de les eleccions i formació dels ajuntaments (arts.224 a 236).

3.1.3- Un càrrec polític i militaritzat.

La separació del càrrec polític del de la comandància d'armes, i per tant la reafirmació del seu caràcter civil, va plantejar-se en els mateixos termes que en la Instrucció de 1813: l'enunciat de l'article fou idèntic³⁶² i va motivar la següent valoració de Posada Herrera

...No basta, señores, que se diga en la ley que las atribuciones de los gefes políticos, no han de estar unidas a la comandancia militar: Yo desaría que la ley dijese más si fuera posible: que nunca, que jamás deberían unirse estas dos clases de atribuciones...³⁶³

Era un desig lloable, l'expressat per l'il.lustre administrativista, que adquiria una major transcendència si hom descendia de la preocupació jurídica a la palmària realitat. En efecte, l'excepció prevista en la llei esdevingué norma constant tal i com, per exemple, va denunciar la comissió parlamentària que informà la memòria del ministre de la Governació el 30 de maig de 1822

...se hace sumamente extraño a la comisión que no se diga la menor palabra sobre los notables sucesos de haberse reunido varias veces el mando político con el militar de la provincia. Estas reuniones, que en general presentan tantos y tan graves inconvenientes, y que no deben verificarse sino en casos rarísimos, y por limitado tiempo, no puede el gobierno hacerlas (según el art. 5 del cap. 3 del decreto para el gobierno económico-político de las provincias - 1813-), sino con el cargo de dar cuenta a las Cortes de los motivos que hayan tenido para ello. Entiende la comisión, que estas delicadísimas reuniones han sido harto frecuentes en el año último, y que se han hecho en Zaragoza, en Barcelona, en Galicia, en Cádiz, en Granada, y acaso en otras partes; y entiende también la comisión que de nada de esto se ha dado parte a las Cortes

³⁶² "El cargo de Gefe político estará por regla general separado de la comandancia de armas en cada Provincia; pero en las plazas que se hallaren amenazadas del enemigo, ó en cualquiera caso en que la conservación ó restablecimiento del órden público y de la tranquilidad y seguridad general así lo requieran, podrá el gobierno reunir temporalmente el mando político al militar, dando cuenta á las Cortes de los motivos que para ello ha tenido", arts. 5 del cap. III de la Instrucció de 1813 i 242 de la de 1823.

³⁶³ POSADA HERRERA, J. de, op.cit., vol.1. Madrid 1978 (reed.), p. 157

(..) Parece indudable la infracción de la ley en cada uno de estos casos...³⁶⁴

La resposta de l'ex-ministre Ramon Feliú no va tardar: negava la veracitat dels fets denunciats a Barcelona, reclamava comprensió per a l'especial situació de Cadis, i reconeixia que s'havia produït a Galícia (...por razones poderosísimas...), a Aragó i a Granada (...en el primer punto, mientras llegaba á encargarse del militar la persona nombrada para desempeñarlo...). L'argumentació esgrimida per Feliú en defensa de la política seguida des del seu departament era que

...jamás por la Secretaría de la Gobernación se ha dado una orden para nombrar gefe político al que ejercía el mando militar; aunque alguna vez por la secretaría de la guerra se han dado órdenes para encomendar el mando militar al que ejercía el político...³⁶⁵

D'aquesta forma la màxima justificació era que no havia estat ell qui havia donat l'ordre de reunir el comandament militar al polític i que, en tot cas, era el ministre de la Guerra el culpable de la infracció imputada: la raó es comenta per sí sola.

Al mateix any, Juan Romero Alpuente escrivia les següents paraules:

...se han buscado para gefes políticos a algunos militares que no han entendido más que de salir en persecución de facciosos, dejando sin empleo a los comandantes de armas, y descuidando las obligaciones más esenciales de sus destinos, hasta la organización de la milicia local, sin remover, antes aumentando los obstáculos de su armamento, y de sus ejercicios, y haciendo insoportable y desesperado el servicio de la voluntaria. Como no han visitado sus pueblos, no han conocido las necesidades que padecen, ni las mejoras de que son susceptibles, ni las personas principales que los componen, ni el verdadero estado de su espíritu público, ni las causas que le tienen adelantado o muerto, ni el estado de sus escuelas, ni los grados de ilustración, ni los medios de promoverla, ni en fin, nada han sabido de agricultura, industria ni comercio, y a su consecuencia nada han hecho por donde los pueblos conociesen lo mucho que han ganado con la Constitución, y lo mucho que van a perder si se pierde; y lo peor es que no pocos han llevado, al parecer, el empeño de amortiguar el amor á las nuevas instituciones, como se observó con el de Teruel...³⁶⁶

³⁶⁴ Informe sobre la memoria del señor secretario de la Gobernación de la Península leído en la sesión del día 26 de marzo. Madrid, Impreso de orden de las Cortes 1822, p. 4.

³⁶⁵ FELIU, Ramón, Ligeras observaciones sobre el informe de la Comisión de las Cortes acerca de la Memoria de la Secretaría de la Gobernación de la Península, por D.... Madrid, Imprenta del Universal 1822, p. 5 i 7.

³⁶⁶ ROMERO ALPUENTE, Juan, Discurso sobre el Ministerio actual, compuesto de los señores San Miguel, Gasco, Vadillo, Navarro, Egea -interino-, López Baños, Capaz. Su autor, el ciudadano ... Madrid, Imprenta de D. Mateo Repullés 1822, p. 7-8.

Per a Romero Alpuente, el nomenament de militars havia comportat l'abandonament de les comeses pròpies dels caps polítics per dedicar-se a un altre tipus de tasca que no seria exactament la que els corresponia. I més endavant continuava

...¿Qué Gefes políticos ha enviado hasta aquí a las provincias? Algunos abogados desconocidos, y muchos militares, que aunque algunos de gran nota en sus cuerpos, son casi todos los menos a propósito para semejantes destinos, porque si son malos militares han de ser necesariamente malos para toda otra repentina carrera; y si son buenos, es imposible que sean buenos gefes políticos, porque toda profesión es larga, y no hay vida que no sea corta...³⁶⁷

Romero Alpuente treia aquí la problemàtica dels nomenaments dels CP's. La <<Gaceta de Madrid>> del 14 de març de 1822 relacionava els CP's nomenats arreu de l'Estat en les noves províncies que s'acabaven de crear: Manuel Ballbé remarca que dels 52 càrrecs governatius de les noves províncies 25 van ser ocupats per militars coincidint a més, amb les principals capitals de l'Estat³⁶⁸. Blanco Valdés fa la següent valoració d'aquest fet:

...casi la mitad de las jefaturas políticas eran atribuídas a mandos militares y no á políticos civiles. De esta forma tan sencilla se desnaturalizaba en gran medida el equilibrio entre mando militar territorial y mando político gubernativo y se desdecía el proyecto de deslinde competencial-profesional que los decretos de 27 de enero contenían en potencia. Será esta una muestra anticipada de la quiebra de un modelo civilista que los liberales trienistas se vieron incapaces de mantener al confrontarlo con las exigencias de su dramática fragilidad política...³⁶⁹

Si referim aquest fenomen a la província de Catalunya -i a la de Barcelona posteriorment- haurem de constatar que aquí tots els CP's van ser militars: tots! és a dir, que va assolir el 100% l'ocupació militar del càrrec civil tant en relació al nombre de persones com al temps total de mandat, la qual cosa representa el màxim nivell de tota la història contemporània de Catalunya. Evidentment cal relacionar l'ocupació militar del càrrec amb la militarització de l'administració estatal i molt concretament a la de l'ordre públic tal i com ha estat senyalada pel mateix Ballbé o per Blanco Valdés, i també per Cruz Villalón³⁷⁰: en aquest sentit la llei constitutiva de l'exèrcit de 1821 permetria caracteritzar el règim liberal espanyol com un sistema fictici, en paraules de Ballbé, és a dir que

...Manten(ia) las formas legales constitucionales, pero en la práctica

³⁶⁷ ROMERO ALPUENTE, J., op.cit. Madrid 1822, p. 17.

³⁶⁸ BALLBE, Manuel, Orden Público y militarismo en la España constitucional (1812-1983). Madrid, Alianza 1983, p. 82.

³⁶⁹ BLANCO VALDES, R.L., op.cit. Madrid 1989, p.408.

³⁷⁰ CRUZ VILLALON, Manuel, El estado de sitio y la Constitución. Madrid, C.E.C. Madrid 1980.

conculca(va) fehacientemente su contenido. (..) con la Ley de 1821 los liberales daban un gran salto (..cap a) un Régimen Constitucional militarista...³⁷¹

L'extensió de la jurisdicció militar als delictes vinculats amb l'exercici de les llibertats de reunió i manifestació, i a la repressió dels aldarulls; la militarització de la relació de la milícia amb els ciutadans, és a dir de la força d'ordre públic respecte de la població; i, sobretot, les omnímodes prerrogatives de l'autoritat militar per a implantar la llei marcial ja que amb la publicació d'un ban podien fer efectiu els estats excepcionals (per exemple, a Catalunya el 23 de juliol de 1822 fou implantat l'estat de guerra³⁷²) van ser els elements determinants de l'abast i els límits de la intervenció de l'anomenada autoritat civil en el manteniment de l'ordre públic (que, no oblidem, era la seva primera comesa). El disseny jurídic del càrrec i la seva pròpia posició nodal dins l'Estat liberal centralista van quedar ben afectats per la realitat d'una militarització que el liberalisme impulsà, entre d'altres raons, com a base per a la supervivència.

Si a aquest element hi afegim que durant aquest període van succeir-se 7 CP's a Catalunya-Barcelona (i una interinitat assumida per l'intendent provincial Josef Camps)³⁷³ i que això situava la mitjana de duració en uns 5,3 mesos, podem reafirmar que no només feu fallida el model civilista sinó la mateixa institució governativa quedà empenyorada per l'escàs desenvolupament de l'administració de l'Estat i determinada per unes condicionants polítiques que impedien el desenvolupament de qualsevol tasca que anés més enllà de l'immediatisme paralitzant. La caracterització exclusivament política del càrrec governatiu (arts. 247 i 249 de la llei de 1823), designat lliurement pel ministre de la Governació (que proposava els noms dels candidats al govern) sense cap requisit de professionalització, col.laboraria a afaïonar l'esquifida realitat administrativa d'aquesta institució, realitat que atorgaria als projectes governamentals tendents a dotar d'una organització burocràtico-administrativa l'entitat, la categoria de mera anècdota³⁷⁴.

³⁷¹ BALLBE, M., op.cit. Madrid 1983, p. 79.

³⁷² Com senyala Ballbé això ...no quiere decir que no se dictasen antes bandos militares que afectaban a los civiles. Así en la "Gaceta de Madrid" de 2 de junio de 1822 se recoge uno del comandante general Ruiz Porras que publicó en Cervera el 21 de mayo, prohibiendo reuniones y estableciendo que a las 10 de la noche estén todas las gentes en su casa..., op.cit. Madrid 1983, p. 83, nota 44.

³⁷³ Els CP's van ser els següents: Josef de Castellar (març-desembre 1820), José M. Gutiérrez de Terán (des.1820-febrer 1821), Juan Munárriz (feb.-juny 1821), José R. Zarco del Valle (juny-desembre 1821), Juan Munárriz (des.1821-maig 1822), Vicente Sancho (maig-setembre 1822), [Josef Camps, intendent, provisional set.-novembre 1822]] i Fernando Gómez de Butrón (nov.1822-oct.1823).

³⁷⁴ L'esforç més important en l'aspecte burocràtico-organitzatiu fou la dotació d'una "planta" als governs polítics provincials, en la línia del que s'havia determinat pel 1814: divisió dels governs provincials en 5 categories (segons el nombre de diputats), amb sous i dotacions addients. Barcelona pertanyia a la segona categoria (la primera pertanyia només a

La normativa jurídica quedava afeblida per les pròpies contradiccions i la realitat política mostraria amb patetisme la fragilitat del projecte. En qualsevol cas, la pràctica real esdevindria el millor comprovant d'aquestes anàlisis i consideracions tal com constatarem en els apartats següents.

3.2.- DUES PRACTIQUES GOVERNATIVES A CATALUNYA, DOS EJEMPLOS SIGNIFICATIVOS: CASTELLAR (1820) I MUNARRIZ (1821 i 1822).

3.2.1.- Els inicis de la revolució liberal a Catalunya i la figura del cap polític: el mandat de Josef de Castellar l'any 1820³⁷⁵.

3.2.1.1.- La presa de possessió del càrrec.

Castellar fou nomenat Cap Polític de Catalunya el 10 de març de 1820 a l'escalf de l'eufòria de la revolució, al mateix temps que Pere de Villacampa era aclamat per a ocupar la Capitania General en substitució de l'absolutista Castaños: a les dues de la tarda la gent concentrada davant capitania no només va exigir la publicació de la Constitució sinó que

...De entre el pueblo surgieron gritos pidiendo que Villacampa fuese el Capitán general y Castellar el Jefe político, comunicando éste al otro, que se encontraba en Arenys, lo ocurrido. Crecieron las solicitudes de los comisionados para que se presentase a la capital y por escrito rogó a Castaños que le instruyese sobre lo que debía hacer, contestándole que se pusiera inmediatamente en camino de la capital, a fin de tomar posesión del cargo, pues interesaba para conservar el orden público...³⁷⁶

Madrid, el CP cobrava 80.000 rs. anuals, 22.000 els secretaris, 12.000 un oficial primer i 9500 un oficial segon. Dictamen de las Comisiones de Hacienda y División del territorio español sobre la planta del Gobierno Superior Político de las provincias. Madrid, Imprenta de Alban y compañía 1821, a A.C.D., s.g. lligall 77/exp. 139.

³⁷⁵ Vegeu la seva biografia a l'annex. La seva personalitat s'ajustava força al perfil dels altres caps polítics barcelonins: militars, alts càrrecs en l'administració de l'Estat (alguns d'ells com Zarco del Valle i Vicente Sancho també foren ministres), exili l'any 1823, vocació conspirativa des de l'exterior, retorn amb recompensa político-militar des del 1833, ideologia liberal moderada (aquí les matitzacions augmentarien) etc.

³⁷⁶ CARRERA PUJAL, J., Historia política de Cataluña, vol. 2, El turbulento reinado de Fernando VII. Barcelona, Bosch 1957, p.40-41. Carrera fa aquesta narració en base al depatx de Villacampa al ministre de la Guerra, publicat al <<Diario de Barcelona>> (en

Poc després Castaños va haver de dimitir, en benefici de Pere de Villacampa, que seria oficialment ratificat com capità general per RO. 19 de març³⁷⁷, després que el duc de Bailén -junt amb d'altres personalitats absolutistes tant significatives com per exemple, Copons-, hagués d'abandonar la ciutat la tarda del 13 de març³⁷⁸. Aquest fet, qualificat com a "desagradable incidente" en l'exposició que la Junta d'Autoritats va dirigir al Rei el dia 14, fou relacionat més detalladament per Villacampa en comunicat al ministre de la Guerra en el que explicava com aquella tarda se li havien presentat

...multitud de personas, militares y paisanos...

reclamant-li l'arrest i expulsió de la ciutat de Castaños i d'altres persones, a la qual cosa va haver d'accedir:

...Me es muy sensible este acontecimiento, pero no he encontrado otro medio de acallar los ánimos; y aunque que querían tomase providencias iguales con otras personas, me he desentendido, manifestando que no era mi atribución...³⁷⁹

El nou Cap Polític Josef de Castellar s'havia estrenat -abans que el capità general- el mateix dia 10 de març amb un manifest programàtic on, després de felicitar als catalans per haver-se pronunciat a favor de la Constitució i de remarcar que

...El consentimiento público me ha puesto a vuestra cabeza...

senyalava els seus objectius i les mesures a adoptar:

...No nos proponemos otra cosa sino el restablecimiento de nuestras leyes fundamentales, las cuales prescriben el respeto más profundo a la Santa

endavant <<D.B.>>) 1.abr.1820, i a la relació dels fets al <<D.B.>> 11.mar.1820, amb el que presenta unes diferències insubstancials.

³⁷⁷ <<D.B.>> 24.mar.1820.

³⁷⁸ FONTANA, J., La revolució de 1820 a Catalunya. Barcelona, R.Dalmau 1961, ja va posar de manifest el caràcter pacífic d'aquesta "revolució" durant la qual fou remarcable l'absència d'aldarulls importants: el de major envergadura fou la crema dels locals de la Inquisició.

³⁷⁹ Els "partes" oficials, al <<D.B.>> 1.abr.1820. La mateixa Junta provisional, segons CARRERA PUJAL, va posar la següent nota en l'acta de la sessió del dia 24: ...La verdad de lo ocurrido en la sesión del día 14 fue haber determinado dar parte a S.M. de que para precaver las funestas y desagradables consecuencias que eran temibles de la reposición de las antiguas autoridades, que recelaba el pueblo, se reconoció justo y prudente acceder a la petición y fundadas instancias y reclamaciones del mismo pueblo para que saliesen de esta ciudad el señor Capitán General y algunas otras personas. Se advierte así para rectificar la inexactitud con que se extendió el acta de dicha sesión, publicada en los periódicos..., op.cit, vol.2. Barcelona 1957, p.43.

Religión de nuestros padres y la más acendrada lealtad al legítimo Monarca (...) Nosotros no pretendemos sustraernos a la obediencia del Rey (...) Sólo queremos el gobierno de las leyes bajo la potestad real (...)

Un cop situat el marc reivindicatiu sota els paràmetres de la defensa de la religió i del monarca

...Para ver satisfechos vuestros deseos, necesitamos dar todos las pruebas más eminentes de patriotismo y de virtud. El amor al orden debe ser nuestra divisa en estas circunstancias extraordinarias (...)

El manteniment de l'ordre esdevenia la preocupació immediata i principal del CP, i l'element bàsic que justificava la seva proposta

...Para dictar las providencias convenientes al establecimiento de la Constitución política que hemos jurado; y para arreglar el gobierno de esta capital y provincia, tengo convocada una junta general de autoridades y personas notables..(que)..decidirán los puntos que convengan a vuestro bien y felicidad. Mañana mismo se publicará a las tres y media de la tarde solemnemente la Constitución política en el gran balcón de la casa Lonja. La premura de tiempo no permite un ostentoso aparato, pero todo lo suplirá la rectitud y cordialidad de nuestros sentimientos fraternos...

Acabava expressant la seva confiança en que, davant l'important pas endavant fet per la nació espanyola

...la intrépida Cataluña debe distinguirse entre todas las Provincias sus hermanas por su patriotismo ilustrado, su fidelidad al Monarca legítimo, y su puntual obediencia a las autoridades establecidas. Viva la Religión, viva el Rey, viva la Constitución...³⁸⁰

Castellar senyalava la necessitat que la mobilització popular s'acabés, que tothom retornés a casa i, a partir d'aquí, que fossin les autoritats les que dirigissin amb exclusivitat el procés: no només el manteniment de l'ordre públic esdevenia condició indispensable per a la construcció del nou ordre polític liberal sinó que les "persones notables" eren les convocades a col.laborar amb les autoritats en aquesta tasca.

Ja hem senyalat com, junt a la defensa de la monarquia i de la Constitució, Castellar situà el marc revolucionari dins la defensa de la religió³⁸¹. La voluntat palmàriament explicitada per Castellar, d'atreure's l'Església i d'associar el catolicisme amb la Constitució derivava del seu interès d'apropar-se amb la jerarquia eclesiàstica i de defugir qualsevol

³⁸⁰ CATALANES. El gefe superior político Capitan General interino de esta provincia a sus compatriotas. <<D.B.>> 12.mar.1820.

³⁸¹ L'article 12è de la Constitució proclamava la religió catòlica com l'única reconeguda, no permetent la llibertat religiosa.

confrontació, entre altres coses per la profunda incidència religiosa en la societat, que feia molt perillosa tant l'inicial i forta oposició eclesiàstica al règim liberal -que ja s'havia manifestat arran de la supressió de la Inquisició- com per la personalitat ultra del bisbe de Barcelona Pau de Sihar, eminent defensor de l'absolutisme, amb qui el CP no tenia cap intenció d'enfrontar-se obertament ans al contrari, en cercava el consens.

Els límits polítics del programa de Castellar quedaven ben fixats: i no tan sols per les seves explicacions sinó també per les seves omisions (eren força significatives absències com la d'una referència crítica als anys 1814-1820, de crides a la llibertat o en defensa dels drets individuals, o de ni tan sols cap apel·lació al progrés). El plantejament del CP seria gairebé idèntic al que pocs dies més tard faria, en arribar a Barcelona, el capità general Pere de Villacampa qui, amb un llenguatge més retòric, insistia en que els objectius del moviment eren els tres ja coneguts: la proclamació de la Constitució, la defensa de la Religió (i l'obediència "a sus venerables Ministros") i la fidelitat al Rei; i demanava també la desmobilització dels ciutadans (reclamant-los-hi que retornessin a casa, al sí de la família) per tal de servir l'ordre, garantia de tota prosperitat. L'obediència a les autoritats constituïdes tornava a ser màxima aspiració, que permetria gaudir d'una "prudente libertad"³⁸².

³⁸² Catalanes heroicos: vuestro voto me llama y yo corro desde la soledad a ponerme al frente de mis valerosos hermanos de armas en el momento en que proclamáis con heroísmo nuestro fundamental Código, la Santidad de la religión, la inviolabilidad y amor al Rey y en fin todas las virtudes y todos los derechos del hombre social. Objetos tan sublimes y preciosos depositados en el corazón de todos los españoles afectan singularmente mi espíritu y el de los valientes que tengo la gloria de mandar, en el período de más esplendor y dignidad que presentará á los siglos venideros la Historia Nacional. Mi amor a la Patria y a mi Rey, digno de mejores consejos, me coloca al frente de estas huestes y de estas banderas: mi espada será el escudo del Código fundamental que con entusiasmo fervoroso acabáis de proclamar. Yo os ofrezco sellar con mi sangre y la de mis hermanos de armas, si desgraciadamente lo exigiesen las circunstancias, estos ardientes votos.

Reposad en el seno de vuestras familias: consagraos a vuestras ocupaciones domésticas y a vuestros deberes civiles. Desplegad ahora más que nunca las virtudes pacíficas, la indulgencia generosa hacia vuetros enemigos apagando el fuego impuro de la venganza y la división: respetad con acatamiento y sumisión la Religión celestial de nuestros padres y á sus venerables Ministros. El orden os asegura la prosperidad. Ya que en este día de ventura y gloria os habéis elevado á una altura desconocida de las naciones más cultas, haced igualmente brillar vuestra grandeza de carácter en vuestra conducta particular, y ya sea la generosidad como el amor á una prudente libertad y la obediencia a las autoridades constituídas, la que os inmortalice y os distinga. Uníos estrechamente a mí y a los guerreros que mando y veréis colmado el triunfo á que os llaman la Constitución y los sentimientos elevados que acabáis de manifestar a la faz de España y de la Europa, admirada antes de vuestra gloria y de vuestras virtudes.

Cuartel general de Barcelona, 12 de marzo de 1820. Viva la Nación, viva la Religión, viva la Constitución, viva el Rey, viva Cataluña. Pedro Villacampa. <<D.B.>> 14.mar.1820.

3.2.1.2.- La institucionalització del canvi.

3.2.1.2.a.- La convocatòria de la Junta d'Autoritats.

La convocatòria d'una Junta d'Autoritats i personalitats notables responia a la voluntat de neutralitzar la participació popular i de reconduir a través de "notables" el procés de canvi, tot reduint el paper de les classes populars al de receptors obedients de les decisions polítiques superiors.

Segons l'acta de la seva instal·lació, la iniciativa va correspondre a Castellar després que s'hagués procedit al jurament de la Constitució. Els oficis de la convocatòria els va enviar el dia 11 i es van reunir al Saló de Cent de l'ajuntament: Josef de Castellar, Pere Villacampa, Joan López de Vinuesa (regent de l'Audiència Territorial), Pau Schar (bisbe), Joaquim de Porras (governador militar interí), Joan de la Dehesa (fiscal de l'Audiència), Pere J. Avellá (vicari general) Félix Torres i Amat, el marquès de Casacagígal, Raimon de Vedruna i Ignasi de Gayola (regidors), Antoni Abadal, Antoni Tamaro i Vicens Cabanilles (advocats) i

...los Prohombres de maestros horneros, los zapateros de viejo, los de estereros y los de maestros carpinteros y otros varios Prohombres y sugetos de carácter, congregados después de haber oído el Señor Gefe Político y demás autoridades...

La problemàtica a tractar per aquesta Junta passava per definir

...los medios que podrían adoptarse para conservar la tranquilidad pública y, a fin de fijar en la parte administrativa y en todos los demás ramos del Estado, habiéndose ratificado por aclamación los nombramientos de Gefe Político y Capitán General hechos por el Pueblo, se acordó crear una Junta de siete individuos que interinamente supliese a la Diputación Provincial que debe instalarse con la posible brevedad con arreglo a los arts. 325 y 326, cap. 2º, tít. 4º, de la Constitución y practicasen cuanto considerasen necesario a los fines indicados, y, habiéndose procedido a la votación, fueron nombrados los Señores siguientes: el Señor Barón de Castellet, Don Antonio Tamaro, Don Juan Batlle, Don Benito de Plandolit, Don Félix Torres i de Amat, Don Manuel Lasala y Don Mariano Esteve y Morato.

El secretari interí de la reunió, que signa l'acta, era Joan Anton de Llinás, nomenat per Castellar³⁸³.

Villacampa informà al ministre de la Guerra que no s'havien registrat violències ni aldarulls durant aquells dies, llevat de l'assalt a la Inquisició (10.març) amb la consegüent alliberació dels presos que hi havia als calabossos i del saqueig dels seus arxius. Va ordenar

³⁸³ ADB., Actas de la Comisión y Junta Provisional, Reg. 6, p.1-1v. SARRION, J., op.cit., Barcelona 1991, ha publicat recentment les actes de la Junta, p. 131 i ss. Vide també, CANALES, E., op.cit., vol.1. Barcelona 1987 p.59 i ss.

posar en llibertat els presos de la Ciutadella i d'altres presons, i va notificar la dimissió obligada dels governadors de Mataró i de Girona, i la detenció del de Tarragona. Villacampa acabava el despatx demanant al ministre que comunicés al rei

...que no dió un paso para obtener el cargo, que no aspiraba a conservarlo y que aceptaría el destino que le confiriese...³⁸⁴

El 13 de març va tornar a reunir-se la Junta a la casa del Cap Polític³⁸⁵ i es van adoptar els següents acords:

a/ Convocar una nova Junta interina de diputats provincials, un per cada corregiment, que substituís la DPC fins que fos convocada legalment;

b/ reunir a Barcelona un ajuntament mitjançant eleccions parroquials presidides per delegats del CP;

c/ felicitar les poblacions de Girona i Manresa per la forma com havien procedit a la proclamació de la Constitució;

d/ informar al rei amb una exposició on s'expliquessin els esdeveniments de Catalunya; aquesta informació es dirigiria també a les províncies d'Aragó i Galícia, i a l'Exèrcit Nacional de la ciutat de San Fernando;

e/ nomenar, a proposta de Félix Torres i Amat, una Junta interina de censura per a la prevenció d'excessos

...en la libertad de imprenta....

f/ iniciar el procés de creació de la milícia nacional mitjançant la crida als ciutadans

... que se alisten voluntariamente a fin de formar dos batallones de estas tropas nacionales. Se nombró al coronel Josef Costa para que recibiese el alistamiento y dirigiese la organizacion de esta Cuerpo Nacional, en la inteligencia de que se establecerá esta milicia en toda la Provincia, segun lo previene la Constitucion con la prontitud que sea dable...

g/ suspendre l'Administrador General de Rendes i vigilar que

...no se distraigan de la Provincia caudales algunos pertenecientes a la Hacienda pública...

h/ encarregar al CP que el més ràpidament possible

³⁸⁴ <<D.B.>> 1.abr.1820.

³⁸⁵ ADB., Actas de la Comisión y Junta Provisional, 13 de març de 1820.

(..) disponga que se jure la Constitucion política en los pueblos de la Provincia...

D'aquesta manera s'inicià la institucionalització del canvi, en el que el paper de Castellar fou prou important, tant pel que feia a definir el programa polític i el caràcter del moviment com en la caracterització dels mitjans que s'havien d'utilitzar per a la seva realització.

Immediatament el CP va convocar eleccions per a formar l'ajuntament constitucional de Barcelona d'acord amb la normativa gaditana³⁸⁶, cessant els regidors perpetus i els altres membres del consistori i determinant que el càrrec de secretari no exigia la qualitat d'escrivà. Les juntes parroquials se celebraran el diumenge 19 de març³⁸⁷.

La celebració de les eleccions, sense problemes importants llevat d'una denúncia a la parròquia del Pi³⁸⁸, permeté la formació de l'ajuntament barceloní³⁸⁹, que el dia 26 redactà un manifest, encapçalat per Castellar, en que explicitava els seus objectius³⁹⁰.

3.2.1.2.b.- El restabliment de la Diputació Provincial.

Havia estat objectiu prioritari de la Junta de notables, que en la sessió del dia 13 havia acordat d'oficiar als corregiments perquè cadascun d'ells nomenés un representant que pogués integrar-se en una Junta interina que hauria d'actuar fins a la formació constitucional de la DP. Mentre actuaria una Junta interina formada per 7 individus, que ja hem esmentat anteriorment. La Junta comunicà el 6 d'abril que la nova Comissió provisional governativa

...compuesta de un representante de cada Corregimiento (..) expresará de una manera más legal y positiva la voluntad de todos los ciudadanos de Cataluña y proseguirá atendiendo al establecimiento del sistema constitucional y demás objetos de su instituto, hasta que quede nombrada y reunida la Diputación de la provincia...³⁹¹

Esteban Canales caracteritza la Junta

³⁸⁶ Arts. 312, 313, 314, 317, 318, 319 i 320 de la Constitució de 1812, i RD. 10.jul.1812.

³⁸⁷ Circular 14.mai.1820. <<D.B.>> 17.mar.1820.

³⁸⁸ <<D.B.>> 21.mar.1820.

³⁸⁹ <<D.B.>> 24.mar.1820.

³⁹⁰ <<D.B.>> 30.mar.1820.

³⁹¹ <<D.B.>> 7.abr.1820.

...d'institució pont fins a l'afirmació del nou règim, simbolitzada per l'obertura de les Corts...³⁹²

La Junta perllongaria la seva existència, lànguida, no només fins més enllà de la celebració d'eleccions a diputats generals³⁹³, a diputats provincials el 22 de maig (d'acord amb el RD. 30 de març)³⁹⁴ i de la reinstauració provisional de la Diputació de 1814 sinó fins el 12 de juliol, en que va conèixer el jurament constitucional de Ferran VII³⁹⁵.

Tant aquesta Junta provisional com la Diputació de 1814 foren presidides pel CP, la qual cosa col·laborà a evitar l'antagonisme entre ambdúes institucions. Fou força simptomàtic al respecte el discurs de Castellar el 3 de maig, en la sessió d'instal·lació de la Diputació cessant l'any 1814, tal com recollí l'acta corresponent:

...El Señor Presidente ha hecho a los demás señores vocales una arenga análoga a las circunstancias, manifestándoles que la Junta provincial, después de una muy seria y detenida discusión había resuelto permanecer en ejercicio para los casos extraordinarios que puedan ocurrir y a fin de auxiliarle en la rápida planificación del sistema constitucional, venciendo, en virtud de las amplias facultades que le dieron sus comitentes, aquellos obstáculos que la Diputación Provincial no pudiera superar en fuerza de las atribuciones que la ley les señala, y que de esta determinación, como igualmente de la instalación de la Diputación, se daba parte al gobierno con esta fecha. Así mismo ha hecho presente a dichos señores la buena unión, armonía y fraternidad que han

³⁹² Vide CANALES, E., La Diputació a l'inici del liberalisme, 1812 - 1823, a Borja de RIQUER (dtor.), Història de la Diputació de Barcelona, vol. I, Barcelona 1987, p. 59.

³⁹³ El RD. 22.mar.1820 de convocatòria de Corts anava acompanyat d'una Instrucció per a la celebració de les eleccions a diputats en la que s'explicitaven quines eren les tasques a realitzar pel CP:

a/ Convocar la Junta preparatòria en rebre el decret de convocatòria electoral. Aquesta Junta estava formada pel CP, l'arquebisbe/bisbe/o eclesiàstic principal, l'Intendent, l'alcalde més antic, el regidor degà, el Síndic procurador general, i dos veïns bons nomenats per les anteriors personalitats.

b/ La Junta havia d'enviar als caps de partit la convocatòria electoral; havia de fer la distribució d'electors per partits segons el cens de 1797, tot corresponent un elector per cada 70.000 ànimes. Catalunya disposà així d'un total de 12 diputats a (858.818 habitants).

Durant el mes de maig es van rebre els comunicats al govern polític de nomenament dels electors. <<D.B.>> 12.abr.1820.

³⁹⁴ En manifest de 2 de maig la Junta expressava la seva voluntat de no dissoldre's i d'...auxiliar al Gefe político en lo que este juzgue necesario... <<D.B.>> 8.mai.1820.

³⁹⁵ CANALES, E., op.cit, Barcelona 1987, vol.1, p. 59-62.

guardado hasta el día todas las autoridades superiores de esta Provincia, y que no se prometía menos de la Diputación Provincial, concluyendo con ofrecer su respeto y servicios a todos sus individuos y a cada uno en particular, rindiéndoles los más afectuosos obsequios. Contestándole el señor Barón de Castellet, con toda la urbanidad y finura que tanto le distinguen, ha asegurado que todos los señores vocales de la Diputación abundan en los mismos sentimientos de unidad y concordia que han animado y animan a las expresadas autoridades, y que se desvelarían todos en en procurar la prosperidad de la Provincia en debido y completo desempeño de sus atribuciones...³⁹⁶

El 6 de juny va instal·lar-se la nova Diputació de Catalunya i feu públic un manifest als ciutadans (8 de juny de 1820) ple d'optimisme en que Catalunya tornaria a ser la glòria d'Espanya³⁹⁷.

3.2.1.2.c.- La supressió dels drets de portes.

Aquesta decisió s'emmarcava dins la complexa problemàtica de compaginar les necessitats de les hisendes municipals amb l'adopció de mesures polítiques que facilitessin la vinculació dels ciutadans amb el nou règim: quins beneficis immediats, a nivell de les condicions de vida, comportava el nou règim? Reconeixem que aquesta qüestió requeriria un desenvolupament molt més ampli del que aquí li atorguem; però, en qualsevol cas la supressió del dret de portes n'esdevingué una bona il·lustració.

La preocupació pels aspectes impositius i contributius ja havia estat present des de bon principi en la voluntat de la comissió governativa³⁹⁸. Ara bé, tema privilegiat en aquest camp fou la proposta del cap polític de suprimir els drets de portes i consums, que eren un dels impostos més odiats popularment. Es tractava d'una mesura evidentment política, d'atreure la població envers les noves institucions, i així ho plantejà Castellar: l'ajuntament de Barcelona va acceptar la supressió del dret de portes a partir del 15 d'abril i a canvi fixà una contribució directa de 3,5 milions de rals, que es distribuïria entre els habitants de la ciutat d'acord amb els tres rams de riquesa: territorial, industrial i comercial, en tant que les Corts no establissin una nova llei d'Hisenda. Els criteris de proporcionalitat i les quotes les fixaria una Junta³⁹⁹.

³⁹⁶ ADB, Actas generales, 3 de maig de 1820.

³⁹⁷ <<D.B.>> 18.jun.1820. Pot trobar-se reproduït també a SARRION, Josep, La Diputació provincial de Catalunya sota la Constitució de Cadis. Barcelona, Generalitat de Catalunya 1991, p. 406-408.

³⁹⁸ Vide el comunicat de la comissió governativa al <<D.B.>> 21.mar.1820 i les ordres de 30.mar.1820 al <<D.B.>> 3.abr.1820.

³⁹⁹ <<D.B.>> 15.abr.1820.

Desconeixem com va resoldre's aquesta distribució a la capital catalana; però, pel que feia als altres ajuntaments, Castellar els havia demanat que durant el mes de juny proposessin a la diputació

...los medios con que poder subrogar los impuestos que se cobran por los efectos de consumo, o que gravitan sobre el comercio interior...⁴⁰⁰

Pel que sabem, durant el mes d'agost, el CP va haver-se de dirigir als ajuntaments catalans fixant la data límit del 15 de setembre perquè duguessin a cap aquesta mesura, advertint que

...los perjuicios que se originen a los comunes recaerán precisamente contra los bienes propios de los concejales de los ayuntamientos morosos, sin atenderse contemplación ni excusa alguna...⁴⁰¹

La circular no només reflectia aquesta morositat sinó que en ella Castellar recordava als ajuntaments la necessitat de complir totes les disposicions que havien emanat del govern polític i de la Junta i comissió governativa: concretament la remissió dels propis i arbitris dels comptes municipals, la notificació dels establiments de beneficència que existien i l'estat de la instrucció pública. Era evident que la distància entre les disposicions i la normativa legal per una banda, i la realitat municipal -i dels pobles- per l'altra, no s'havia reduït amb el nou règim sinó que les inèrcies, inhibicions i resistències exercien un pes important a l'hora d'implantar un nou estat de coses com pretenien els liberals en el poder.

3.2.1.2.d.- Les relacions amb la Comissió de Fàbriques.

Presentaren una ambivalència semblant a l'anterior: la necessitat de fer-se amb el suport d'uns sectors socials especialment importants i traduir econòmicament aquest suport en aportació monetària. Castellar intentà emparentar ambdós objectius.

En el primer àmbit, la temàtica que inicià l'apropament fou la repressió del contraban per part del CP, a mitjans abril⁴⁰². Poc efectiva seria la providència adoptada ja que el 8 d'octubre la Comissió de Fàbriques va dirigir-se a la diputació per denunciar el tràfic existent i per reclamar efectives mesures de repressió, qüestions en les que va insistir al cap d'un mes⁴⁰³. Si no massa èxit pogué oferir Castellar en l'aspecte anterior, sí que fou ben important l'aprovació per les Corts del sistema prohibitiu. El punt d'unió que permetia aquesta decissió no només afectava la Comissió de Fàbriques sinó el conjunt dels catalans, motiu pel qual Castellar va dirigir una obligada i retòrica proclama lloant la sabiduria de les Corts i la

⁴⁰⁰ Circular 16.mai.1820.

⁴⁰¹ Ofici de Castellar als ajuntaments, 14.agt.1820. <<D.B.>> 15.agt.1820.

⁴⁰² <<D.B.,>> 15.abr.1820.

⁴⁰³ <<D.B.>> 12.oct.1820 i de 7.nov.1820 respectivament.

prosperitat que a a partir d'aquí regiria a Catalunya. La conclusió que treia Castellar era que

...ya no hay que temer nuevos permisos particulares, ni mas privilegios onerosos a la industria por ser incompatibles con nuestro precioso Código, y por quedar a más expresamente derogados por nuestros sabios legisladores, solo en este sistema constitucional puede la Cataluña afianzar la seguridad de las prohibiciones y con ellas las de su prosperidad y riqueza...⁴⁰⁴

Castellar en nom de la Comissió de Fàbriques, que presidia, demanava que això repercutís en un profunda millora del sistema productiu que permetés competir amb les nacions europees més avançades. D'ies després Castellar aprovava el reglament interí de la Comissió de Fàbriques per assegurar la qualitat i els colors de les manufactures⁴⁰⁵. Podem intuir que les relacions del CP amb els fabricants catalans serien força fluides durant aquests mesos; no endebades els fabricants havien donat suport explícit a la revolució⁴⁰⁶.

Molt possiblement, un element important que permetria baremar amb exactitud l'anterior plantejament seria conèixer com es va realitzar en la pràctica la participació dels "capitalistes catalans" en la contractació de l'emprèstit de 200 milions de rals aprovat per RO. 12.agt.1820; la qual cosa seria tanmateix un bon índex per conèixer el suport material real al nou règim. Castellar tingué la comesa que

...excitando eficazmente a todos los capitalistas, prestarán a este importante encargo la atención que pide, para enterar a S.M. de sus resultados...

davant la qual cosa convidà a que col.loquessin els diners en una empresa

...en que se combinan la propia utilidad, la más completa seguridad, y la satisfacción de concurrir al desahogo del Estado o desempeño de sus necesidades, y de corresponder al llamamiento de un gobierno tan sabio como paternal. Todo individuo que quiera tomar parte en este préstamo podrá proponer en lo que resta de este mes la cantidad y condiciones con que quiera interesarse...⁴⁰⁷.

Malhauradament, i com ja hem dit, desconeixem l'èxit o el fracàs de Castellar en semblant tasca.

⁴⁰⁴ 16.nov.1820. Suplement al <<D.B.>> 18.nov.1820.

⁴⁰⁵ 18.nov.1820. Suplement al <<D.B.>> 28.nov.1820.

⁴⁰⁶ FONTANA, Josep, op.cit., Barcelona 1961, p. 22-23.

⁴⁰⁷ Circular 16.agt.1820. <<D.B.>> 17.agt.1820.

3.2.1.2.e.- La Milicia Nacional (MN).

Castellar va publicar un edicte el 15 de març en el que, a partir de la consideració que la MN era el principal suport i garant de la Constitució, decidia la formació de cossos milicians d'acord amb el capítol 2 títol 8è de la Constitució i amb el Reglament de 12 d'abril de 1814, però

...en el entretanto los sujetos que deseen dar una prueba de su amor a la Patria con este importante servicio, se presentaran en la casa del Coronel Josef Costa (..) que (..) vive en la calle Conde del Asalto nº 4 piso 1º, al lado de un marmolista...⁴⁰⁸

Així s'iniciava el procés de formació de la milícia barcelonina. Poc després i arran el decret governamental de formació de la MN, Castellar va publicar un manifest explicant els beneficis que d'això se'n derivarien. La implantació de la MN tenia per objecte

...que tengáis en los pueblos una seguridad suficiente para la policía interior, y una fuerza puramente local auxiliar a la justicia (..); en fin de que vosotros mismos seáis los defensores de las leyes y el orden público (..) advirtiéndolo que sólo en el caso que vuestro pueblo fuese invadido por una fuerza estraña, o insultada vuestra seguridad por cualquier género de agresión, tendréis un motivo para ejercer el glorioso encargo de defender vuestra misma misma propiedad, vuestros hijos y vuestros bienes...

Passava després a la desqualificació dels qui plantejaven el somaten com alternativa. Castellar argumentava que la MN era menys gravosa i més útil:

...Mirad con la misma desconfianza a cualquiera que os sugiera ideas contrarias a la franqueza con que os habla (la) autoridad (..) Todos los alivios, todas las ventajas, toda la disminución de tributos y la abolición de derechos interiores serán el primer resultado que recogeréis de vuestra constitución política (..); y entretanto que el Congreso nacional se reúne, yo os ofrezco proponer a la Junta interina de la provincia, que ha de empezar sus sesiones en el día 1 de abril, la extinción de algunos pagos que en la actualidad se hacen indispensables para sostener el Ejército y demás obligaciones del Estado.

Considerad como un enemigo de vuestros intereses, del sosiego público y de la gloria nacional a los hombres codiciosos y malévolos que os inspiren desconfianza y celos.

Esta clase de malvados será irremisiblemente exterminada por la espada de las leyes (..) Poned en mí noticia de cuáles son estos malvados, y yo os prometo su ejemplar castigo breve y sumariamente...⁴⁰⁹

⁴⁰⁸ <<D.B.>> 17.mar.1820.

⁴⁰⁹ Comunicat de Castellar a 29.mar.1820, que explicava el decret de formació de la MN. <<D.B.>> 4.abr.1820.

Segons Carrera Pujal des de l'abril l'ajuntament de Barcelona va iniciar

...alegremente (..) la aventura de organizar las milicias, sin contar con fondos, y a fines de abril notificó a la Junta que, ante las repetidas instancias de los empresarios del vestuario para que les pagase, si le permitía usar de arbitrios procuraría socorrerles con lo poco que pudiera. Le autorizó y al propio tiempo le pidió que indicara los recursos de que podía valerse para cubrir el gasto de armar a los milicianos...⁴¹⁰

El problema del finançament de la MN va mantenir-se en primer pla. L'ajuntament barceloní, a partir de la valoració de les dificultats que derivaven del reglament de 24 d'abril, va proposar a la diputació la implantació d'un nou arbitri sobre sobre les cases que s'havien d'edificar damunt les casetes de la Sèquia Comtal i obrir una subscripció per a la contractació de les despeses d'armament i vestuari:

...Y teniendo en cuenta el Cuerpo provincial que la milicia de Barcelona se formó antes del reglamento, que sus individuos se alistaron sin la obligación de vestirse que les imponía aquel y que su observancia retraería a muchos del servicio y extinguiría la afición que a él demostraban los jóvenes, autorizó al Ayuntamiento a usar de los arbitrios expresados, si bien con la economía recomendada en la citada disposición. La Diputación expuso al Gobierno que al recibirla ya estaba muy adelantada la organización de las milicias en las principales poblaciones de Cataluña, con arreglo al decreto de las Cortes de Cádiz, y que se seguirían graves resultas de obligarse a los milicianos a uniformarse...⁴¹¹

El 15 de juny Castellar signava un "Código penal para la Milicia Nacional Local de Infantería y Caballería", el contingut del qual portà Gil Novales a fer la següent valoració:

...Adelantándose a cualquier legislación de las Cortes, era patente la intención de convertir el concepto democrático de la Milicia Nacional en un cuerpo más de subordinación militar a la antigua usanza. También aquí se ve quién había triunfado realmente en la Revolución de 1820. Y frente a esto, los liberales sinceros serán impotentes o no podrán resolver el dilema de crear un cuerpo de ancha base popular, sin entregar las armas al mismo pueblo, al que se convoca para defender al régimen...⁴¹²

⁴¹⁰ CARRERA PUJAL, op.cit., vol 2. Barcelona 1957, p. 50.

⁴¹¹ CARRERA PUJAL, op.cit., vol. 2, Barcelona 1957, p. 58.

⁴¹² GIL NOVALES, Alberto, Las Sociedades Patrióticas (1820-1823). Las libertades de expresión y de reunión en el origen de los partidos políticos. Madrid, Tecnos 1975, vol. 1 p.61.

El diumenge 2 de juliol va celebrar-se l'acte de benedicció de la bandera del primer regiment de la MN que s'havia format. Castellar, en nom de l'ajuntament, va lliurar-la al seu cap amb les següents paraules:

Ciudadano coronel: la patria os entrega esta bandera por mano del Excmo. Ayuntamiento de esta ciudad para que unido a vuestros compañeros la reconozcáis como símbolo de unión, siempre que sea preciso defender la independencia nacional del sagrado Código que hemos jurado, y el Rey constitucional. Espera el Excmo. Ayuntamiento que así como habéis sido los primeros en alistaros en las banderas nacionales seréis los últimos en abandonar esta insignia prefiriendo antes una muerte honrosa que ver esclavizada vuestra patria: sólo resta, ciudadano Coronel, que entremos en el templo a recibir la bendición del Dios que adoramos, cuyo deber impone la Religión a un militar católico...⁴¹³

Sembla doncs, que caldria matitzar la conclusió de Gil Novales amb motiu de l'escrit que la Societat Patriòtica va adreçar a l'ajuntament de Barcelona el 23 de novembre de 1820 per tal de sol·licitar l'organització d'un batalló denominat "1º de la Milicia Nacional Local"⁴¹⁴, que

...Si este batallón es el primero, quiere decir que antes de noviembre de 1820 la M.N. no existía en Barcelona (...) Sólo en junio había aparecido el ya citado "Código Penal..." firmado por Castellar...⁴¹⁵

Segons aquest autor, l'ajuntament va traslladar la proposta a la diputació i aquesta entitat a CP: l'1 de desembre de 1820 l'ajuntament comunicava l'aprovació del batalló a la Societat patriòtica, la qual en sessió d'1 de desembre va decidir oficialment en senyal d'agraïment les tres autoritats. El 10 de gener de 1821 s'hi havien allistat més de 500 persones. Gil Novales insisteix en la seva conclusió respecte a que fou el 1er batalló de la MN de Barcelona en base a la representació que aquell dia van dirigir a l'ajuntament la comissió de la Societat puix que

...En este escrito se habla claramente de Primer batallón de M.N.L...

si bé matitza que

⁴¹³ <<D.B.>> 12.jul.1820.

⁴¹⁴ Aquest batalló s'havia de compondre de ...seis compañías, más Plana Mayor, capitanes y subalternos, de acuerdo con el reglamento de Milicias..., op.cit., vol. 1, Madrid 1975, p. 262.

La Societat justificava la seva petició en que si bé havia assolit els dos primers objectius (difondre "las luces" i consolidar el sistema constitucional) que havien motivat la seva creació, no era així respecte del tercer: aterrar els enemics. Veure CARRERA PUJAL, op.cit., vol.2, Barcelona 1957, p.78.

⁴¹⁵ GIL NOVALES, A., op.cit., vol.1, nota 85 p.262.

...No obstante, según el "Correo Gen. de M.", num. 85, 24 de enero de 1821, 344, al quinto batallón de la M.N. de Barcelona se le llama de Ley o de la Sociedad Patriótica...⁴¹⁶

Les dificultats d'avitallament de la MN van fer que el seu comandant interí s'adrecés a la Junta de Comerç ja que

...no bastando los esfuerzos de los pudientes y no habiendo recibido ningún auxilio del Gobierno...⁴¹⁷

li demanava ajuda econòmica, que la Junta va denegar.

Per RD. 8.oct.1820, el ministeri de la Governació autoritzà les diputacions a resoldre les queixes i dubtes que sorgissin de la formació i servei de la milícia precisant que en cas d'absència d'aquesta corporació fós el CP qui

...podrá determinar en la misma forma, pasando sin embargo el expediente o expedientes que haya resuelto a la Diputación Provincial...⁴¹⁸

La Diputació de Catalunya valoraria molt positivament la pròpia tasca en l'impuls i desenvolupament de la MN:

...ha sido pródiga en conceder su aprobación a cuantos arbitrios municipales se le han propuesto para costear su equipo y armamento (..); ha dirigido palabras de paz, de unión y de fraternidad entre aquellos milicianos, que agitara la negra discordia, y ofrecieran motivos de júbilo a los enemigos de la patria; ella apoyó y dirigió (..) el importante establecimiento gimnástico militar (..) ha dirimido infinitas dudas sobre formación y servicio de las milicias (..) instó con eficacia para que el gobierno o las Cortes se ocupasen de un reglamento o ley, que fijase el servicio y la autoridad que corresponde a la milicia nacional (..) ha elevado al Gobierno, cuando ha creído no hallarse con facultades, varias consultas dirigidas a promover el mayor lustre y arreglo de las milicias...⁴¹⁹

Carrera informa que els jornalers (agraris i industrials) no foren admesos a les milícies,

⁴¹⁶ GIL NOVALES, A., op.cit., vol. 1, Madrid 1975, nota 89, p. 263.

⁴¹⁷ CARRERA PUJAL, op.cit., vol.2, Barcelona 1957, p.80.

⁴¹⁸ <<D.B.>> 24.oct.1820.

⁴¹⁹ Breve noticia de las tareas y operaciones mas importantes en que se ha ocupado la Diputación Provincial de Cataluña desde 6 de junio de 1820 hasta 28 de febrero de 1822, Barcelona, Imprenta del Gobierno Político Superior, 1822, p.26.

a diferència dels parcers i dels artesans humils⁴²⁰.

3.2.1.2.f.- La Societat Patriòtica.

Havia estat fundada el 7 d'abril de 1820 i portà una vida esmorteïda fins a mitjan mes de maig, quan se n'aprovà el reglament⁴²¹. Un article signat per A.C.A. al DB de 28 d'abril, publicat arran els fets del dia 24, informava que havia estat convocada a un café de la ciutat una reunió patriòtica pel 26 a les 5 de la tarda, la qual cosa era negativament valorada per l'autor:

...En las reuniones de esta clase, la opinión y voluntad de algunos, y a veces de un ciudadano, se hace opinión y voluntad de todos los reunidos, por el prestigio de la elocuencia, por las artes que facilita la mayor instrucción y talento, y más que todo, por el predominio que sabe usurpar un carácter fuerte, emprendedor y decidido sobre las gentes sencillas e inocentes...⁴²²

En la sessió que celebrà la Junta provisional el 19 de maig, després que el Capità General alertés sobre una hipotètica conspiració militar, Castellar va informar que a les 4 de la tarda estava convocada una reunió de la "Sociedad Patriótica Barcinonense de Buenos Amigos" la qual cosa havia provocat

...consternación a los ciudadanos pacíficos...

i, per tant, la Junta acordà trametre la convocatòria a la Junta de Censura⁴²³. Segons Gil Novales (que també recull aquest episodi) Villacampa i Castellar eren membres de la Societat però no tant per

...liberalismo, sino por ganas de aparentarlo, y de vigilar al mismo tiempo a los liberales...⁴²⁴

com en la perspectiva de controlar l'entitat per tal que no es decantés vers el liberalisme radical ni el republicanisme, al mateix temps que s'encarregaren d'avortar-ne qualsevol plantejament crític cap al govern liberal. D'aquí que arran l'alarma disparada pel president

⁴²⁰ CARRERA PUJAL, J., op.cit. Barcelona 1957, vol.2, p.83.

⁴²¹ Seguim en aquest apartat a GIL NOVALES, A., op.cit., vol.1, Madrid 1975, en especial el cap. X.

⁴²² Citat a CARRERA PUJAL, op.cit., vol. 2, p. 55.

⁴²³ CARRERA PUJAL, op.cit., vol. 2, p. 59. Tot seguit explicà que ...El Presidente de dicha Sociedad, Fray Luis Gonzaga Oronoz, participó a la Junta que no tuvo intención de perturbar la tranquilidad pública con su convocatoria..., p.60.

⁴²⁴ GIL NOVALES, A., op. cit., vol. 1. Madrid 1975, p. 247.

de la Societat Luis Gonzaga de Oronoz amb motiu de les il·legalitats a les eleccions de parròquia i de partit a Tortosa, la Junta de censura va actuar-hi en contra i Oronoz fou arrestat per subversiu si bé al cap de pocs dies quedà en llibertat. L'avís però, havia estat rebut i

...Pasado el sobresalto, los "Buenos Amigos" se orientaron en un sentido conservador y eminentemente burgués...⁴²⁵

Gil Novales reafirma l'evolució moderada posterior de la Societat Patriòtica de Barcelona si bé desconeixem el paper que Castellar va jugar-hi⁴²⁶. Ara bé la seva influència no seria menyspreable si tenim en compte les grans lloances que la Societat va dedicar-li quan s'acomiadà com CP de Barcelona. Segons Gil Novales

...Es imposible mayor grado de adulación que el manifestado por esta Sociedad con quien tanto había contribuido a alicortarle el vuelo, aunque esto mismo "sumum" de la moderación, no disgustaría a muchos de sus componentes (..) El coro de alabanzas a José de Castellar, en el que las más "serviles" expresiones parecen insuficientes...⁴²⁷

i va originar una curiosa discussió que aquest autor resumeix a continuació però que no aporta elements nous al nostre objecte⁴²⁸.

3.2.1.2.g.- La supressió del règim senyorial.

Durant el mandat de Castellar ja va anunciar-se el que posteriorment quedaria confirmat respecte del contingut de les transformacions agràries que havien d'endegar els liberals durant el Trienni, concretament pel que feia al caràcter de la supressió del règim senyorial⁴²⁹: arran la publicació del RD. 13.abr.1820 que abolia els senyorius

⁴²⁵ GIL NOVALES, A., op.cit., Madrid 1975, vol 1 p. 250.

⁴²⁶ GIL NOVALES, A., op.cit., Madrid 1975, vol. 1 p. 251-262.

⁴²⁷ GIL NOVALES, A., op.cit., Madrid 1975, vol. 1 p. 263.

⁴²⁸ En aquest sentit, cal esmentar la Circular de 4 d'octubre de 1820 en que Castellar publicava el RD. 11.set.1820 "sobre las formalidades o requisitos que se exigen para que pueda pasarse a la prisión de alguno", darrera de les fites importants durant aquest període respecte el control de les llibertats públiques.

⁴²⁹ HERNANDEZ MONTALBAN, Francisco, La cuestión de los señoríos en el proceso revolucionario burgués: el Trienio Liberal, a DD.AA., Estudios sobre la revolución burguesa en España. Madrid, Siglo XXI 1979, p. 113-158. CANALES, Esteban, Diezmos y revolución burguesa en España, a Angel GARCIA SANZ i Ramon GARRABOU, Historia agraria de la España contemporánea, vol. 1. Barcelona, Crítica 1985, p. 245-274.

jurisdiccionals⁴³⁰ bona part de la pagesia va interpretar que aquesta supressió també afectava als senyorijs territorials i significava al mateix temps la desaparició del delme raó per la qual, a alguns pobles, va deixar de pagar-se. Castellar va intervenir des de principis de juny fixant clarament els termes de la "reforma" i reafirmant que els drets de propietat particulars en cap cas havien resultat afectats

...la supresión de los señoríos es aislada a los jurisdiccionales y no a los territoriales o solariegos o que proceden de contratos enfiteúticos y convencionales y por consiguiente deben los enfiteutas y obligados pagar los censos, tascas, laudemios y demás derechos pactados en las escrituras de establecimiento o que los señores directos estén en posesión de cobrar pues que en este particular no ha habido supresión ni alteración alguna; y la abolición de los mismos derechos de que trata el art. 3 del citado Decreto (..) es únicamente concretable a los que correspondían al Real Patrimonio (..) Habiendo igualmente llegado a mí noticia que por una forzada extension de los sobre-expresados decretos intentan denegarse algunos cosecheros al pago de los diezmos, faltando de este modo al derecho de propiedad y perjudicando notablemente a la Hacienda pública por la participación y disfute de los diezmos...

Per aquest motiu, i amb l'acord de la Junta provisional, declarava que

...debe continuarse el pago de ellas sin alteración, en la conformidad que se ha practicado hasta el presente...⁴³¹

D'aquesta forma els liberals endegarien una reforma agrària que els alienaria, progressivament, bona part de la pagesia.

3.2.1.3.- Les relacions amb l'Església.

3.2.1.3.a.- La jerarquia eclesiàstica.

Castellar va adreçar-se Sichar mitjançant ofici en el que destacava la seva voluntat d'identificar Església i religió amb el règim liberal:

Ilmo. Sr.: La malicia de algunos, y la ignorancia de otros muchos es causa de que varias personas estén en la equívocada idea de que la Constitución de la

⁴³⁰ ...He venido a resolver que los referidos Señoríos jurisdiccionales queden incorporados a la Nación, y abolidos los privilegios exclusivos, privativos y prohibitivos, todo conforme al tenor de los mencionados decretos de 6 de agosto de 1811 y 19 de julio de 1813... Castellar ho feu circular als alcaldes el 6 de maig de 1820. B.C., F.B. 1736.

⁴³¹ Circular 8.jun.1820 de Josef de Castellar que acompanyava la publicació d'una RO. 8 de maig del ministeri d'Hisenda. <<D.B.>> 20.jun.1820.

Monarquía española, que felizmente ha jurado ya, como nosotros, nuestro amado Monarca, acarreará algun perjuicio a nuestra santa religión y a las buenas costumbres. V.S.I. conoce bien las fatales consecuencias de tan absurdo y grosero error; y para rebatirle, basta leer el artículo 12 de la misma Constitución. Pero yo espero que la voz pacífica y tan respetable de V.S.I. que es el digno pastor de este rebaño de Jesucristo, contribuirá poderosamente a calmar tales agitaciones y sobresaltos, y que sabrá persuadirles que aunque no exista el tribunal de la Inquisición, no por eso podrá ningun español atentar impunemente contra nuestra santa religión y buenas costumbres; sino que serán también castigados semejantes delitos con el rigor y forma que prescriben nuestras leyes. Por dicho efecto en la primera Junta se resolvió inmediatamente crear una Junta interina de censura nombrando acto continuo por vocales de ella al Sr. D. Pablo de Galcerán, capellán mayor, el Sr. D. Tirso Moles, canónigo de esta santa Iglesia, al Sr. D. Antonio Barata Intendente honorario del ejercicio, al Sr. D. Ceferino Ferret, auditor de Marina y al Sr. D. Ginés Quintana, letrado⁴³²

Sichar feu pública la seva resposta a Castellar, en el mateix suplement del Brusi. Començava l'escrit donant

...las más expresivas gracias al Sr. Gefe superior político por su ardiente celo en favor de la religión y en favor del bien y felicidad general de esta heroica provincia...

i continuava amb un llarg i gran elogi de la Constitució; finalment feia referència a que la supressió de la Inquisició no havia de

...presagiar males contra la Religión...

en l'anvinanteça que tampoc cap bisbe ho permetria:

...El mismo Gefe político, que está al frente de esta provincia os lo asegura, y estad advertidos, que las mismas Cortes que dictaron la Constitución ya con decreto 10 de noviembre de 1810, a fin de precaver que nadie en sus escritos osase atentar a nuestra sagrada Religión, mandaron que todos los escritos sobre materia de Religión quedaban sujetos a la previa censura de los ordinarios eclesiásticos segun lo establecido en el Santo Concilio de Trento...

Acabava amb les següents exhortacions:

⁴³² <<D.B.>>, suplement del 16.mar.1820. La Junta de censura va formar-se definitivament el 21 d'agost i quedà integrada per Castellar com president, Vicente Cabanillas i Félix Torres i Amat (com a religiosos), i Bruno Ferrer i Albareda, Antoni Puig i Luca i Josep Coroleu (com a seglars) éssent els suplents Cristóbal Marcè, Francisco Altés i Ramon Salvató. <<D.B.>> 22.agt.1820.

...Respetad al Rey y a todas las autoridades que nos gobiernan; confiad en los dignos gefes políticos y de armas, que tenéis a vuestro frente...

Sichar no fou l'únic bisbe que contestà als requeriments del CP. També els bisbes de Vic⁴³³, Tortosa i Solsona van fer explícit el seu suport a la Constitució⁴³⁴. Les peticions de Castellar s'expliquen en part perquè a principis d'aquell mes d'abril havia procedit a la incautació dels béns i pertinences de la Inquisició -que passaren a propietat de l'Estat, d'acord amb el decret de 22 de febrer de 1813- i havia ordenat que qualsevol persona que tingués documentació, escriptures etc, al respecte les lliurés immediatament a la Comissió de Guerra o bé al vocal de la Junta Manuel Lasala⁴³⁵.

3.2.1.3.b.- Les activitats antiliberals de la clerecia.

Van plantejar-se amb intensitat des del mes d'octubre. El dia 18 Castellar oficiava als alcaldes perquè ordenessin als prelats de les ordes religioses que

...habiendo algunos individuos del clero regular (que) abusando del sagrado ministerio del púlpito, en grave perjuicio de la tranquilidad pública de que soy responsable (..), difund(en) de un modo más o menos directo, y con pretextos de la Santa Religión que ultrajan, especies contrarias a la Constitución jurada por la nación y por el monarca, ofendiendo las leyes fundamentales de ella, y vulnerando la augusta religión de la nación misma, siendo perjuros en el hecho (..); en vista de estas demasías, me veo estrechado a adoptar las medidas que exigen procedimientos poco conformes al carácter de los agresores...

Castellar s'extenia després sobre el que considerava havia d'ésser el caràcter dels religiosos

...modelo de lenidad y mansedumbre evangélica...

i acabava demanant-los-hi que

...en sus sermones y pláticas morales observen lo prevenido por las leyes del reino, absteniéndose de entrar en la exploración de puntos políticos, ni de calificar en la cátedra del Espíritu Santo las operaciones del gobierno y del Congreso, ni la utilidad o prejuicios de las leyes fundamentales, procurando al mismo tiempo en otros y conversaciones familiares usar de la circunspección

⁴³³ Strauch va rebre la comunicació de Castellar el 27 de març, així com altres dues cartes el 21 de maig i el 28 de juliol de 1820. Vegeu FIGUEROLA, Jordi, L'Església catalana durant la primera meitat del segle XIX. Vic, Eumo 1991, p. 101 i 177.

⁴³⁴ El bisbe de Solsona va constestar a la petició que li fèu Castellar en 17 d'abril en l'exposició que va fer pública el 20 d'abril al <<D.B.>>; també el bisbe de Vic Raimundo Strauch.

⁴³⁵ Ofici publicat al <<D.B.>> 2.abr.1820.

y decoro de su carácter, sin introducirse a perturbar con máximas contrarias el orden, el sosiego de los pueblos y de las familias; en la inteligencia que procederé contra los infractores sin atención ninguna a su clase, y según lo prevenido por las leyes, las cuales no reconocen fuero privilegiado a los atentadores contra el Estado, y contra las leyes fundamentales...⁴³⁶

Aquesta circular vingué motivada en bona part per la bel.ligerància del bisbe de Vic - que de forma immediata esdevingué enfrontament obert⁴³⁷ - i va anar seguida de la difusió dels decrets de 4 d'octubre sobre l'obligació de tot ciutadà de col.laborar amb les autoritats en la denúncia, persecució i arrest dels delinqüents⁴³⁸; i sobre els requisits "que se exigen para que pueda pasarse á la prisión de alguno"⁴³⁹. Gairebé de forma paral.lela les Corts acordaven que els frares i clergues de les ordes religioses no poguessin ésser ni electors ni diputats, ni tampoc compromissaris en les juntes de parròquia⁴⁴⁰; i que tots els eclesiàstics quedaven sotmesos a la legislació i penes civils en causes criminals, incloses la de mort i la de "corporis afflictiva"⁴⁴¹.

Junt a aquesta tasca de difusió de la normativa de les Corts i del govern, Castellar va haver de vetllar pel seu compliment, tal com palesa la denúncia del boicot i dels obstacles que els prelats regulars posaren als qui volien secularitzar-se. En data 13 de novembre va advertir als prelats de regulars que

...Para que esta resolución (la protecció del govern a tots aquells que volguessin secularitzar-se) tenga el más puntual cumplimiento debo prevenir a V. a cualquier religioso o religiosa que trate de secularizarse le permitirá presentarse por sí o por medio de apoderado ante el gobierno y el practicar las diligencias oportunas; en la inteligencia que la menor vejación, incomodidad o amenazas que sufra cualquier súbdito por este motivo, serán calificados por infracción de ley, ateniéndose a las resultas de un juicio que procederé a demandar sin demora alguna; y en el caso, no esperado, que esto sucediese, y los Alcaldes y Ayuntamientos constitucionales no celasen por el cumplimiento de esta ley y omitiesen por descuido o malicia el dar cuenta a esta superioridad, les impondré la responsabilidad más estrecha sin perjuicio del

⁴³⁶ <<D.B.>> 24.oct.1820.

⁴³⁷ Vegeu FIGUEROLA, J., op.cit., Vic 1991 p. 101-103, per a l'explicació dels motius d'aquest enfrontament que s'inicià amb motiu de la publicació d'un edicte episcopal que prohibia uns llibres.

⁴³⁸ <<D.B.>> 7.nov.1820.

⁴³⁹ B.C., F.B. 7428 n° 35.

⁴⁴⁰ RO. 10.oct.1820. Fullets Bonsoms 7428 n^o36.

⁴⁴¹ RO. 25.oct.1820, comunicada als ajuntaments per Castellar en circular 7.nov.1820: "Sobre desafuero de Eclesiásticos en causas criminales que merezcan pena capital ó corporis afflictiva". Aquesta darrera pena incloïa "...las de extrañamiento del reino, presidio, galeras, bombas, arsenales, minas, mutilación, azotes y verguena pública..." B.C., F.B. 7428 n° 32.

resarcimiento de los perjuicios a que haya dado lugar su tolerancia⁴⁴²

Finalment Castellar va publicar una circular el 29 de novembre especificant que els religiosos que vulguessin secularitzar-se havien de presentar una instància amb la documentació pertinent⁴⁴³.

3.2.1.4.- Josep de Castellar, propagandista del règim.

Volem emfasitzar un aspecte bàsic de la tasca de Castellar, que també estaria present en els seus successors: el contingut "ideològic" del càrrec, és a dir el seu paper de propagandista del nou règim liberal que assumí el Cap Polític. Aquest fet quedava palesat en la sistemàtica redacció de manifestos -sovint compartits amb el Capità General Villacampa: les relacions entre l'autoritat civil i la militar foren excel·lents durant aquest temps-, en la proliferació de comunicacions essencialment polítiques i ideològiques, de defensa del sistema constitucional i de les autoritats que el representaven, que publicava arran, sobretot, d'esdeveniments polítics rellevants. Vegem-ne alguns exemples.

a.- Amb motiu del comunicat del ministre de Justícia sobre la inauguració de la legislatura de les Corts, Castellar va publicar el següent manifest:

Heroicos catalanes: españoles todos: el cielo escuchó el clamor de la virtud, la libertad y vuestros derechos fueron restaurados por sus piedades y vuestros esfuerzos gloriosos, y el tercer período de gloria y de ventura ha aparecido ya. El Congreso de la Nación reunido, afianza para siempre la santa religión de nuestros padres, la libertad civil, la propiedad, la seguridad personal, y cuantos derechos pertenecen a la dignidad del hombre, y dan a la gloriosa nación española el timbre inmortal de religiosa, libre, grande y magnánima. No os debéis a vosotros solos este título de inmortalidad. Loor eterno al Monarca, al padre de los pueblos que con portentoso heroísmo y grandeza, se reunió íntimamente a vuestros Votos, y llamó alrededor de sí a vuestros más sabios é ilustrados conciudadanos, para dar perpetuidad y hacer inviolable el código de sabiduría, donde están prescritos sus deberes, los nuestros, y los derechos recíprocos del trono y de los súbditos.

Mientras que reunida a mí la Diputación provincial y diferentes autoridades, se acuerda el programa de celebración de un acontecimiento tan venturoso, regocijáos, conciudadanos míos, y bendecid al cielo que nos escude con su bendición y su clemencia...⁴⁴⁴

b.- El jurament de la Constitució per part del Rei el 9 de juliol, propicià una acalorada proclama de Castellar que girà tota ella entorn la figura del Rei com a restaurador de la pau

⁴⁴² 13.nov.1820. <<D.B.>> 16.nov.1820.

⁴⁴³ <<D.B.>> 30.nov.1820.

⁴⁴⁴ 10.jul.1820.

i de la concòrdia i, sobretot, com a element d'unió entre tots els espanyols:

...Fernando, el restaurador FERNANDO imprime con su juramento a la grande acta nacional el sello de concordia y paz, y huyen despavoridos de nuestro suelo la división y la discordia impuras que desviaba el trono de los súbditos, y ponía en choque sus recíprocos intereses. FERNANDO muestra en sus manos sagradas el libro de esta alianza inmortal y el cetro de una dignidad paternal, invocando al cielo para que sea testigo de los votos y promesas, con que se estrecha un padre benéfico con el amor y los intereses de sus hijos (..) Huyeron las oposiciones, cesó la división: la ley sólo habla por boca de los que un tiempo mandaron absolutos (..) rodeemos con nuestros corazones al trono y al magnánimo Monarca, que ahuyenta la división, se estrecha a una nación de hijos y hace comun su gloria y la nuestra. Apáguense por siempre las antorchas de división, que encendieron la fatalidad de los tiempos, y el vértigo de las pasiones. Hermanos todos, hijos comunes de la madre España, abracémonos en el fausto día, en que bendice la Providencia el trono español, a un Monarca grande, y a sus filiales súbditos. Día de salvacion y de bendiciones!..él quede grabado con cien generaciones en el heroico pecho Español, y se transmita cubierto de libertad y recuerdos benéficos con FERNANDO el magnánimo, y el documento constitucional, título eterno de sabiduría y virtudes de una nación religiosa y de un Príncipe inmortal...⁴⁴⁵

Aquesta proclama no fou l'única sinó que anà acompanyada d'altres tres: una de felicitació al rei, en la que insistia en l'idea del monarca com element d'unió⁴⁴⁶; una altra adreçada a les Corts, en que demanava que

...Las Cortes y el Trono deben contar con los corazones catalanes, con su opinión, con sus facultades y con sus vidas, para sostener la obra grandiosa de una Nación reflexiva, religiosa y moderada...

I a continuació ell particularment

...suplica a las Cortes se dignen añadir al nombre augusto de Fernando el de MAGNANIMO...⁴⁴⁷;

i una tercera als ciutadans en la que, després de donar gràcies a Déu perquè ni la Nació espanyola ni el Congrés amb el Rei no havien de tèmer

⁴⁴⁵ 12.jul.1820.

⁴⁴⁶ ...V.M. pertenece a la admiracion de las páginas más ilustres de la historia nacional. Cuántas llagas cicatriza este acto paternal por el que se mancomuna la felicidad recíproca del Trono y de los súbditos! Súbditos según la ley; pero hijos venturosos de un padre benéfico seran los españoles... 12.jul.1820. <<D.B.>> 14.jul.1820.

⁴⁴⁷ 12.jul.1820. <<D.B.>> 14.jul.1820.

...las sórdidas pasiones ni las rastreras asechanzas de los pérfidos...

demanava que

...Sea pues todo júbilo y alegría: desaparezcan para siempre las ideas lúgubres, y reunidos los españoles de ambos emisferios (sic) formando una sola familia, den un testimonio glorioso a los hijos de los hijos de nuestros nietos y a la posteridad toda, de las virtudes eminentes de nuestra cara patria: sacriffquense con gusto en el altar de la misma todos los resentimientos cesando la división que tantas veces nos ha devorado; sea un deber para todo buen ciudadano el reconocer como a hermano a todo español. Viva la Religión, viva la Nación, viva el Rey Constitucional...⁴⁴⁸

c.- Els fets dels dies 3, 4 i 5 de setembre a Madrid⁴⁴⁹ van motivar una primera exposició l'11 de setembre signada conjuntament per Castellar i Villacampa en la que informaven als ciutadans que

...Un pequeño número de facciosos, idólatras de la común desgracia y sedientos de honores que no merecen, han intentado sembrar la semilla perversa de la desunión en el heroico pueblo madrileño...

però foren controlats per la tropa i la MN. La comunicació d'aquest fets anava acompanyada d'una clara advertència als catalans

...Las autoridades superiores de esta provincia están íntimamente satisfechas de vuestro patriotismo y decidida adhesión al actual sistema; pero si por desgracia hubiere alguno que bajo pretextos intentase introducir el desorden y la anarquía, vivid seguros de que estamos resueltos a descargar sobre su cuello el terrible golpe de la justicia...⁴⁵⁰

L'endemà Castellar va remetre aquesta comunicació al Congrés de Diputats, junt amb una exposició, en la que després de la rotunda condemna als "miserables" protagonistes que pretenien trencar el vincle entre el Rei i el poble, s'arrogava la representativitat dels catalans:

...El Gefe político se atreve a manifestar al Congreso nacional que éstos son los votos de los heroicos y pacíficos catalanes; y fiel intérprete de sus sentimientos tiene la dulce satisfacción de asegurar que no necesita dirigirles la voz en el sentido de inspirarles afección a las nuevas instituciones. Ellos las aman; las tienen grabadas en sus corazones siempre honrados...;

⁴⁴⁸ 13.jul.1820. <<D.B.>> 14.jul.1820.

⁴⁴⁹ Argüelles els comunicà oficialment a Castellar el 7 de setembre <<D.B.>> 12.set.1820. Hi ha una datallada relació dels esdeveniments al <<D.B.>> 13.set.1820.

⁴⁵⁰ <<D.B.>> 12.set.1820.

elogiava després la identificació del poble amb la Constitució, el Rei i les Corts, i acabava un cop més, amb una oberta amenaça als hipotètics contraventors:

...si algún malévolo intentase temerariamente encender en Cataluña la funesta tea del desorden, el Gefe político, el Capitán general y las demás autoridades estrechamente unidas, empuñando la inflexible segur de la justicia, establecerán el orden público y la obediencia a las leyes, sobre las infames ruinas de la seducción y el delito...⁴⁵¹

En termes molt semblants va dirigir-se al ministre de la Governació⁴⁵² i, conjuntament amb la corporació provincial, envià sengles exposicions d'adhesió a les Corts⁴⁵³ i al ministre de la Governació⁴⁵⁴.

d.- Els fets d'Avila, que li foren comunicats oficialment en informe del secretari de despatx de Governació de 8 de novembre⁴⁵⁵ van donar lloc a una llarga proclama del CP als catalans en que valorava que només 25 facciosos havien alarmat els pobles, intentant desprestigiar les necessàries reformes que s'havien realitzat -aprovades pel rei i les Corts- i utilitzant el nom de la religió (...denigrada, desfigurada, enlutada y abatida por ellos mismos...) en la seva acció obstinada. Davant això, Castellar tornava a atribuir-se la representació dels sentiments de la província

...Como autorizado por el pueblo y revestido de la confianza del Gobierno he procurado seguir los sentimientos que uno y otro me trazaban, y he tratado a todos los habitantes de esta provincia, sin excepción de clases, con el decoro, dignidad y miramiento de que es digno todo lo que lleva sobre sí el glorioso timbre de español...;

insistia en les amenaces als perturbadors de l'ordre en el cas que fos necessari acudir a la severitat i a les mesures repressives i defensava sense embuts les reformes que s'havien dut a cap:

....pero observando con dolor que los malos sólo son sensibles a la severidad y a las medidas represivas, yo os prometo (..) llevar la consternación y el castigo de la ley hasta (..) los últimos escondrijos donde se abriguen los perturbadores, los enemigos de la Nación, los atentadores contra vuestra

⁴⁵¹ 12.set.1820. <<D.B.>> 14.set.1820. Les Corts, en sessió del dia 16 van declarar ...haber oído con especial agrado los sentimientos patrióticos y constitucionales... de l'exposició de Castellar. D.S.C. 16.set.1820.

⁴⁵² Idem.

⁴⁵³ D.S.C., 16.set.1820.

⁴⁵⁴ <<D.B.>> 14.set.1820.

⁴⁵⁵ <<D.B.>> 17.nov.1820.

felicidad y vuestros derechos, puesto que estos hombres execrables, indignos de la posición social, que sólo se aman a sí mismos, y nunca al resto de sus hermanos, olvidando el más sacrosanto de los deberes de la religión y de la sociedad, han renunciado a la protección, a la templanza y a las medidas puramente correccionales. Tratando de la desolación de todos por hacerse un bien aislado a sí propios, han alejado de sí la indulgencia y el respeto; pero yo os ofrezco velar al lado de la Constitución y de vuestros derechos con vigilancia inalterable e impulsar las manos encargadas de la acción de la ley sobre el malvado.

Ninguna clase ni condición, por elevada o privilegiada que sea, podrá eludir el merecido castigo; y vosotros heroicos catalanes, que habéis sido dechado de constancia, de religiosidad, de firmeza, y que abrigáis en vuestro corazón impavido todas las virtudes de los hombres libres, presentad a vuestros enemigos, que son los de la Constitución y los de las precisas reformas hechas por el Congreso Nacional, ante la autoridad para que queden satisfechas las leyes, vengada la patria, y alejado de nosotros el que su interés o su orgullo lo separan del bien de sus hermanos, con el conocimiento de que los alevosos de esta clase no podrán escudarse con las formas constitucionales, ni las leyes protectoras que se esfuerzan por destruir...⁴⁵⁶

e.- La darrera de les proclames d'aquest tipus que feu Castellar tingué lloc amb motiu del nomenament de Josef de Carvajal com capità general de Madrid per part de Ferran VII sense que hagués seguit el tràmit legal de la firma ministerial. El 25 de novembre Castellar va exposar:

...El Gefe político de Cataluña observa en el alborozo de su corazón restaurada la patria por segunda vez, y arrancada de las garras de la anarquía por el celo enérgico, por la sabiduría y heroico denuedo de la diputación de las Cortes.

La horda de perturbadores (..) ha sido nuevamente hundida por el impulso de la diputación y el ardimiento de un pueblo heroico (..) Sepultados en su nulidad los enemigos públicos se hace preciso que la ley, siguiendo el augusto sendero que traza el grito de la opinión los anonada y reduzca a la inacción (..)

Esta mǎgnánima provincia (..) ha trocado la efervescencia de hombres vigorosos y libres con la alegría más pura, al ver que la diputación llena de elevación heroica ha ascendido más allá de las prevenciones y esperanzas, y poseídos sus habitantes de ferviente entusiasmo, de júblio y volcanizados sus corazones de exaltado amor a la patria han revalidado los votos que con que el 9 y 10 de marzo consiguieron su voluntad, y escogieron el pacto social repitiendo en el día y llevando por divisa Constitución o muerte...⁴⁵⁷

⁴⁵⁶ 14.nov.1820. <<D.B.>> 17.nov.1820.

⁴⁵⁷ <<D.B.>> 27.nov.1820.

A manca d'altra documentació, aquests manifestos eren unes excel·lents mostres de les pretensions i límits del programa liberal que el CP tenia la comesa d'impulsar a Catalunya, que s'evidenciarien també amb els seus successors.

Josef de Castellar va cessar en el càrrec el desembre de 1820. Nomenat cap polític de València per RD. 27.nov.1820 -mentre que Josef M. Gutiérrez de Teran, cap polític d'aquella província era designat per a la de Barcelona- va dirigir una proclama de comiat als catalans el 5.des.1820, pràctica que des llavors esdevindria habitual:

CIUDADANOS: al cumplir con esta Real disposición y separarme de vosotros, no puedo menos de llevar esculpida en mi corazón la grata memoria de que me honrásteis con vuestra confianza, y de que vuestra circunspección, vuestro ardiente amor al sistema constitucional, vuestro respeto a la autoridad constituida, no sólo no me han dejado que desear de vosotros, sino que os habéis anticipado a mis disposiciones en ocasiones difíciles y críticas, y habéis sido modelo de patriotismo ilustrado y de los pueblos que saben estimar en su justo término su libertad y sus derechos sin desórdenes ni turbulencias. Por donde quieran vendrán grabados recuerdos tan gloriosos conmigo. Los esfuerzos y los mas puros deseos me han conducido en tan grave encargo; pero os debo advertir que las luchas y virtudes eminentes que caracterizan a mi benemérito sucesor, y su decidido y calificado amor a la Constitución del Estado y a las leyes, que dichosamente nos rigen, os presentan un ilustre apoyo y un provenir venturoso, en el que recogeréis abundantes frutos de vuestra decisión, sumisión a la autoridad constituida, y demás cualidades que os distinguen en la estensa familia española. Desde cualquier punto dirigiré mis fervorosos votos por vuestra prosperidad y por la conservación de vuestros derechos inviolables...⁴⁵⁸

A l'espera de l'arribada de Gutiérrez de Teran, ocupà el càrrec interinament l'Intendent Antonio Elola.

3.2.2.- JUAN MANUEL MUNARRIZ O L'ORDRE PUBLIC COM A ELEMENT DETERMINANT DEL CARREC GOVERNATIU ALS ANYS 1821 I 1822.

3.2.2.1.- Justificació d'una elecció: per què Munàrriz ?

Juan Manuel Munárriz s'encarregà del govern provincial de Catalunya des del febrer al juny de 1821 i des del desembre de 1821 al maig de 1822. Durant ambdós exercicis Munárriz desenvolupà un tipus d'acció política ben representativa del que havia de ser l'activitat desplegada des d'un govern provincial durant els dos primers anys del Trienni. Aquesta representativitat derivaria en bona part de les condicions en que van desenvolupar-se

⁴⁵⁸ <<D.B.>> 6.des.1820.

els mandats ja que si els comparem, ni que sigui esquemàticament, amb els dels altres caps polítics de Catalunya (i de Barcelona des del mes de maig de 1822) podem formular les següents consideracions:

a.- La implantació i la institucionalització del règim liberal havien estat, com ja hem vist, les principals comeses de Josep de Castellar en una conjuntura excepcional -així doncs, allunyada d'una certa "normalitat"- marcada pel triomf de la revolució;

b.- El seu successor Josep Gutiérrez de Teran ocupà efímerament el càrrec, i el seu exercici estigué més marcat tant per la polèmica que l'havia acompanyat les darreres setmanes al govern provincial de València⁴⁵⁹ com per la seva elecció com a diputat pel districte de "Nueva España" a les tres setmanes d'haver pres possessió a Barcelona;

c.- José Remon Zarco del Valle, nomenat interinament⁴⁶⁰, va iniciar el seu mandat amb una activitat governativa "normalitzada" que ben aviat es truncaria per causa de la conjuntura excepcional de l'epidèmia de febre groga que va propagar-se a Barcelona a principis d'agost de 1821⁴⁶¹ (i que afectaria profundament la ciutat i algunes zones del Principat) fins a les darreries del mes de novembre. Zarco del Valle des llavors va actuar tant des del seu càrrec governatiu com, sobretot, a través de la Junta de Sanitat de Catalunya -que ell presidia-, que el 14 d'agost comunicà públicament l'existència de l'epidèmia de febre groga així com de la manca de remeis eficaços per tractar-la: fracassat l'intent d'aïllar el contagi a la Barceloneta, la ciutat comtal quedà infectada produint-se un moviment de fugida que, sobretot, protagonitzarien les classes benestants. La pròpia Junta de Sanitat de Catalunya, amb Zarco al davant, va sortir de Barcelona -sotmesa des del dia 17 a acordonament sanitari⁴⁶²- que

⁴⁵⁹ Contestación que D. Josef M. GUTIERREZ DE TERAN Jefe Político que fue de esta provincia y en la actualidad nombrado por S.M. para la de Cataluña, dá al Ilre. Ayuntamiento de esta ciudad, con motivo de haber publicado con algunas observaciones el acta del 20 y 21 de noviembre de 1820. Barcelona 1820. Fulletts Bonsoms 6467. Vide també, ARDIT, M., Revolución liberal y revuelta campesina. Barcelona, Ariel 1978, p. 251 i 258.

⁴⁶⁰ Amb motiu del traspàs de Gutiérrez de Teran, obtingué el càrrec en propietat per RD.12.set.1821.

⁴⁶¹ El 2 d'agost la Junta Municipal de Sanitat de Sitges va comunicar Zarco del Valle de la presència d'una dona infectada, provinent de Cuba. A partir d'aquí va desenvolupar-se una activitat de prevenció del contagi que comportaria la instal·lació d'un llatzaret i, per iniciativa del CP el tancament del port de Barcelona i la formació d'una comissió permanent de 3 membres de l'ajuntament i de la Junta Municipal de Sanitat, amb la comesa de prendre les mesures oportunes davant l'expansió de la malaltia (nous casos a Salou i Vilaseca el 6 d'agost): el 10 d'agost el <<D.B.>> informà de l'existència de 12 malalts i de 8 morts. Des llavors i fins el 22 de novembre surt la relació diària de malalts i de morts al llatzaret i, a la resta d'espais habilitats: casa de la virreina, hospital general, hospital del seminari i la Barceloneta.

⁴⁶² Ban de la Juntat Superior de Sanitat de Catalunya, 15.set.1821. <<D.B.>> 17.set.1821.

quedaria governada des del 14 de setembre pels membres de l'ajuntament que hi romangueren i pels batallons de la milícia nacional⁴⁶³. Des llavors la seva acció va dirigir-se a l'atenció a l'epidèmia (que des de principis de setembre va tenir a Tortosa, acordonada des del dia 17, l'altre gran centre d'infecció) mitjançant l'adopció de mesures destinades a l'obtenció de recursos econòmics per auxiliar, especialment, Barcelona i Tortosa⁴⁶⁴, l'impuls de mesures que afavorissin que la població s'establís en zones sanejades on circulés l'aire (així l'edificació del campament a la falda de Montjuïc que portaria el seu nom, en servei des del 13 d'octubre) que facilitessin l'abandonament de la ciutat per part dels barcelonins -sense obviar el control de la mobilitat de la població⁴⁶⁵-. Així mateix dictà mesures per a la vigilància de l'acció política i de la propaganda ideològica absolutista que havia aprofitat la catàstrofe per atiar els ànims contra el règim constitucional⁴⁶⁶.

⁴⁶³ <<D.B.>> 15.set.1821.

⁴⁶⁴ Autoritzà i exhorta a que els ajuntaments fessin subscripcions públiques en metàl·lic i en espècies (que serien venudes en pública subhasta), l'import de les quals seria passada als ajuntaments cap de partit que les remetríen als de Barcelona i Tortosa (Circular de 16.set.1821, <<D.B.>> 25.set.1821. El 7.oct. els cap de partit publicarien les llistes de les quantitats aportades, en l'avinentesa que la subscripció continuaria verificant-se (ídem, 26.set., a <<D.B.>> 30.set.1821. Desconeixem la eficàcia d'aquesta mesura: el 13.oct es dirigia novament als alcaldes queixant-se de la manca de solidaritat dels emigrants de Barcelona i reclamant de les autoritats locals que els presionessin per tal que fessin donatius i que li enviessin la llista dels immigrants de la ciutat comtal. <<D.B.>> 15.oct.1821. Així mateix reclamà dels subscriptors d'accions a l'emprèstit nacional que dispostessin en metàl·lic la meitat del valor d'aquestes a tresoreria ja que eeren destinades a auxiliar la província. <<D.B.>> 14.oct.1821. Finalment, el 20.oct. exhortà als alcaldes que influïssin en els ...vecinos más acomodados de esa población... porque contractessin l'emprèstit de 60000 duros emès per l'ajuntament de Barcelona, i aprovat per la diputació. <<D.B.>> 28.oct.1821.

⁴⁶⁵ Zarco com president de la Junta de Superior de Sanitat de Catalunya signà un ban de 5.oct.1821 que circumscrivia els llocs on havien de fer la quarentena de 19 dies els qui sortissin de la ciutat (monestior de Pedralbes, Sta. Caterina, Montealegre, Sant Gerónim de la Murtra...) -modificant així el que havia determinat en el ban de 15 de setembre- i exhortava als barcelonins a emigrar de la ciutat lamentant que fins llavors no s'hagués produït cap moviment important en aquest sentit <<D.B.>> 21.oct.1821. Tot i aquest objectiu, no s'estava de fixar algunes condicions per tal possibilitar un cert control del moviment que podia donar-se: així per exemple, el ban 17.set i ordre de 30.set.1821 condicionà la mobilitat de la població a l'exigència de passaports amb el segell dels ajuntaments dels pobles i determinà la de detenció dels qui no complissin aquests requisits. B.C., F.B. 7406.

⁴⁶⁶ Així per exemple, el 30 de setembre Zarco del Valle va dirigir des d'Esparreguera, una circular als bisbes de Tortosa i Barcelona prevenint-los que ...guard(en) en sus exhortaciones el respeto debido a la ley fundamental del Estado, y a las autoridades constituídas por ella, inspirando a los ciudadanos la paz, el orden y el ejercicio de las demás virtudes sociales. Pudiera haber algun individuo que olvidado de la santidad de estas virtudes que han sido dictadas por la augusta religión, única verdadera, que por la Constitución política profesan los españoles, se pronunciase en un sentido contrario a ella, llevando esto el criminal desigño

L'ajuntament de Barcelona acomiadà Zarco del Valle amb grans elogis per la seva activitat durant l'epidèmia⁴⁶⁷; elogis que la diputació provincial ja havia fet avinents setmanes abans quan dirigí una exposició al govern sol·licitant la continuïtat de Zarco en el càrrec davant els rumors que circularen pel setembre de 1821 i que apuntaven a la possible substitució del CP⁴⁶⁸: curiosament dos dies després li fou atorgat el càrrec en propietat. També dins la Milícia que havia restat a la ciutat van expressar-se posicions que valoraven positivament la tasca de Zarco⁴⁶⁹. La posició més crítica, tot i que no fou referida directament al CP va mantenir-la "el Espolín" a les pàgines del Brusi ja que posà en solfa la tardana i poc rigorosa adopció de mesures en anunciar-se la infecció, i com aquesta manca de rigorositat va caracteritzar també l'aplicació d'algunes decisions i va dificultar la possibilitat de fer front, amb garanties, al mal⁴⁷⁰.

d.- Vicente Sancho (maig-setembre de 1822), Josef Camps (intendent, interí, setembre-novembre de 1822) i Fernando Gómez de Butrón (des de novembre de 1822 fins a les

de complicar la esterminadora dolència y la miseria, con el trastorno del orden público.

Considero por lo mismo la necesidad urgente que V.S.I. guiado por los puros sentimientos de su celo apostólico, se sirva hacer un recuerdo al clero de su Diócesis, sobre la delicada obligación que le incumbe en la dirección del espíritu público hacia el orden que es la primera base del bien general...

⁴⁶⁷ Arran la RO. 1.des.1821 que acceptava la dimissió de Zarco i nomenava Juan Munárriz com a nou CP l'ajuntament publicà el 12 de desembre una proclama on expressava que ...no puede menos de dar un público testimonio de su gratitud a D. Antonio Remon Zarco del Valle, por su incesante desvelo en el fomento de los manantiales de nuestra riqueza, y por sus extraordinarios esfuerzos en proporcionar cuantiosos auxilios a esta capital durante la calamitosa época de la devastadora epidemia... <<D.B.>> 13.des.1821.

⁴⁶⁸ <<D.B.>> 24.set.1821. En l'escrit de la corporació provincial en defensa de Zarco a les raons basades en el zel esmerçat pel CP en l'àmbit sanitari s'hi afegien -i s'hi emfasitzava- l'encert de la seva acció en la conservació de l'ordre públic: Zarco havia sabut ...desconcertar los planes insidiosos de los que promueven ideas exageradas, sorprender su marcha tortuosa y garantizar a esta capital de escenas tumultuarias y funestas...

⁴⁶⁹ Així, per exemple, Y(gnacio) P(etit) que polemitzà amb Joan A. Llinàs defensant el valor dels milicians que havien romàs a la ciutat, considerà que fins i tot la polèmica sortida de Zarco de Barcelona, havia estat una decisió correcte ja que havia de dur a terme ...la separación del foco del mal y obraron según órdenes vigentes del reino... <<D.B.>> 24.nov.1821.

⁴⁷⁰ "El Espolín" va publicar un interessant article el 8.oct. en que iniciaria una lúcida anàlisi de la inhibició i lentitud en l'adopció de mesures al principi del contagi -quan era possible prevenir-lo-, de la manca de solidaritat de les classes benestants en la seva aportació econòmica i en la feblesa a l'hora de practicar una veritable política d'aïllament de les zones contagiades com s'havia esdevingut a la Barceloneta. La polèmica que generà l'anàlisi d'"el Espolín" provocaria una llarga polèmica en la qual però, mai no es faria referència a l'autoritat governativa.

acaballes del règim) desenvoluparen una acció abocada a lluitar contra "els facciosos", es dir, van desenvolupar prioritàriament una tasca de direcció de la guerra civil en estreta col.laboració i dependència de l'autoritat militar superior, sobretot a partir de la RO. 23.jul.1822 que declarava l'estat de guerra

...El país comprendido en el séptimo distrito militar (Catalunya) (..) y por consiguiente se ocupará militarmente por un ejército de operaciones...⁴⁷¹

i nomenava Espoz y Mina com a general en cap d'aquest exèrcit⁴⁷².

La comesa del CP durant aquesta darrera etapa del Trienni queda ben il.lustrada amb aquestes paraules de Juan López Pinto, CP de Calatayud des del 10 de setembre (RD. 30.agt.1822), referents a l'activitat acomplida des del càrrec governatiu

...Al paso que hacía marchar todo por la senda del deber y de la Justicia, resistía las crecidas hordas de facciosos que de otras provincias acometían la capital, sin tener más fuerzas para resistir que los Milicianos nacionales de ella. Otras veces perseguía estas bandas de revoltosos hasta echarlas de los límites de la provincia; y otras daba auxilio a los que me lo pedían...⁴⁷³

La retòrica de la descripció no empanyorava la versemblança d'un comportament més proper a una conducta político-militar obligada a lluitar contra les partides absolutistes que

⁴⁷¹ La RO. fou publicada pel CP Vicente Sancho al <<D.B.>> 1.agt.1822. BALLBE, M., op.cit., Madrid 1983 emfasitza com amb aquesta disposició l'autoritat militar quedava capacitada per a dictar bans, i per a fixar els delictes i les penes: ...Lo que no quiere decir que no se dictasen antes bandos militares que afectaban a los civiles. Así en la "Gaceta de Madrid" de 2 de junio de 1822 se recoge uno del comandante general Ruiz Porras que publicó en Cervera el 21 de mayo, prohibiendo reuniones y estableciendo que a las diez de la noche estén todas las gentes en sus casa..., p.83, nota 44.

⁴⁷² ...Bien pronto el general Espoz y Mina, que fue designado para mantener el orden, iba a demostrar cuáles eran los métodos liberales.

Iba a Cataluña dispuesto a imponer una medida ejemplar. El mismo general lo escribe en sus "Memorias": "Los informes que llevaba yo desde Madrid cuando partí para Cataluña acerca de la índole de los catalanes...me tenían ya inclinado a tomar una medida que impusiese y aún aterrarse en la ocasión primera que los hechos me la presentasen oportuna..."... BALLBE, M., op.cit., Madrid 1983, p.83.

⁴⁷³ LOPEZ PINTO, J., Bosquejo del estado de España desde fines de 1819, hasta 17 de noviembre de 1823. Memorias de la emigración de D...., publicadas por Vicente Castañeda. Madrid 1948. López Pinto (Cartagena 1788-Málaga 1831), militar d'artilleria, membre de la Comissió d'Instrucció de les Corts (1822), ajudant general de l'Estat major amb destí a l'exèrcit de Catalunya, s'exilià en triomfar l'absolutisme a França, Bèlgica i Anglaterra. Participà en la conspiració de Torrijos a Gibraltar, on fou detingut i poc després afusellat a Málaga. Hi ha referències fragmentàries d'aquest personatge a CASTELLS, I., La utopía insurreccional del liberalismo. Barcelona, Crítica 1989.

no pas a actuar com una autoritat civil encarregada de l'administració provincial. En aquesta perspectiva, i a tall d'exemple, podem relacionar tres disposicions, força significatives, dos d'elles adoptades pel CP de Barcelona Vicente Sancho -l'una d'elles abans de la proclamació de l'estat de guerra i l'altra poques setmanes després- i l'altra, dictada per Gómez de Butrón a principis de 1823:

a/ La primera era un ban publicat en català -la qual cosa en ella mateixa era prou significativa de la voluntat i/o necessitat d'apropar-se a una població identificada amb els "facciosos" que només entenia aquesta llengua- i en castellà, en el qual Sancho ratificava la pena de mort per a tots aquells que

...sien presos ab las armas en la mà, ó ab las demas circunstancias que expresa la ley de 17 de abril del any passat, sens que puga servir-los de defensa lo pretext de no haber sigut gefes ó cap de fracció...

Sancho exhortava als facciosos a acollir-se a mesures de gràcia durant un termini de set dies, passats els quals

...procediré ab lo major rigor contra los pares, fills, mullers, germans i propietats de tals facciosos...

i passava la responsabilitat als ajuntaments que

...fassin notorias estas providencias a tots los interessats en ellas...⁴⁷⁴

b/ La segona era una disposició de 16.set.1822 de la diputació provincial encapçalada pel seu president el CP, en la que, amb el consentiment de l'autoritat militar, convocava a l'armament general de tots els homes útils: la relació l'havien de fer els ajuntaments i en ella no s'hi podien incloure els milicians. El contingent format actuaria sota les ordres de l'autoritat militar a causa del vigent estat de guerra i es preveia que estigués distribuït a tots els partits judicials. Al mateix temps, i per a costejar aquest cos, es decretava una contribució extraordinària de guerra de 10 milions de rals que recaptarien els ajuntaments mitjançant la seva distribució entre els veïns, de forma prioritària entre els relacionats amb els facciosos entre els ajuntaments⁴⁷⁵.

c/ La darrera, en data 25 de gener de 1823, fou adoptada per Gómez de Butrón davant l'imminència de la intervenció estrangera a Espanya. Butrón, que ja durant el desembre de 1822 s'havia posat al davant d'una columna de 800 homes en lluita contra els facciosos, va formar una divisió provincial integrada per 4 brigades per tal de

⁴⁷⁴ Ban de 16.jul.1822. <<D.B.>> 17.jul.1822.

⁴⁷⁵ <<D.B.>> 19.set.1822.

...repeler la fuerza con la fuerza...⁴⁷⁶

en una mostra evident de com va fer prevaldre la seva condició de mariscal, relegant a un segon terme la de CP.

Des d'aquestes perspectives poden considerar-se els governs provincials en situació de permanent excepcionalitat des mitjan 1822 la qual cosa imprimí caràcter, lògicament, als mandats que des llavors van succeir-se.

Els governs exercits per Munárriz s'inserien així, en conjuntures de relativa "normalització" institucional, en que la problemàtica i les tensions derivaven bàsicament de les vicissituds polítiques de la implantació del règim a Catalunya i s'expressaven amb mitjans "legals", que no questionaven encara el règim constitucional -tot i que poguessin derivar en accions i protestes que podien situar-se als límits, i gairebé al marge, d'aquesta legalitat- i que es movien dins el marc polític liberal: altra cosa seria quan, sobretot des de la primavera de 1822, la queixa, principalment al camp, adoptés la forma de revolta armada i esdevingués guerra civil. Fins aquells moments, les tensions dins del sistema provocarien la intervenció del CP en l'àmbit que, amb el pas del temps, assoliria la major rellevància i que esdevindria el més significatiu de l'acció governativa: l'ordre públic. Passem-ho a veure.

3.2.2.2.- El primer mandat de Juan Munárriz, febrer-juny de 1821.

Els objectius que havien de regir la seva acció van quedar molt ben exposats en la proclama de presa de possessió en la que, després d'expressar la seva voluntat de continuar el treball desenvolupat pel seu antecessor Gutiérrez de Teran, afirmava:

...Magnánimos en el triunfo de la libertad, indulgentes con vuestros enemigos, grandes, piadosos y fuertes, ¿qué más puedo recomendaros sino la continuación de unas virtudes que son el timbre de vuestra patria venturosa y el dechado de los pueblos que tratan de reunir la templanza generosa á la nobleza y al vigor de la libertad?

Enemigos hay, sin embargo, que ceñidos a la pequeñez de sus almas malévolas o envidiosos del lustre que os distingue y del espectáculo que presentáis a las demás provincias y a la Europa observadora, tratan en silencio de mancillar vuestra gloria, vuestra constancia y vuestra decisión; pero la autoridad vela, la espada se ha desembainado ya: uníos en sentimientos a los heroicos ciudadanos del ejército y milicia nacional que empuñan las armas de la patria, y no será nuevo en la historia de Cataluña el escarmentar a los

⁴⁷⁶ La 1a. brigada estava composta per ...toda la tropa del ejército permanente y milicia activa existentes...; la 2a., per una columna expedicionària formada per la diputació i l'ajuntament de Barcelona i comandada pel coronel Josef Costa; la 3a., pels batallons de la milícia voluntària; i la 4a. pels batallons de la milícia legal. Butron nomenava el cap de l'estat major d'aquesta divisió i també procedí a reorganitzar les forces de cavalleria. <<D.B.>> 25.gen.1823.

pérfidos atentadores que tratan de arrebataros la más pequeña parte de vuestras libertades, y convertir en juguete vuestros más santos e inviolables derechos para fundar sus goces efímeros sobre la ignorancia y las cadenas. Oh, nunca sea, hijos predilectos de la patria! El orden, el amor a las leyes y vuestros brazos os aseguran el imperio de la Constitución, de la prosperidad y de las virtudes públicas...⁴⁷⁷.

L'objectiu essencial del CP era forjar la unitat dels ciutadans al voltant de l'exèrcit i de la MN. en la lluita contra els enemics del sistema constitucional per tal d'assegurar el manteniment de l'estat de coses present.

Així, dies després, i amb motiu del robatori de la correspondència de les Corts amb la província, Munárriz qualificà als lladres de

...facción enemiga pertinaz de la prosperidad nacional, de la seguridad del trono, y de la pureza de la santa religión profanada y desgarrada por el sórdido interés y orgullo de esta gavilla patricida (que "en vano"), ha convocado a cuanto hay de más inmoral y detestable en la sociedad para colmar la anarquía y el desconcierto...

La desqualificació dels considerats enemics del sistema s'acompanyava doncs, de l'associació del règim amb la defensa del tron i de la religió tot utilitzant un llenguatge moralitzant per a criticar els facciosos: d'aquesta forma dues de les instàncies més compromeses en les conspiracions contra el liberalisme eren presentades com els màxims emblemes del constitucionalisme i com a mitjans indispensables per a la consecució d'una cohesió social i política cada cop més difícil. La fragilitat política del projecte liberal en el poder semblava aflorar per mitjà d'unes paraules que reflectien la necessitat de referenciar la unitat de la "nació" a uns elements comunment acceptats, obviant la defensa o reivindicació del propi sistema o projecte. Només al final, Munárriz feia avinent que

...la autoridad vela, y el Rey unido al Congreso Nacional os dan todas las seguridades de la inviolabilidad de vuestro pacto...⁴⁷⁸

Era, en qualsevol cas, l'expressió d'un plantejament temorós, defensiu per la pròpia alarma que havia encés sobre un fet poc rellevant en sí mateix: ara bé, semblava anunciar el tipus d'actuació que durien a terme les autoritats civil i militar de Catalunya poc després, davant la hipotètica transcendència de la conjuntura europea d'insurreccionalisme liberal i de reacció absolutista, a alguns estats de la península italiana.

⁴⁷⁷ Barcelona, 21 de febrer de 1821 al <<D.B.>> 22.feb.1820. En aquells moments, la secretaria del govern provincial estava formada per 1 secretari, 7 oficials (entre ells un tal Josep Bonaplata) i 5 escriptors (entre ells Joaquim LLozer). Guía de forasteros en Barcelona para el año 1821. Barcelona, Imprenta del Ciudadano Dorca 1821, p.39-40.

⁴⁷⁸ Ofici, 10 de març. <<DB.>> 11.mar.1821.

El 16 de març de 1821 el cònsul de Marsella a Barcelona va comunicar Munárriz que s'havia proclamat la Constitució espanyola a Torí el dia 13, i feia la previsió que tot el Piemont seguiria el mateix camí⁴⁷⁹: aquell mateix dia, efectivament, abdicà Víctor Manuel I i sis dies abans s'havia produït la sublevació de Nàpols. Aquestes notícies devien preocupar el CP⁴⁸⁰ que va dirigir-se al capità general Villacampa sol·licitant-li l'adopció de mesures preventives davant el perill d'aldarulls al carrer. Les dues autoritats van arribar immediatament a l'acord següent:

...para llenar la más preciosa de sus atribuciones que es la de proteger por todos lo medios legales la seguridad individual, y la propiedad de sus conciudadanos, la dignidad y pureza de la ley fundamental, y el decoro de la autoridad contra las agresiones de malhechores, foragidos y demás enemigos públicos, después de haber conferenciado SS.EE. con el detenimiento que exigía la importancia de la materia, acordó el Excmo. Sr. Capitán General que se formase una columna de tropas, que acudiese con rapidez a donde la llamen la autoridad y las necesidades públicas, comunicando al Gefe de esta fuerza las instrucciones generales necesarias, y las particulares que dicten las circunstancias. En el caso en que no fuese suficiente esta fuerza para responder a alguno de los objetos a que se destine, se excitará oportunamente el acreditado patriotismo y decisión de la milicia voluntaria del distrito respectivo, satisfaciendo la manutención en este servicio extraordinario, los que motivan su concurrencia.

Las Autoridades militar y política, se persuaden que este es uno de los medios más eficaces para tranquilizar a sus conciudadanos sobre la seguridad de las personas, y propiedades y libertades de los atrevimientos y desmanes de las que atenten contra tan preciosos derechos...⁴⁸¹

Es feia necessari, a ulls de les autoritats, reforçar els mitjans d'intervenció armada davant una possible alteració de l'ordre públic, la qual cosa significava atorgar el màxim protagonisme a l'exèrcit en la repressió interior, considerant com element auxiliar la milícia nacional voluntària: i aquestes previsions es feien tan sols davant la possibilitat que esclatessin aldarulls, possibilitat que assolí major versemblança amb motiu de la posterior intervenció de les tropes austríaques a Nàpols (el 23 de març van restablir la monarquia de Ferran IV) i poc després al Piemont (8 d'abril, batalla de Novara en que foren derrotats els partidaris de Carlos Alberto). Els actes de protesta que podia provocar l'acció dels austríacs esdevenien però, vas comunicant per a exigir de les autoritats liberals espanyoles una acció més decidida contra els sectors absolutistes de l'Estat que cada cop més posaven pals a les rodes del règim. A partir d'ambdúes consideracions Munárriz feu la següent proclama el 2 d'abril:

⁴⁷⁹ <<D.B.>> 21.mar.1821.

⁴⁸⁰ Poques hores abans Munárriz havia rebut un comunicat del capità general Pere de Villacampa que l'exhortava a expulsar tots els estrangers que no disposessin de carta de seguretat. Ofici de 15.mar., <<D.B.>> 17.mar.1821.

⁴⁸¹. Ofici de 23 de març, <<D.B.>> 4.abr.1821.

Ciudadanos: Os hablo con la sinceridad digna de un gobierno franco y libre: la guerra de Nápoles ha dado principio con ventajas efímeras para el agresor: vosotros conocéis mejor que otra nación en Europa que la ocupación de la capital, ni la traición ni la disidencia de unos pocos no son sucesos decisivos para aterrar el ánimo de los hombres libres y concluir una guerra nacional. Vióse la capital de la gloriosa España tres veces invadida por el ejército más aguerrido y numeroso que conoció la Europa: pero generosa porfía, después de cien encuentros perdidos, frustró tantas victorias, y dio a la Europa el secreto de fatigar la fuerza mecánica de un ejército. Cuando juramos la Constitución, hace más de un año, contamos solo con nuestro esfuerzo y nuestras virtudes.

Advierto al publicar esta noticia, que si algun malévolo, prevalido de este incidente osase atentar contra el sosiego público, haré se emplee el pronto castigo, para reprimir a los perversos sin miramiento alguno más que la suprema ley del bien general, base de nuestra Constitución. Barcelona 2 de abril⁴⁸².

Finalment l'endemà mateix van quedar confirmats els temors del CP davant les previsible conseqüències de la conjuntura europea: un grup de militars, milicians i ciutadans dirigits pel comandant de la M.N. Josef Costa va dirigir-se al CP durant la nit de 3 d'abril comminant-lo a convocar una junta d'autoritats la qual, sota la pressió dels mobilitzats, va acceptar que es procedís a la detenció i a l'expulsió de la ciutat d'importants dirigents absolutistes com a mesura preventiva per tal que no esclatés una revolta radical: entre ells, el baró d'Eroles, el tinent coronel Pere Sarsfield, el vicari general Avellà, l'ardiaca i ex-inquisidor Josef LLozer i el bisbe de Barcelona Pau Sihar⁴⁸³. Sobre la forma com va dur-se a cap la detenció i confinament a les Illes d'aquests elements, tenim el testimoni de Josef

⁴⁸² <<D.B.>> 3.abr.1821.

⁴⁸³ La diputació de Barcelona explicà així els fets: ...en la noche del 3 de abril, en la que en fuerza de diferentes peticiones y del violento peligro que corría la tranquilidad pública, condescendió la junta general de autoridades, deliberando a presencia de los mismos peticionarios y a la vista imponente de numerosos guardias, a que fuesen estrañados (sic) de la ciudad algunos sujetos tachados de desafectos y enemigos del sistema constitucional; la Diputación de la provincia que concurrió sin pensarlo, como las demás autoridades, a aquella junta nocturna convocada solamente, segun se dijo, para tomar medidas en favor de la Constitución, no cree necesario ocuparse en referir las ocurrencias de aquella aciaga noche, ni los motivos que la obligaron a prestar con el silencio su asenso al ilegal estrañamiento (sic), que se pronunció contra personas sujetas, como todas las demás, al imperio y al juicio de las leyes...Breve noticia de las tareas y operaciones mas importantes en que se ha ocupado la Diputacion Provincial de Cataluña desde 6 de junio de 1820 hasta 28 de febrero de 1822. Barcelona, Imprenta del Gobierno Político Superior 1822, p.73.

LLozer, a través de la detallada exposició de queixa que dirigí al Rei l'11 de maig de 1821⁴⁸⁴:

...por la mañana del día cuatro del pasado Abril (..) se me entregó un oficio de fecha de la una media de aquella noche, en que el Gefe Político de la provincia D. Juan Munárriz me decía que a petición de diferentes comisionados de la guarnición, de la Milicia Local y de varios Ciudadanos, las Autoridades reunidas Civiles y Militares, para evitar cualquier funesto accidente que podría resultar del estado de la opinión, habían resuelto que saliese yo inmediatamente para las Islas Baleares, o país extranjero, a cuyo efecto me incluía el pasaporte (..)

En medio de la amargura en que no pudo menos de abismarme tan duro y repentino golpe, expuse a dicho Gefe en el día cinco, después que por un oficial se me previno que debía embarcarme aquella tarde para las Baleares, que seguro de no haber dado sospecha fundada a la edad de sesenta y siete años, y con la debilidad y achaques que son consecuentes, el arrancarme de mi casa, el privarme del consuelo y asistencia de mis parientes y amigos, el trasplantarme a un nuevo clima, el sujetarme a los accidentes del mar no podía menos de funestar y aun de exponer los últimos días de mi existencia: así que supliqué por gracia, que se cambiara el decreto de mi salida en el permiso de pasar a Ribas mi patria, a tres jornadas de la referida capital, en donde estuve el año próximo pasado una larga temporada, sin haber dado motivo de queja ni sospecha alguna (..) mi justa demanda todo fue en vano, pues ni aún recibí contestación (..)

LLozer s'explaiava després en la denúncia de la il·legalitat de l'actuació de Munárriz i de les altres autoritats barcelonines perquè havien conculcat la Constitució jurada pel mateix Rei (concretament enumerava els arts. 4, 287 i 300), i pronunciava obertament la seva innocència i la seva fidelitat al "Santo Juramento" raons per les quals no podia romandre indiferent al que havia succeït quan

(..) sorprendido en mi cama a deshora de la madrugada del cuatro de abril; por un oficial entre una escolta de Caballería, embarcado y trasladado al Lazareto de Palma; guardado también allí por bayonetas como lo había sido en mi propia casa; y confinado por fin a esta Isla como si fuera un delincuente y criminal indigno de pisar el suelo del continente y esto sin saber ni haberme indicado la causa y motivo de tan duro e irregular tratamiento (..)

LLozer reclamava del monarca que intervingués davant la fallida del sistema constitucional que havien provocat aquelles detencions, que ell qualificà de "inconcebible fenómeno", justificant l'adjectiu, entre d'altres motius

⁴⁸⁴ Es troba a Papeles relativos a la persecucion que sufrió D. José LLozer. Arxiu LLozer, El Papiol. Les citacions que fem a continuació provenen d'aquesta documentació.

...en razón de las autoridades a las que se quiso hacer autores del atropellamiento, al que si aderieron (sic) no pudo ser sino forzadas y para evitar desgracias públicas y para preservar de males mayores a las personas comprendidas en la lista de proscripción, no pudiéndose de modo alguno decir que hubieran consentido espontáneamente...

Aquesta exculpació de les autoritats barcelonines, especialment significativa en boca d'un represaliat, anava seguida d'un altre element que incrementava la dimensió "inconcebible" de l'esmentat fenomen:

...en razón de la ocasión que fue la de una Junta de las mismas Autoridades acordada para tratar de objeto muy diferente, esto es, de la destrucción de una parte de la Ciudadela...

i que plantejava doncs, una nova versió del perquè s'havia reunit la Junta d'Autoritats la nit del 3 d'abril, versió sobre la que no tenim altra notícia⁴⁸⁵.

LLOzer acabava demanant la recuperació dels seus drets i llibertats i la celebració d'un judici sobre qualsevol acusació que se li pogués formular d'haver infringit la Constitució. Pocs mesos després era traslladat a Montjuïc encausat criminalment amb l'acusació formal d'encapçalar una conspiració contra el règim liberal a Eivissa, on estava confinat⁴⁸⁶.

Deixant de banda les al·legacions proconstitucionals d'un absolutista com Josep LLOzer -que el transformava paradoxalment en màxim defensor del sistema de drets i llibertats- l'afer fou greu⁴⁸⁷ i no només pel que contenien de veritat les acusacions d'inconstitucionalitat referents la conducta de les autoritats públiques, i de forma principal de Juan Munárriz, sinó per la manifesta actitud defensiva d'un règim, que si en aquell moment concret actuà sota la

⁴⁸⁵ Tampoc hi ha constància d'aquesta versió a cap de les altres fonts i bibliografia consultada.

⁴⁸⁶ Certificació signada pel notari Jaume Rigalt i Estrada del recurs presentat per l'advocat de Josep LLOzer demanant la seva llibertat, 5.feb.1823. Papeles relativos a la persecucion que sufrió D. José LLOzer. Arxiu LLOzer, El Papiol.

⁴⁸⁷ El 28.set.1822 el CP. de Mallorca publicava una RO. en la que s'ordenava alliberar ...las personas detenidas en Barcelona, y deportadas a Palma, en esa isla, ilegal y violentamente... Tots els detinguts podien traslladar-se on volguessin llevat de Barcelona ...para evitar el riesgo que (..) correrían sus peersonas... Suplement al <<D.B.>> 7.oct.1822. No menys significatiu fou l'ofici del comandant general del 7è districte militar en que qualificava als deportats de ...constitucionales decididos, y tanto para con ellos como para con los demás no se han empleado ninguno de los medios legales prescritos por la ley fundamental del Estado, de que se infiere que resentimientos personales, diversidad de pareceres, y un acaloramiento extraordinario, son el origen del bochorno que sufren... <<D.B.>> 20.set.1822.

pressió radical, tot seguit mostraria sense embuts que trobava tan perill en aquest radicalisme⁴⁸⁸ com en els absolutistes. I això malgrat el reconeixement de les activitats contrarevolucionàries desenvolupades pels ultres i que, per exemple, van ser denunciades en una exposició que 200 barcelonins van enviar a Munárriz respecte a l'expulsió de Sichar, Avellà, LLozer etc.: traslladada al Congrés de Diputats, el seu contingut apuntava

...a manifestar la resistencia que muchos obispos oponían a la ejecución del decreto de regulares y a la secularización de éstos; y contrayéndose el actual Rdo. Obispo de aquella capital, D. Pablo Sichar, afirmaban que de la continuación de éste en el ejercicio de sus funciones pendía acaso la inevitable ruina de sus feligreses, y quizá la del reino. Apoyaba la primera parte de esta exposición el señor jefe político, añadiendo que sobre ello ya había representado a SM...⁴⁸⁹

En aquest marc la reacció governamental no va fer-se esperar: en primer lloc, una disposició reial determinava que

...se haga entender a todos los Gefes políticos que en unión con los Capitanes generales y demás autoridades de las provincias tomen todas las medidas que sugiera su celo, exigan las circunstancias y estén en sus atribuciones así para perseguir incansablemente a los enemigos ocultos del sistema (..) como también para contener toda agitación o movimiento popular, cualquiera que sea el pretexto que se intente...⁴⁹⁰

⁴⁸⁸ Al <<D.B.>> 4.abr.1821 sortia un significatiu anunci signat per Francesc Soler: ...Se me acaba de asegurar que andan ciertos comisionados recorriendo las calles y anotando en una libreta el número de la casa en que habitan los conocidos por verdaderos constitucionales y entusiastas de la libertad nacional; como yo tengo la dicha de ser uno de ellos y de los más entusiasmados, para ahorrárlas la molestia y evitarles toda equivocación, hágame Vd. la fineza de continuar en el diario de mañana, que vivo en la calle de Capellans, entrando en el callejón de la Fonda del Recó, casa n. 6, al lado del almacén de la casa de Pau de la Laya, y que en estos días no dejaré de vestir el uniforme de miliciano de la 1a. cia. del 1er. batallón...

⁴⁸⁹ L'exposició passà amb caràcter d'urgència el 5 d'abril a la Comissió d'Infraccions de la Constitució: D.S.C., 5.abr.1821. Els fets del 3 d'abril cuejaren durant temps: així, per exemple, en sessió de 29 de maig, el Congrés de Diputats acordà passar a la comissió de MN una exposició de diversos ciutadans de Barcelona ...e individuos del primer regimiento de su Milicia Nacional, pidiendo la observación del Reglamento de 31 de Agosto último, con motivo de que el coronel de dicho regimiento había abierto una pesquisa, rebajándolos del servicio y pretendiendo juzgarlos el mismo por creerse ofendido por la representación que a consecuencia de las ocurrencias de aquella ciudad en la noche del 3 de abril último, habían hecho a la autoridad superior política, a la cual se creían sujetos, y no al referido coronel, respecto á que el hecho de que se les acriminaba no había ocurrido en acto del servicio... D.S.C., 29.mai.1821.

⁴⁹⁰ La resolució acabava fent un elogi de la independència política del règim espanyol: ...La Nación y el Rey entraron unánimemente en esta gloriosa senda (constitucional) sin

A redós de l'aquesta prescripció Munárriz va anunciar que

...dentro de pocos días aparecerán leyes vigorosas que anonaden a los enemigos de la patria (..) es llegado el tiempo en que la seguridad reemplaza a la indulgencia, y en que las leyes coactivas ocupen el lugar de los principios de pura corrección. Al paso que los disidentes y enemigos de la patria serán enfrenados o anonadados, se desplegarán iguales medidas contra los que a la sombra de celo, o con hipocresía política sirven a los atentadores oscuros, concurriendo al plan de destrucción o de descrédito hacia las leyes...⁴⁹¹

No sabem exactament quines foren les mesures adoptades a nivell provincial; sí que podem senyalar que, a nivell estatal, durant la segona quinzena d'abril va publicar-se la normativa més important del Trienni pel que feia a la regulació de l'ordre públic, un veritable punt d'inflexió de la legislació liberal que va portar al sancionament definitiu de la implicació de l'exèrcit en el manteniment de l'ordre interior en detriment de l'autoritat civil: ens referim al conegut RD. 17.abr.1821 sobre "el conocimiento y modo de proceder en las causas de conspiración o maquinaciones contra la observancia de la Constitución", que assumí poc després el rang de llei⁴⁹². La transcendència d'aquesta llei per a la regulació de l'ordre públic ha estat posada unànimement de manifest pels seus analistes. Remarquem les següents valoracions:

a/ Per a Pedro Cruz Villalón el contingut de la llei permetia la seva utilització

...no sólo contra partidas armadas, sino también contra disturbios en el interior de las ciudades (..) Un bando que puede dar lugar a la institución de tribunales militares, igualmente puede contener disposiciones de menos gravedad. No es de extrañar que en el reinado de Isabel II, la ley "17 de abril", a falta de toda otra norma jurídica de rango real, fuese invocada como norma jurídica de los estados de excepción...⁴⁹³

b/ Per a Manuel Ballbé

contar con la voluntad de las demás naciones, sin calcular sobre los sucesos pobres o adversos que pudiera tener en ellas la causa de la libertad: que con la misma impavidez e imperturbabilidad seguirán esta gloriosa marcha cualquiera que sea el resultado de la lucha (..) sabrán hacer iguales y mayores sacrificios para sostener sus sagrados derechos, y hacer respetar su libertad, su independencia y el trono constitucional de su augusto monarca... 9.abr.1821. <<D.B.>> 20.abr.1821.

⁴⁹¹ 17.abr.1821, <<D.B.>> 20.abr.1821.

⁴⁹² Publicat al <<D.B.>> 9, 20, 11 i 12 de maig de 1821. També B.C., F.B. 11351.

⁴⁹³ CRUZ VILLALON, Pedro, El estado de sitio y la Constitución. Madrid, IEP 1980, p. 320-328. La cita, p. 326.

...iba a significar la antítesis del modelo liberal clásico (..) inmiscuía aun más al Ejército en las materias de gobierno y orden interior y se extendía la jurisdicción militar al conocimiento de los delitos políticos cometidos por civiles...

desnaturalitzava l'embrió d'una administració policial civil que s'havia d'edificar sobre la base de la MN ja que es militaritzaven

...por completo en sus relaciones con los ciudadanos...⁴⁹⁴

i la seva aplicació havia de posar, durant més d'un segle, els drets de reunió, expressió i manifestació sota tutela de les institucions militars i permetria decretar l'estat d'excepció a les autoritats civil i militar sense cap entrebanc.

c/ Per a Roberto L. Blanco Valdés,

...se otorgaba un protagonismo sustantivo al aparato militar en la labor de control, mantenimiento y restauración del orden público-orden constitucional...⁴⁹⁵

d/ Finalment, i des d'una altra perspectiva, per a Alberto Gil Novales

...Un decreto de tan vago enunciado como éste es susceptible de convertirse en una palanca poderosa contra la libertad de pensamiento. Que es lo que en gran parte ocurrió, sin grandeza para nadie...⁴⁹⁶

Poques coses més podrien afegir-se a les valoracions anteriors i a les anàlisis sobre les que reposen: la transcendència de la norma queda perfectament reflectida.

Unes setmanes després, el 17 de juny Munárriz publicava la seva proclama de comiat, anunciant que romania a la ciutat en el destí de subinspector d'artilleria, i reclamant credibilitat per l'autoqualificat com

...el anciano militar que os habla, (que) unido al valiente cuerpo a que pertenece, sabrá sellar con su sangre el juramento constitucional que ha prestado. Su vida es de la patria: conservarla en medio del desconcierto total y de un sistema destructor de los derechos del hombre, consignados en la ley fundamental, lo tendrá siempre por un crimen atroz, con el cual sólo podrán transigir las almas nacidas para merecer la eterna execración de las

⁴⁹⁴ BALLBE, M., op.cit., Madrid 1983, p. 74-79. Les cites, p. 74 i 76.

⁴⁹⁵ BLANCO VALDES, R.L., op.cit., Madrid 1988, p. 496-504. La cita, p. 503.

⁴⁹⁶ GIL NOVALES, A., El Trienio Liberal. Madrid, Siglo XXI 1980, p.29-30. La cita, p. 29.

generaciones...⁴⁹⁷

3.2.2.3.- El segon mandat de Juan Munárriz, desembre.1821 - maig.1822.

La segona presa de possessió de Munárriz s'encetà amb l'obligada proclama dirigida des de Molins de Rei als ciutadans, l'11 de desembre, en la que si bé insistia en objectius semblants als que havia explicat mesos abans pel que feia a la unió i al patriotisme davant la subversió, i de la necessitat de l'ordre, centrava en la defensa de la Constitució la garantia de la permanència de la llibertat i de la cohesió social mentre les referències al rei i a la religió havien desaparegut⁴⁹⁸. Era un petit canvi, però significatiu: Munárriz ocupava el càrrec en un moment especialment delicat, en que l'oposició al ministeri era cada cop més àmplia ja que el moviment iniciat a Sevilla i Cadis pel mes d'octubre, s'havia extès a València, Saragossa, La Corunya i també Madrid on la Milícia Nacional Voluntària va dirigir el 30 de novembre una exposició al rei demanant el canvi del govern⁴⁹⁹; durant el desembre s'hi afegirien Múrcia i Cartagena.

Barcelona no romangué aliena al moviment i a finals de novembre, quan l'epidèmia de febre groga semblava definitivament superada, foren perceptibles els primers símptomes d'agitació en aquest sentit, tal com reflectí el pamflet conegut com el "Voto de Barcelona" dirigit especialment als milicians⁵⁰⁰, que l'1 de desembre va merèixer públicament el rebuig i la denúncia de l'AB que el considerà

...incendiario y desorganizador del orden social...

i en el que, segons el consistori, els autors s'atorgaven una il·legítima representació de la capital per demanar la substitució del ministeri, i atacaven

..ocultamente a todas las Autoridades constituídas y bajo la hipócrita máscara de los augustos nombres de Constitución y de Patria se fomenta su desastrosa ruina, se rompen los vínculos que estrechan los gobernantes con los

⁴⁹⁷ <<D.B.>> 18.jun.1821.

⁴⁹⁸ ...sean vuestro honor y el convencimiento de la verdadera felicidad social, consignada en el Código constitucional, el muro impenetrable donde se estrellen las pérfidas sugerencias de los agentes simulados de la opresión. No se gocen jamás en las divergencias de los buenos hijos de la patria. Vuestra senda sea siempre la de la ley: con vosotros marcharé por ella. Orden, unión y acendrado patriotismo, son los polos en que se apoya la Constitución que jurásteis: sois vituosos y la virtud nunca fue perjura.

Catalanes: nuestra gloria está cifrada en la libertad que ha marcado nuestro sagrado Código: Constitución pura es la que ahora más que nunca os recomiendo, y perezamos antes que renunciar al precioso derecho de ser libres bajo sus auspicios... <<D.B.>> 22.des.1821.

⁴⁹⁹ PEREZ GARZON, J.S., op.cit., Madrid 1978, p. 239 i ss.

⁵⁰⁰ Sobre aquest pamflet, vide GIL NOVALES, A., op.cit., vol. 1. Madrid 1975, p. 266.

governados, y unos ciudadanos con otros para envolveros en todos los horrores de la guerra civil y de la anarquía, despotismo el más atroz y sanguinario. Vuestra decisión es bien conocida: Constitución o muerte proclamásteis: Constitución ni más ni menos debe ser vuestro voto...⁵⁰¹

Pel seu cantó la diputació fou la primera institució que va manifestar-se amb una representació al rei en la que si bé desqualificava totalment els moviments que s'havien produït a Cadis, Sevilla etc., s'esmerçava en distingir nítidament el que hi havia en ells d'enunciats anàrquics, del tot rebutjables, i el que podia ser la reclamació legítima de formació de causa als ministres acusats de prevaricació, seguint així les vés constitucionals: s'apuntava al camí ambivalent que havien pres els diputats a les Corts el 26 de novembre, que havia conduït al dictamen de la comissió d'enquesta de 8 de desembre, on el rebuig dels moviments urbans es complementava amb la crítica al govern. Aquest document fou remès a Munárriz el 19 de desembre, que l'envià al govern⁵⁰².

Poc després l'ajuntament, encapçalat per Munárriz, també demanà la destitució del govern⁵⁰³: aquesta pública presa de posició responia a la necessitat de les autoritats de posar-se ja al davant d'un moviment reivindicatiu en el que el protagonisme de la MN era molt destacable, i que a finals de desembre semblava inevitablement abocat a triomfar. Calia vetllar perquè mantingués la seva "literalitat" és a dir, que es desenvolupés dins uns marges polítics fixats per tal de neutralitzar la creixent pressió radical: l'estratègia no passava tant per

⁵⁰¹ <<D.B.>> 1.des.1821. Aquesta denúncia fou contestada per per uns milicians (no especificaven els noms) en un escrit que defensava la constitucionalitat del "Voto" i considerava improcedents les acusacions que es feia als seus partidaris de ser republicans o revolucionaris. <<D.B.>> 8.des.1821.

⁵⁰² Representació al rei, 10.des.1821, a Breve noticia de las tareas y operaciones más importantes en que se ha ocupado la Diputación Provincial de Cataluña desde 6 de junio de 1820 hasta 28 de febrero de 1822. Barcelona, 1822, comprovant nº 5 p. XIV-XVI. Munárriz comunicà a la diputació el 8.gen.1822 la resposta d'agraïment del ministre de la Governació, de 26.des.1821.

⁵⁰³ Munárriz i l'AB. consideraven que la crisi política derivava de la manca de confiança del país amb un govern que no havia sabut vincular la població al règim constitucional que ...no ha cobrado todo aquel aprecio que precisamente debe atraerse por poco que se manifiesten los tesoros del código jurado. Nombramientos intempestivos, persecución de patriotas, circulares sospechosas, sagradas obligaciones puestas en olvido, todo lo hemos visto... Per això donaven suport a la determinació dels diputats contrària a un ministeri que havia perdut ...la fuerza moral y la confianza de la nación...: en definitiva ...Los desaciertos del actual ministerio han llevado nuestras libertades políticas y las prerrogativas de la Corona al borde del más horrendo precipicio. Su conducta generalmente sospechosa ha escitado la desconfianza en todos los buenos ciudadanos, irrita y exalta inoportunamente sus pasiones, y va rompiendo insensiblemente los vínculos que deben estrechar los gobernantes con los gobernados, provocando desobediencia y encendiendo la tea de la discordia... Acabava advertint que de no adoptar-se aquesta mesura la nació caminava cap a la guerra civil. <<D.B.>> 30.des.1821.

la oposició al moviment -com s'havia expressat a principis de desembre- com per dirigir-ne el "triomf" i controlar-ne el contingut.

D'aquí la presència com a cap de Munárriz que, el 5 de gener de 1822, dirigia una proclama als catalans on defensava el dret de petició que havien utilitzat les corporacions i institucions catalanes -també la milícia- en demanda d'un necessari canvi de govern, al mateix temps que lloava l'ordre en que s'havia produït el moviment

...A la prudente efervescencia, substituyó la calma que inspira al hombre libre el convencimiento de haber identificado la expresión de sus sentimientos con el modo legal que se prescribe para dirigirla. La paz y la unión, que son las divisas privilegiadas de los verdaderos amantes del bien público, se han conservado en toda su extensión, sin embargo de hallarse (en aquells moments) fuera de esta capital las principales autoridades política y militar. Ni la más leve escisión de los ánimos, ni el menor síntoma de divergencia, han aparecido en tal suceso...

A continuació exhortava a preservar en aquesta actitud ja que el contrari significava afavorir les conspiracions i interessos dels enemics del sistema. A Barcelona, segons Munárriz, imperava la calma malgrat les temptatives de la subversió, la qual cosa li permetia insistir en quines havien d'ésser els elements-guia del comportament polític dels ciutadans:

...adhesión inalterable a la Constitución y a las Cortes; amor y respeto a la sagrada persona del rey constitucional; obediencia a las autoridades constituidas por la ley; y decisión para perecer gloriosamente antes que consentir la menor mancilla a las libertades de que hoy goza la patria...⁵⁰⁴

Aquest programa no seria gens fàcil de complir, i més si els seus termes entraven, en un moment determinat, en contradicció amb la realitat tal i com ell mateix constataria de forma immediata amb motiu de la crisi de febrer d'aquell any, que posaria de manifest, entre d'altres coses, la inexistència de la pregonada unanimitat liberal i com l'obediència a les autoritats no tenia patent de cors ni podia traduir-se amb acceptació d'actituds arbitràries i autoritàries. En aquest sentit, el liberalisme barceloní patiria una profunda fractura, a la que l'actitud de Juan Munárriz contribuï de forma destacada.

3.2.2.3.a.- La crisi de febrer, plataforma per a a repressió del radicalisme liberal.

a.1.- Antecedents.

Durant l'epidèmia de febre groga va produir-se a Barcelona una divisió al si de la MN a partir de la crítica que part dels milicians que havien restat a la ciutat van dirigir contra els qui n'havien fugit, acusant-los de covardia i d'incompliment de les obligacions que els

⁵⁰⁴ <<D.B.>> 6.gen.1822.

corresponíen⁵⁰⁵. A aquestes crítiques va contestar des de les pàgines del Brusi amb un article molt dur un anònim "ex-miliciano"⁵⁰⁶ i des llavors la polèmica, amb aquest personatge com a principal protagonista, no feu sinó augmentar, amb un to cada cop més aspre⁵⁰⁷: el mateix alcalde Josef Mariano de Cabanes hi intervingué, criticant públicament l'"ex-miliciano" -al qui negà tota representativitat dels qui havien fugit- i demanant als milicians

...que no déis fomento entre vosotros a una discordia que tal vez pudiera agitar mano servil o extragera para derrocar nuestro sistema constitucional. Todo sacrificio que hagáis es muy pequeño cuando sea para evitar la desunión. Los malos, los serviles la desean, pero nosotros debemos evitarla (..) Unión pues, milicianos, y para ello no omitamos ninguna especie de generosidad, o sacrificio (..) Abrazad pues fraternalmente a los compañeros que tenéis fuera,

⁵⁰⁵ Relación de los acontecimientos del día 24 de febrero de 1822 en la ciudad de Barcelona por los "Redactores del Constitucional". Barcelona 1822, p. 4. El primer article en termes força crítics i despreciatius envers els qui havien fugit, al <<D.B.>> 1.oct.1821.

⁵⁰⁶ L'"ex-miliciano" sortia en defensa l'honorabilitat dels que havien abandonat la ciutat - que, en definitiva, següen les recomenacions governatives-, considerant injustificada la crítica de que havien estat objecte. L'autor estimava que l'afany de reconeixement públic, honors i medalles guiava les paraules dels autors de les crítiques i considerava que havien romàs per 8 raons cap d'elles "idealista": l'obligació d'atendre altres obligacions, els seus propis interessos, la imprevisió i manca de càlcul i d'experiència, la inèrcia i força del costum davant el trasbals de la marxa, la manca de mitjans, la paga oferida per al compliment del servei, etc. Així doncs, hom no podia parlar de comportaments heroics, la qual cosa no era incompatible amb algunes excepcions, conductes temeràries que no podien servir de model: ...La tranquilidad pública no necesita el sacrificio de cuatro ó 50 constitucionales armados que fomenten el germen del mal asolador. La tranquilidad pública, no es la salud pública, ni está ligada con la guarnición de la plaza, que es el servicio que se hace por Vds.; por cuya razón no siendo de obligación se paga (..Hablen Vds..) si son ingenuos de los muchos que creyeron, el no es nada, que tan dignamente ha atacado el Espolín; y de las víctimas que que ha aumentado el empeño de algunos, en todos lo creyesen: digan Vds algo (..) del poco acierto de las primeras providencias tomadas el dia de la Barceloneta, o debilidad de las últimas: entreténganse Vds. si son decididos en hablar de los males que han sobrevenido a esta capital por no haber cerrado con tiempo las puertas de aquella población: escudriñen Vds. si son constitucionales, si la causa depende de los intereses de algunos, para no mezclarlos jamás entre los que elegimos para goberarnos y dejen Vds. de dividir aún más á los liberales a quienes tanta falta hace la unión. Pero si siguen Vds. elevándose todos a un grado de heroismo que no les corresponde a muchos y se susurran y dan medallas de distinción indistintamente, destruyen el mérito que pudo haber en algunos por quedarse y demuestran sentimientos que les hacen poco favor... <<D.B.>> 22.nov.1821 .

⁵⁰⁷ Les primeres respostes a l'"ex-miliciano" va publicar-se dos dies després al <<D.B.>> 24.nov.1821 per part de Y.P. i del "granadero nacional local J.P."; al <<D.B.>> 26.nov.1821, per "Un cabo de la 2ª del 5º"; i al <<D.B.>> 28.nov.1821, altre cop per Y.P.

el dia feliz en que se permita su entrada...⁵⁰⁸

El 13 de desembre de 1821 en Joan Anton LLinàs, tinent coronel del 1er. batalló de la milícia voluntària de Barcelona, s'identificava com l'ex-milicià davant el seu superior el coronel Josef Costa, a qui presentà la seva renúncia al càrrec per escrit, a causa de la polèmica generada ja que

...al presentarse frente a su batallón podía quedar desairado por sus individuos...⁵⁰⁹

Costa el contestà el 15 de desembre negant-se a la seva pretensió i li demanà que continués.

Poc després LLinàs es presentava públicament com l'"ex-miliciano", ratificant-se en les seves crítiques i anunciant la seva intenció de deixar la institució⁵¹⁰; a les 48 hores també explicitaven la seva personalitat els altres dos més destacats polemistes contrincants de LLinàs, Y(gnacio) P(etit) i J(osef) P(ortell) reafirmant-se en les respectives posicions⁵¹¹.

En aquesta situació Juan Munárriz, com sabem, havia pres possessió del govern polític de Catalunya: a la complexitat de la conjuntura política general ja esmentada, s'hi afegia a la capital catalana una problemàtica que polaritzava la milícia i que esdevenia un nou -i important- element de tensió. I, a més, pel que feia específicament al CP això comportava un afegitó de caire personal: un dels implicats en la controvèrsia era un antic conegut de Munárriz, amb qui -com ja sabem- ja havia tingut problemes durant el seu primer mandat, el coronel Costa qui ara a més, i per providència especial de la diputació, detentava el comandament militar de tota la MN. No podia estranyar la preocupació de Munárriz per aquest fet, que immediatament va participar a l'ajuntament⁵¹².

La primera mostra de la fragilitat política del moment -malgrat la pretensió de Munárriz que no passava res a la ciutat comtal- va produir-se amb motiu de l'arribada del

⁵⁰⁸ <<D.B.>> 30.nov.1821.

⁵⁰⁹ Relación de los acontecimientos.... Barna 1822, p. 5-6.

⁵¹⁰ Suplement al <<D.B.>> 18.des.1821. LLinàs distingia entre els milicians que havien romàs ...tan sólo por ser útiles a sus semejantes... i els que ho havien fet subreptíciament a redós de les vuit raons que ell considerava com a determinants i que reclamaven uns honors que no mereixien. Només als primers els manifestava el seu respecte i admiració.

⁵¹¹ Suplement al <<D.B.>> 20.des.1821.

⁵¹² En la sessió del consistori del dia 7 de gener Munárriz va preguntar ...si continúan aún las causas por las cuales se dio al coronel José Costa el mando de todos los batallones de milicias existentes en esta plaza, o si cree más oportuno que vuelvan las cosas al estado que tenían antes de dicho nombramiento ínterin resuelve S.M. sobre la elección del Coronel General con arreglo al artículo 13 del Reglamento... Actes de l'Ajuntament de Barcelona (A.A.B. en endavant) 7.gen.1822.

regiment de Córdova (que seria el principal braç executor de la repressió conseguint als fets del 24 de febrer), que provocà l'alarma del propi ajuntament ja que hi havien seriosos dubtes sobre les seves inclinacions polítiques ja que havia manifestat la seva disconformitat amb la representació de les autoritats de 30.des.1821⁵¹³. L'estat d'agitació que derivà d'aquesta presència, determinà al CP que els cossos de la MN patrullessin la ciutat, conjuntament amb la tropa, per tal de dispersar els grups que poguessin formar-se (a la Rambla, junt a les Dressanes, ja s'havia informat d'una reunió de 500-600 homes)

...primeramente con la persuasión y en el último extremo con la fuerza...⁵¹⁴

El contingut d'aquesta agitació, poc transcendent -i de la que desconeixem més detalls- és poc diàfan i, si bé el CP va controlar sense dificultats la situació, ens interessa remarcar-ne un aspecte: la previsió governativa pel manteniment de l'ordre contemplà la possibilitat de posar en vigència la llei d'aldarulls de la "Novísima Recopilación" és a dir, de recórrer a la legislació absolutista⁵¹⁵. Si considerem que aquesta decisió fou adoptada després que el governador militar demanés la publicació de la llei marcial per a encarar-se amb la situació -proposta que fou sensatament rebutjada per la resta de les autoritats- podria considerar-se com a mal "menor" a efectes de "contundència repressiva" -valgui l'expressió- però, en qualsevol cas, reflectia una manca de rigor i/o coherència política notable per part de l'autoritat política.

L'arribada de Riego pocs dies després, esdevingué un nou motiu d'inquietud governativa i, a més, provocà la primera fricció directa entre Munárriz i Costa: el coronel va protestar davant l'ajuntament la decisió del CP de dirigir-se directament als diferents batallons de milicians perquè retessin honors al "pare de la revolució" arrogant-se amb això un poder que no li corresponia ja que li pertocava a ell com a comandant de la MN dur-la a terme. El comportament del CP suposava una clara interferència governativa i constituïa una primera mostra fefaent de la mala relació existent entre ambdós personatges.

L'homenatge a Riego va celebrar-se: el general passà revista als cinc batallons de la MN, va aprofitar per llegir amb satisfacció l'ordre que sancionava la dimissió de 4 ministres del govern (Bardají, Feliu, Salvador i Vallejo⁵¹⁶) i pronuncià un discurs en que

⁵¹³ En aquests sentit, el capità general Pere de Villacampa havia publicat una comunicació pel febrer d'aquell any en la que desmentia uns intents de sublevació anticonstitucional protagonitzades per aquest regiment. <<D.B.>> 17.feb.1821.

⁵¹⁴ A.A.B., sessió extraordinària, 7.gen.1822.

⁵¹⁵ Aquesta llei de "asonadas, bullicios y deórdenes o conmoioiones populares" (al títol III del llibre 12 de la Novísima Recopilación") havia estat utilitzada ja pel CSP. de Madrid Martínez de San Martín durant la "batalla de las Platerías", el 18.set.1821, en una decisió que PEREZ GARZON, J.S., qualifica de paradoxal ja que ...utilizaba la legislación represiva del "antiguo régimen" la propia clase empeñada en la destrucción del mismo... op.cit., Madrid 1978, p. 239.

⁵¹⁶ El canvi ministerial va produir-se el 8.gen.1822. El nou govern durà fins el 28 de febrer en que va formar-se un nou ministeri encapçalat per Martínez de la Rosa que exercí

...exhortó a la paz, al orden y a la tranquilidad: dijo que se gloriaba de ser el mayor amante de la Constitución; pero que si esta Constitución le debiese hacer vivir en zozobra vendría por fin a aborrecerla y detestarla, especialmente si viviese en un país industrial como Cataluña, que no puede prosperar con alborotos y continuas alarmas...⁵¹⁷

El mateix dia per la tarda Riego inaugurava la Tertúlia Patriótica instal·lada a l'església de l'antic convent dels Trinitaris descalços⁵¹⁸. El dia 16 el 1er. regiment de la MN oferí un banquet a Riego, que pronuncià un nou discurs en que insistia en la defensa de la unitat de la MN i en que reclamà el cessament de les friccions internes: les abraçades entre Riego, Costa i Llinás, i les aclamacions dels presents envers aquests caps pretenien simbolitzar la fi de les friccions i esdevenien un gest per a la unitat del cos. També va parlar Llinás qui, tot i ratificar-se en la seva decisió d'abandonar el càrrec per tal d'afavorir l'enyorada pacificació, no s'estava d'expressar que

...sólo me resta que desear el momento en que pueda verter al frente de vosotros mi sangre por la libertad de la patria, esta Milicia, y en particular por los sentimientos del primer Regimiento...

Riego proposà que es formés una comissió amb delegats dels batallons de la MN perque celebressin una reunió a casa del CP (...a quien debería avisarse ante todas las cosas...) per a resoldre definitivament el contenciós⁵¹⁹. Calia doncs, fer un pas més enllà, i fer particips del gest a les autoritats provincials i a les altres institucions liberals.

Paral·lelament Munárriz rebia la comunicació oficial dels canvis ministerials, amb un ofici del nou ministre de la Governació Francisco X. Pinilla on li exposava quines eren les preocupacions prioritàries i els principis que volien regir l'acció del nou govern⁵²⁰. Sobre

fins el 5 d'agost en que va prendre possessió Evaristo de San Miguel. Vide, GARCIA MADARIA, J.M^a, Estructura de la administració central. Madrid, INAP 1982, p. 296-297, amb la composició íntegra d'aquests governs.

⁵¹⁷ GIL NOVALES, A., op.cit., vol. 1. Madrid 1975, p. 267. Gil Novales interpreta aquestes paraules com a mostra de la posició moderada de Riego, abocat a demanar ordre i unió.

⁵¹⁸ GIL NOVALES, A., op.cit. Madrid 1975, p. 268-269, on l'autor fa un extracte dels discursos inaugurals. El CP comunicà a l'ajuntament que havia autoritzat la seva obertura segons el RD. 21.oct.1820. A.A.B., 16.gen.1822.

⁵¹⁹ <<El Indicador Catalán>> 17.gen.1822. A continuació, publicava les comunicacions de Llinás, a 12.des.1821 on presentava i raonava la seva dimissió; i la de Costa, 15.des.1821, en que no li acceptava.

⁵²⁰ Demanava que ...procure V.E. por todos los medios posibles conciliar los ánimos acalorados de resultas de las últimas ocurrencias, no omitiendo asegurar a todos los habitantes del distrito de su mando, que S.M. firme en su propósito de sostener la Constitución de la

aquestes bases Munárriz va dirigir-se a la població per recordar-li que amb els nous nomenaments les aspiracions comunes havien quedat satisfetes motiu pel qual s'explaiava amb un missatge d'assossegament i desmobilització

...Tranquilizáos pues, de los justos y grandes temores de estos últimos días. Trabajad con la unión, valor, constancia y prudencia que hasta aquí (han permés) vencer los obstáculos que nuestros impotentes enemigos intentan oponer a la marcha majestuosa de la gran nación española...⁵²¹

D'aquesta forma Munárriz cridava a mantenir la tranquil·litat pública mentre que per part dels milicians s'havia manifestat l'aspiració a resoldre la problemàtica renúncia de Llinás amb l'avinença del CP: les paraules de Riego al respecte no deixaven marge al dubte. Per endegar aquest objectiu van realitzar-se diverses gestions que conduïren a la celebració el dia 27 de gener d'una reunió del consistori, presidida pel CSP, amb els oficials del 1er. regiment de la MN. S'hi van tractar 4 aspectes essencials, la sol·lució dels quals podria permetre l'avinença:

a/ la possibilitat que un oficial de la MN pogués renunciar a càrrec. Costa opinà que la llei no permetia les renúncies durant els dos anys que durava el servei (llevat de causes físiques o morals molt justificades) però els reunits aprovaren la proposta de Josep Elías que, considerant que el tema no estava legislat, calia consultar la superioritat i mantenir la pràctica habitual fins que arribés la resolució governativa⁵²²;

b/ la situació present de Llinás a la MN, és a dir si existia o no renúncia oficial del càrrec de tinent coronel: les diferències van produir-se entre els que consideraven suficient el que havia publicat "El Indicador Catalán" del dia 17 i els que consideraven que Llinás no havia cursat oficialment la renúncia. Costa reclamà la publicació d'una ordre superior que resol·lia a favor de la continuïtat dels oficials de la MN que havien abandonat la ciutat durant l'epidèmia. Segons Munárriz aquesta disposició era inexistents⁵²³;

Monarquía, no permitirá nunca que bajo ningún pretexto se desconozcan las facultades que la misma designa a su Gobierno, ni que se ataquen impunemente las libertades de la nación heroica... <<D.B.>> 18.gen.1822.

⁵²¹ Idem.

⁵²² ...que los interesados presentasen sus instancias por conducto de sus jefes, y llamar a las cías y oficiales, si el renunciante pertenecía a la plana mayor para explorar su voluntad, y que según esta se accedía o no a la renuncia... A.A.B., 27.gen.1822.

⁵²³ Podem desmentir la negativa de Munárriz ja que en paraules del ministre de la Governació a les Corts, el govern havia estat consultat sobre la incorporació als seus llocs dels milicians que havien abandonat Barcelona durant l'epidèmia i va disposar que ...los propietarios fuesen repuestos en sus destinos, y los nombrados interinamente se considerasen en la clase de agregados... D.S.C., 9.mar.1822. Sessió extraordinària.

Costa insistiria posteriorment en aquesta ordre i altres veus també la reclamarien: per exemple més de 200 milicians en representació dirigida a les Corts el 21 de març de 1822 confirmaren

c/ després d'això els oficials de la MN abandonaren la reunió, que continuà amb la presentació i discussió de la proposta que Costa tenia preparada per tal de posar fi al conflicte:

...llevar a efecto la formación de compañías de artillería y aumento de batallones (de la MN), subdividiéndose la fuerza de los existentes con arreglo a lo que previene el reglamento adicional de 4 de Mayo último (i que..) se diese el mando de la fuerza del Artillería al Sr. LLinás, o el encargo de su organización, y las comandancias de los dos batallones que se aumentasen a los sres. Gironella y Vigodet; y viéndose que para realizar esta propuesta se necesita tiempo y urge calmar las disensiones (va acordar-se que..) pase a la Comisión de organización de la Milicia Nacional...⁵²⁴;

d/ finalment, a petició de Costa, fou convocat LLinás per aclarir el tema de la seva renúncia. Interrogat per Munárriz al respecte va contestar que

...había hecho la renuncia de su empleo en los términos que expresa el periódico titulado "El Indicador Catalán": que por él está pronto a seguir mandando el segundo batallón, si se le considera necesario para el servicio de la patria, pero que por una parte sus intereses, por otra que el ponerse al frente del batallón pudiera causar nuevas ocurrencias desagradables, e igualmente sus deseos que se restableciese la paz alterada, le movían a permanecer en su idea de renuncia, a menos que por medio de la ley pudiese conciliarse todo. Siguió exponiendo a S.E. sus sentimientos de patriotismo en que abunda, y sus deseos de ser útil a la Nación.

Viendo que el Sr. LLinás se inclinaba a renunciar a su empleo, el Sr. síndico Vila le dirigió la palabra, indicándole la conveniencia que resultaría de esta medida tan generosa por su parte: en seguida se discutió si sería necesario que hiciese la renuncia por escrito, y se decidió que no era preciso, respecto a que si hacía la renuncia bastaría que constase en el acta de hoy...⁵²⁵

LLinás va contestar que feia la renúncia, motiu pel qual Munárriz

la seva existència. ACD., s.g., lligall 44/exp.200.

⁵²⁴ A.A.B., 27.gen.1822. Posteriorment el 9 de febrer un grup de milicians demanaren a l'AB l'organització d'un cos d'artilleria: el CP ho acceptà i només reclamà que s'ajustés als arts. 18 a 27 del Reglament de 29.mai; la comissió de milícies de l'AB. informà favorablement al projecte el 23.feb. A.A.B. 9.feb. i 23.feb.1821. La proposta de Costa posava en solfa la problemàtica de la reorganització de la milícia voluntària i de la necessitat de crear la milícia permanent, encara en estudi per part de la comissió de milícies de l'ajuntament: poc després, el mateix AB es veuria obligat a reclamar amb urgència que s'accelerés i es fés realitat aquest estudi. A.A.B., 21.feb.1822.

⁵²⁵ A.A.B., 27.gen.1822.

...(le) dió las gracias (..) por su generoso desprendimiento, y por haber adoptado un medio que restablecía la tranquilidad en el primer regimiento...⁵²⁶

El consistori procedí a votar l'acceptació de la renúncia de LLinás amb el resultat d'11 vots favorables i només un en contra, el de Costa que insistí en la infracció de la llei que suposava això. El darrer acord fou convocar als caps i oficials del primer regiment per comunicar-los-hi la decisió i escoltar-ne l'opinió.

a.2.- De la controvèrsia a l'agressió.

La nova reunió va celebrar-se el dia 29, i s'inicià amb la protesta de 6 dels assistents (Josep Baiges, Vicens Falcó, Francesc Puig, Francesc A. Rodés, Francesc Carbonell i Josep Costa) per la decissió municipal ja que consideraven il.legal la renúncia i que l'AB l'hagués acceptada: no votaren. Mentre altres 2 van voler fer un vot condicional (que no els hi fou permés) i 28 van votar a favor de la decissió municipal⁵²⁷. El mateix dia Costa redactà una llarga exposició en la que argumentava detalladament en base a la normativa i legislació vigents la seva oposició a la decissió municipal i governativa d'acceptar la renúncia de LLinás, i insistí en

...que se me exiva (sic) una Real orden que dicen se recibió hace poco, y que pudiera cortar estas controversias...⁵²⁸

L'endemà dia 30 va publicar-se un article atribuït a Costa en que presentava la renúncia tant del comandament general de la MN com del regiment en particular. Costa introduïa un element nou sobre el que reposava en bona part aquesta decissió: denunciava la campanya de desprestigi contra la seva persona, que el presentava com a defensor de la república, la qual cosa ell desmentia rotundament⁵²⁹. L'article, òbviament, va transcendir a l'AB en la sessió del dia 31, que acordà comunicar amb el CP Munárriz contestà al.legant ignorància, la qual cosa permeté al consistori disposar que es considerava no enterat de la decissió de Costa ja que no s'havia fet pel conducte reglamentari i que des d'aquell moment el problema competia al CP⁵³⁰.

L'1 de febrer grups de milicians van expressar-se en favor de Costa i en demanda que no li fós admesa la renúncia anunciada al <<Diario Constitucional...>>; el mateix alcalde

⁵²⁶ A.A.B., 27.gen.1822.

⁵²⁷ A.A.B., 29.gen.1822.

⁵²⁸ A.C.D., s.g., lligall 44/exp. 200.

⁵²⁹ Suplement al <<Diario Constitucional, Político y Mercantil de Barcelona>> 30.gen.1822.

⁵³⁰ A.A.B., 31.gen.1822, matí i tarda.

informà que davant el domicili del coronel s'havia format una reunió de 25-30 persones, que posteriorment es dispersaren, i que havia comunicat aquestes circumstàncies al CP, el qual ja n'estava enterat i havia contactat amb les autoritats militars. L'ajuntament decidí inhibir-se ja que el CP n'estava al cas i també perquè valorà els fets com simples mostres de simpatia a Costa⁵³¹.

Tres dies més tard l' AB. expressava la seva preocupació per la situació de la renúncia de Costa ja que

...(van) creciendo en cada momento las partidas...

i considerava que el CP havia d'informar-lo sobre l'estat de la qüestió

...pues desearía que calmase esta efervescencia de los voluntarios que acaso puede aumentarse en términos de llamar la atención de las Autoridades...⁵³²

No era alié a aquests temors la circulació de "libels" que, sobretot, apuntaven contra el dret de registre, i que l'AB venia de denunciar al CP⁵³³. No tornarem a trobar, a curt termini, referències posteriors sobre aquesta agitació.

Els eixos que centraven el conflicte eren dos: la renúncia de Costa i el nomenament del substitut de LLinás.

a/ La renúncia de Costa va desencadenar dos moviments de signe contrari. D'una banda les manifestacions de suport al coronel, exigint la seva continuïtat: així per exemple una comissió de milicians de cinc companyies del 1er. regiment van dirigir-se a l'AB per demanar que no acceptés la renúncia del coronel, i amenaçant de "las resultas" que podien derivar⁵³⁴. Pel seu cantó el CP va preguntar a Costa si la seva renúncia era o no efectiva: el coronel va contestar en ofici de 8 de febrer que l'havia retirat seguint les indicacions que se li havien fet en aquest sentit. Explicava que amb la renúncia pretenia tancar la boca als qui l'acusaven de republicanisme i, sobretot, forçar la resolució de les Corts sobre la validesa de la separació i la determinació del reglament o llei que regia al respecte puix que considerava el CP i a

⁵³¹ A.A.B., 1.febr.1822.

⁵³² A.A.B., 4.febr.1822.

⁵³³ A.A.B., 6.febr.1822. Munárriz contestà que donaria suport a qualsevol decisió que s'adoptés contra aquests pasquins, que també criticaven Toreno. El dret de registre fou un dels més impopulars i, fins i tot en la sessió municipal del dia 4 en F.T. Ros havia demanat que el mateix AB. redactés una exposició a les Corts contra la vigència d'aquest dret.

⁵³⁴ A.A.B., 6.febr.1822. Els comissionats, que demanaven que tampoc fos acceptada la de LLinás al·legaven els arguments ja coneguts: la inexistència de legislació al respecte i la necessitat d'esperar la resolució de la superioritat.

l'AB incompetents en la matèria⁵³⁵.

D'altra banda, l'afer esdevingué coartada idònia per a la mobilització dels moderats amb l'objectiu de neutralitzar Costa: això va significar que la majoria de l'AB -com de la de la diputació i també per part de d'oficials de la MN⁵³⁶- intentaren no només forçar la seva renúncia sinó que des del consistori s'investigués qualsevol altra possibilitat legal per afeblir la seva posició. En aquest sentit l'alcalde segon i el síndic Elías -l'home designat com a successor de LLinás- serien els qui mostrarien el major zel: van entrar en comunicació amb el capità general per tal de verificar una informació sobre si Costa tenia concedit el retir militar a Badalona la qual cosa podria incapacitar-lo legalment no només per al comandament de la milícia sinó també com a regidor de l'AB. La confirmació del fet per part de l'autoritat militar, aportant l'ofici d'11.oct.1817 on així constava, permeté l'AB comunicar immediatament amb el CP perquè resolgués. Elías demanà formalment la suspensió de Costa com membre de l'AB⁵³⁷.

b/ La substitució de LLinás fou aprovada el 6 de febrer en reunió celebrada a les cases consistorials a iniciativa de l'ajuntament i amb el vist i plau del CP, amb els oficials del 1er. regiment de la milícia. A proposta municipal els oficials van escollir el síndic Josep Elías com a nou tinent coronel (29 vots favorables contra dues abstencions: les de Joan Tamaro i de Joan Valls)⁵³⁸. El nomenament fou comunicat al CP, que va ratificar-lo i procedí a enviar a Josep Costa el títol del nou càrrec en la persona d'Elías perquè li dongués possessió.

Les conseqüències que podien derivar de la cada cop més clara confrontació, preocupaven les mateixes institucions implicades fins el punt que dins l'ajuntament s'havien alçat veus reclamant prudència a l'hora de fer efectiu el nomenament d'Elías i questionant-ne l'oportunitat: en la sessió del dia 11, Vila considerà que

...era un paso de sangre, si se consideraba la efervescencia que se experimenta entre las compañías del 1er. regimiento...

⁵³⁵ L'ofici de Munárriz i la resposta de Costa a <<El Indicador Catalán>> 18.feb.1822.

⁵³⁶ Així consta, per exemple en la sessió municipal del 12.feb. en que l'AB va rebre la petició signada per oficials del 1er. regiment que s'activés la baixa de Costa, en cas d'existir.

⁵³⁷ A.A.B., 21.feb.1822. L'endemà oficiaren al CSP. sobre el relleu de Costa a l'AB. en base a l'art. 317 de la Constitució que prescrivia un mínim de 5 anys de veïnatge per ostentar un càrrec municipal.

⁵³⁸ A.A.B., 6.feb.1822. Abans d'iniciar-se la reunió una minoria de regidors van questionar l'oportunitat de l'acte i la necessitat d'esperar la resposta governativa. També el capità Joan Tamaro, abans d'inciar-se la votació, va protestar del nomenament que s'anava a fer negant capacitat legal al consistori. Tamaro i Valls serien dos dels detinguts posteriorment als fets del 24 de febrer.

Simptomàticament, abans de retirar-se els oficials demanaren si la renúncia de Costa era oficial, a la qual cosa els membres del consistori contestaren negativament

mentre que Gironella demanava que es busqués una sortida conciliadora; d'altres demanaren que el CP assumís des llavors la responsabilitat polític del que podia esdevenir-se. Les alternatives conciliadores no prosperaren.

En aquesta mateixa sessió (en la que s'havia donat a conèixer oficialment per part del CP la resposta de Costa respecte de la renúncia), van llegir-se noves representacions de milicians: la de comissionats del 1er. regiment que insistien que el reglament no autoritzava la substitució de LLinás i la de membres de la companyia de granaders, que consideraven vàlida l'elecció que havien realitzat els oficials el dia 6. D'aquesta manera, la divisió al sí de la milícia era cada cop més gran.

A partir d'aquí els fets es precipitarien: el coronel Costa en ofici de 12 de febrer va negar-se a remetre a Elías el seu títol de tinent coronel⁵³⁹. Davant això Munárriz va consultar amb l'ajuntament l'actitud a prendre: la resposta fou

...(que) se valiese de todos los medios propios de las facultades y autoridad que en él residen y le concede la ley, como gefe nato y superior de las milicia, para que el título llegase a manos de D. José Elías...⁵⁴⁰

La diputació es manifestà d'acord amb aquest dictamen i instà Munárriz que immediatament forçés el reconeixement d'Elías en espera de la superior resolució⁵⁴¹. El 22 de febrer el CP va remetre per segon cop el títol d'Elías a Costa qui, en ofici de 23 de febrer reincidí en la seva oposició⁵⁴², la qual cosa motivà la reacció contundent de Munárriz

⁵³⁹ Relación de los acontecimientos... Barna 1822, p. 8. Costa argumentava que només les Corts tenien competència per resoldre ja que no hi havia jurisprudència al respecte i calia, doncs, elaborar una llei o modificar l'existent. I qualificava molt negativament l'acció del CP perquè s'excedia en les seves atribucions i, sobretot, perquè violava la Constitució.

⁵⁴⁰ Relación de los acontecimientos... Barna 1822, p. 8. L'AB demanà el 18 de febrer al CP que acabés definitivament amb aquesta problemàtica. Aquell dia havia rebut una nova representació de milicians que reclamaven que es fés efectiva la presa de possessió d'Elías. A.A.B., 18.feb.1822.

⁵⁴¹ Dictamen de 21.feb.1821. La diputació justificava la seva competència en l'afer en base el RD.4.oct.1820 que reconeixia capacitat de resolució a les corporacions provincials pel que feia a les queixes i dubtes sorgides en la formació de la milícia. Relación de los acontecimientos... Barna 1822, p.8-9.

⁵⁴² Segons LLinás l'esmentat RD.4.oct.1820 ...no tiene referència al caso que nos ocupa; porque éste es, reitero, un hecho de ley ó adición a ella solo perteneciente a las Cortes, y no hay una duda ó queja sobre formación de milicia o servicio que ella presta: por lo que por dichas razones devuelvo a V.E. el consabido Diploma, añadiendo a mayor abundamiento que la renuncia de LLinás fue verbal y condicionalmente ante el Excmo. Ayuntamiento... Ofici dirigit al CP., 23.feb.1822, al <<Diario Constitucional>>. ACD., s.g., lligall 44/exp. 200.

...me veo en la desagradable, pero imperiosa necesidad de prevenir a V.S. que inmediatamente entregue el mando del espresado regimiento al sargento mayor de él, o al que ejerza sus funciones, dándome V.S. aviso de haberlo verificado...⁵⁴³

La resposta de Costa fou la previsible: a les argumentacions de caire legal ja conegudes hi afegí

...(que) el teniente coronel LLinás no habiendo aún cumplido el tiempo de su servicio, ni alegado impedimento alguno físico que lo exima de él, es verdaderamente teniente coronel del cuerpo, y jamás pudiera yo reconocer otro alguno, sin incurrir en el crimen de prevaricador e infractor de la ley misma...

D'acord amb aquests principis

...debo prevenir a V.E. que conservo y conservaré el mando de mi Regimiento, y el militar del resto de la milicia según lo acordado por la Diputación Provincial en 4 de Octubre de 1821, pues que solo en Constantinopla o en Argel, y no en un Gobierno constitucional como el nuestro, se exonera con tanta ligereza a un ciudadano de un empleo tan consecuente como el mío sin formalidad ninguna de proceso, formación de causa, cargos, defensas etc. y proceso que yo mismo demandaré ante el tribunal competente para que se aclare quien es el que obedece ciegamente a la Ley, o quien prescinde de ella para mandar solo segun su capricho...⁵⁴⁴

Les posicions quedaven irremissiblement enfrontades: la fermesa de Costa derivà en desobediència a Munárriz i questionà la constitucionalitat del comportament governatiu amb una clara denúncia d'autoritarisme al respecte. Les espases s'havien desembeinat, encarant dues distintes concepcions del liberalisme.

a.3.- Què va passar el dia 24 ?

A les 9 del vespre del dia 23 Munárriz reuní els oficials del 1er. regiment de la MN per a exposar-los-hi les raons del cessament de Costa i per a demanar-los-hi el suport a Elías,

⁵⁴³ Ofici dirigit per Juan Munárriz al coronel Josef Costa, 23.feb.1822, al <<Diario Constitucional...>>. ACD., s.g., lligall 44/ exp.200.

⁵⁴⁴ Ofici dirigit pel coronel Josef Costa al CSP., 23.feb.1822, al <<Diario Constitucional...>>. ACD., s. g., lligall 44/exp. 200. Aquestes comunicacions entre ambdós - que em reproduït parcialment- van ésser publicades al suplement del <<Diario Constitucional>> del 24 però la seva venda al públic fou suspesa pel jutge en base al dictamen del jurat favorable a ...la formación de causa por escrito incitador a la desobediencia... Relación de los acontecimientos... Barna 1822, p. 15. L'exemplar d'aquest suplement l'hem trobat, tal com hem relacionat, a l'ACD.

suport que fou explícitament atorgat⁵⁴⁵. A la sortida de la reunió però, els assistents foren escridassats ("¡Viva Costa! ¡Mueran los oficiales!") per alguns grups, que foren dispersats. La dinàmica de la confrontació restava ben delimitada entre els defensors de Costa i els seus adversaris encapçalats pel CP i les autoritats de Barcelona.

L'enfrontament "conceptual", en base a la paraula, -amb, per què no? interferències personals- va transformar-se en conflicte material a partir del qual es duria a cap una dura i selectiva repressió contra liberals radicals durant la matinada del 24 al 25 quan la tranquil·litat era tota la qual cosa ens porta a preguntar-nos el següent: el conflicte que va esclatar, ¿tingué unes dimensions tan àmplies que justificuessin les detencions posteriors i els detinguts n'haurien estat veritables instigadors? I, si les respostes fossin negatives, ¿per què va executar-se? Ambdúes questions ens remeten a l'anàlisi del comportament de l'autoritat governativa, principal denunciant del perill que amenaçava la ciutat el 24 de febrer i principal responsable de la repressió practicada.

Cal partir de la constatació que els successos del dia 24 són força confusos: les diferències entre les fonts -i també amb la reconstrucció de Gil Novales⁵⁴⁶- són sensibles. Certament, la situació de tensió era ben perceptible al sí de la milícia -bàsicament en el 1er. regiment- la nit del 23 al 24, i el camí que hi havia conduït l'hem analitzat amb detall. D'aquesta anàlisi se'n poden treure algunes conclusions:

a/ L'obstinada interpretació de la legalitat per part de Josep Costa reflectia sobretot la defensa d'un liberalisme, radical, preocupat pel funcionament d'un sistema cada cop més viciat pel predomini i l'arbitrarietat de l'executiu: la integritat del liberalisme de Costa no oferia cap dubte -tal i com evidencià pocs mesos després en un opuscle amb una sèrie de recomanacions per a vèncer les partides faccioses i en la seva posterior actitud resistencial contra els francesos⁵⁴⁷-. El seu "tour de force" amb les autoritats no pasava per la conspiració contra aquestes autoritats sinó que, tal i com havia anunciat al CP esperava que les properes eleccions als càrrecs a la milícia permetrien escatir quina seria la posició político-ideològica

⁵⁴⁵ ...Los oficiales prometieron decididamente sostener a todo trance la ley y la autoridad y reconocer a su nuevo jefe accidental, excepto algunos pocos que salieron protestando su disidencia de la resolución de los demás... Relación de los acontecimientos... Barna 1822, p. 15.

⁵⁴⁶ GIL NOVALES, A., op.cit., vol. 1. Madrid 1975, p. 273.

⁵⁴⁷ Reflexiones del coronel Costa para cortar la insurrección de Cataluña. Barcelona, 1822. Constitueix una exhortació a sufragar les necessitats de la milícia com a element indispensable per a la defensa de la Constitució i per a la liquidació militar dels facciosos. Costa acabava el text amargament, reivindicant que donava els consells sense importar-li que ...esté vejado atrozmente y martirizado por los constitucionales, lleno de sus ingratitudes... I signava "El liberal que se cree ser servil cuando los liberales le persiguen", p. 20.

En el segon aspecte, no endebades trobem Josep Costa al cap d'una columna expedicionària (Ordre de 23.gen.1823, al <<D.B.>> 25.gen.1823) que anava a lluitar contra els enemics del règim liberal i enfrontant-se poc després a l'invasor francès.

trionfant⁵⁴⁸. Ningú no s'atrevia a associar el coronel amb els facciosos: se l'havia d'acusar en tot cas, de desobediència a l'autoritat.

b/ L'obstinada resistència a acceptar sol·lucions de compromís al conflicte. La divisió al sí de la milícia va anar-se aprofundint i les veus que s'alçaren demanant prudència i l'adopció de mesures conciliadores, fins i tot dins l'AB mai no triomfaren; tampoc propostes transaccionals com la remodelació de la MN i creació d'un cos de cavalleria plantejades per Costa no foren acceptades: curiosament presentades dies després per altres milicians sí que serien assumides⁵⁴⁹. Tampoc un darrer intent del propi Costa el mateix dia 24 va tenir èxit:

...Ya se habían manifestado graves síntomas de efervescencia cuando el coronel José Costa dirigió al gefe político un oficio en el que le manifestó que "no entregaba el mando, pero que lo cedía", haciéndole responsable, a fin de quitar todo pretexto a la maledicencia. En aquellos angustiados momentos el Sr. gefe político le contestó en términos inexactos, sobre el verdadero sentido del oficio, y en otro el coronel Costa deshizo su equivocacion repitiendo sus insultos. Esta resolución tomada de antemano hubiera cortado todos los males que nos amenazaban, y comunicada a los que en su nombre turbaban la tranquilidad pública, hubiera contribuído a no dejar pasar adelante tales escándalos...⁵⁵⁰

c/ La neutralització política del coronel Costa va esdevenir progressivament l'objectiu polític prioritari de la majoria de l'AB, que cercà l'aixopluc del CP per dur-la a cap. Munárriz s'hi apuntà amb decisió: en prendre possessió del càrrec ja havia expressat les seves reticències envers Costa i el record de 1821, quan es veié obligat a expulsar absolutistes de Barcelona, no duria ser alié a la contundència de les mesures repressives que adoptà el dia 24 davant... què ?

Les consideracions anteriors són indispensables per a cercar una resposta a això, i per a superar la fragmentació i les contradiccions plantejades per les fonts.

⁵⁴⁸ ...bien cercana está la época de la mutación de gefes y oficiales en que los ciudadanos elegirán los que merezcan su confianza... Ofici de Costa 9.feb.1822 en resposta al del CP <<El Indicador Catalán>> 17.feb.1822.

⁵⁴⁹ El 23 de febrer la comissió de milícies de l'ajuntament informa favorablement a la proposta realitzada el dia 9 de creació d'un cos d'artilleria. A.A.B., 9.feb. i 23.feb.1822.

⁵⁵⁰ Relación de los acontecimientos... Barna 1822, p.17. No hem trobat les comunicacions esmentades en aquesta relació: la prudència del terme "inexactos" per referir-se a les paraules de Munárriz amagaria previsiblement, uns continguts semàntics més durs si atenem a la moderació que al llarg de tota la narració caracteritza les referències a les autoritats en aquest text; la qualificació d'"insults" a les paraules de Costa ja l'havien utilitzat els redactors del "Constitucional" en referència a la comparació que Costa havia establert entre els governs despòtics d'Algèria i de Constantinoble amb l'actitud política de Munárriz.

La publicació de l'ordre de plaça del dia 24, que sancionava la dimissió de Costa i el nomenament d'Elías, fou el desencadenant de noves protestes per part dels milicians del 1er. regiment, també dels que estaven de guàrdia⁵⁵¹. Segons explicà Munárriz quan va arribar a la sessió de l'ajuntament a les 2 de la tarda el seu retràs (la reunió era a les 11) obeïa a que s'havia vist obligat a adoptar diverses mesures per a dispersar grups que s'havien format a la Rambla durant aquell matí

...atrádos por algunos milicianos del primer regimiento que iban gritando "viva el coronel Costa"...⁵⁵²

Aquestes manifestacions, molt localitzades al 1er. regiment de la milícia, provocaren més alarma a les autoritats que altra cosa; i els rumors que circularen respecte del contingut servil de la suspensió de Costa, d'un hipotètic desarmament del 1er. regiment o de la previsió que s'estava gestant una conspiració anticonstitucional col.laboraren a crear una atmosfera de confusió a la ciutat⁵⁵³: no endebades tres dies abans s'havia distribuït un pamflet clarament provocador titolat "La Constitución fundamental de los libertadores del género humano" que,

⁵⁵¹ ...Habiéndome conferido el mando interino del Regimiento el Excmo. Sr. Gefe Superior Político delante de la mayor parte de la oficialidad del Cuerpo, y (..) por haber cedido el mando esta mañana a dicho Gefe Superior Político el coronel D. Josef Costa, lo comunico al Reg. para su inteligencia. Al mismo tiempo me manda dicho Sr. Gefe Político que se dé a reconocer al nuevo teniente coronel en la orden del Cuerpo y para su cumplimiento mando que se reconozca por teniente coronel del Regimiento a D. Josef Elias, guardándole las prerrogativas de dicho empleo con arreglo a la Ley. =Artis=. Tres días después, en l'ordre del dia 27, s'ordenava als oficials que reunissin les respectives companyies ...a fin de que se les imponga la orden que se dio el dia veinticuatro del corriente. Se previene que dichas reuniones han de ser sin armas dándome inmediatamente parte de haberlo ejecutado y de lo que ocurra... Era evident que l'ordre del dia 24 havia provocat incidents. A.C.D., s.g., lligall 37/exp.123, Exposición de varios individuos del 1er. regimiento de la Milicia Nacional de Barcelona, acerca del nombramiento de D. José Elías para coronel del espresado regimiento. 1822. Document 2. Es tractava d'uns uns 50 milicians de la 1a. cia. de fusellers del 1er. batalló encapçalats pel tinent Joan Valls, que manifestaven ...que convenía (..per..) la pública tranquilidad y (el) respeto debido a las Autoridades (..) obedecer las expresadas órdenes con la expresada protesta de acudir al Supremo Congreso a fin que se delibere sobre la validez de la renuncia del anterior teniente Coronel D. Juan Antonio de Llinás y el nombramiento del nuevo teniente Coronel D. José Elías. Y seguidamente dijeron que convenían también los individuos de dicha Comp. (que abajo se firman) a lo expuesto y propuesta hecha por (..) D. Juan Valls..

GIL NOVALES, A., op.cit., vol.1, Madrid 1975, p. 273 diu que la negativa del capità que manava la guàrdia del principal de la Rambla a acceptar l'ordre de la plaça perquè no estava signada per Costa i de procedir doncs, al canvi de guàrdia fou el detonant de les manifestacions.

⁵⁵² A.A.B., 24.feb.1822.

⁵⁵³ Relación de los acontecimientos.... Barna 1822, p. 16.

malgrat les denúncies, no havia estat objecte d'atenció governativa⁵⁵⁴.

L'ajuntament de Barcelona va decidir publicar, a quarts de 3 de la tarda, el ban sobre aldarulls⁵⁵⁵, sense que fins aquell moment no s'hagués produït res de remarcable llevat de crits en favor de Costa, i d'altres acaraments verbals; i fou informat per Munárriz, que havia oficiat al fiscal de censura perquè denunciés el suplement del <<Diario Constitucional...>> on sortien les comunicacions entre Costa i el CP, per insults i incitació al desordre. Poc després va aprovar-se la suspensió de Costa com a cap de la MN i la instrucció de diligències pels seus escrits⁵⁵⁶.

Les notícies que s'estaven formant reunions de milicians armats arribaren a primeraes hores de la tarda a l'ajuntament⁵⁵⁷, i provocaren una immediata reacció del CP que va donar

⁵⁵⁴ Fou ampliament denunciat com a tal pels patriotes barcelonins com per exemple Vicens Falcó, que subratllà com el seu contingut pretenia ...excitar la ira y el odio popular contra los defensores de las libertades... Dictámenes sobre los recursos de queja contra las autoridades de Barcelona por los sucesos del 24 de febrero del presente año. A.C.D., s.g., lligall 44/exp.200.

També les Corts van fer-se ressó d'aquestes denúncies: en la sessió del 9 de març en que s'aprovà la compareixença dels ministres de Governació, Guerra i Justícia per explicar l'origen de ...las turbulencias que se advierten en las provincias, y las reacciones contra el sistema constitucional, seguidas de procedimientos contra patriotas benéritos..., el diputat Salvató va dir: ...yo veo al Gobierno con el palo levantado contra los patriotas, y lo veo indiferente cuando se ataca a los mismos. Yo veo en Barcelona presentarse un expendedor de este folleto titulado "Constitución de los libertadores del género humano", que es auxiliado de grupos que se suponía defenderle, yendo repartiendo por los cafés y parajes públicos ese indecente escrito. Y ¿qué hicieron las autoridades de Barcelona? Nada: vieron a sangre fría insultar a los patriotas, que corrieron riesgo en aquel día de ser sacrificados, y esas mismas autoridades que en el día 21 estuvieron tan quietas y tranquilas, parece que en día 24, porque unos pocos de la Milicia, afectos a su jefe, gritaban vivas a éste, dispusieron que se presentasen por las calles y plazas batallones (..) El día 21 quedan los patriotas a discreción de un incitador del furor de los ilusos. El día 24 todo se apresta para descargar contra los patriotas, cuyos impulsos de celo, extraviado si se quiere, podrían, y sin duda deberían haberse contenido de otro modo... D.S.C., 9.mar.1822.

⁵⁵⁵ Ordenava la dispersió immediata dels grups ...que forman bullicio..., i determinava que els participants en reunions de més de 10 persones serien tractats ...como reos y cómplices de motín y sedición... <<D.B.>> 24.feb.1822.

⁵⁵⁶ A.A.B., 24.feb.1822. Seguirem aquesta font per a la narració dels fets.

⁵⁵⁷ Segons informà l'ajudant, que va interrompre la reunió ...los voluntarios del primer regimiento iban tomando las armas y corrían por las calles, y que si alguna patrulla quería detener a uno que alborotase, se reunían treinta o cuarenta, y lo libraban inmediatamente... A.A.B., 24.feb.1822

...la orden al ayudante que diga al Sr. Gobernador de las plaza que salga la tropa de los cuarteles, a medida que sea necesario, y al mismo tiempo que comparezcan los Comandantes de milicias en estas casas consistoriales...⁵⁵⁸

La mobilització de la tropa fou, des d'aquells moments, una realitat.

Poc després el comandant de caçadors de la milícia informà que havia format el cos a la plaça del Teatre, que no havia hagut d'intervenir perquè tothom havia obeït les ordres de dispersió i que la població civil no participava de l'agitació. L'únic fet violent consignat a l'acta municipal d'aquell dia -l'ajuntament va romandre reunit tota la tarda, tractant també d'altres temes quan no era interromput per les notícies que arribaven del carrer- fou exposat per un ajudant del 4art. batalló de la milícia que informà

...que una patrulla había sido atropellada...

Els membres del consistori acordaren

...despejar a los desobedientes, primero con la moderación, y en caso necesario con la fuerza...

Aquesta darrera opció va traduir-se en el desplegament de força militar amb profusió de mitjans (artilleria) com factor dissuassori i en procedir, per ordre de Munárriz, a la detenció de qualsevol milicià armat del 1er. regiment o que cridés "Viva Costa!" i en la formació dels batallons 3er. i 5è a la Rambla.

Ja de nit, el comandant accidental Santocildes es presentà per a informar de la voluntat manifestada per diversos cossos de la tropa i de la milícia que es posés fi als aldarulls: els dos únics problemes per solucionar feien referència a la guàrdia del vivac de la Rambla, a la que acusà d'insultar tant a oficials del 3er. batalló com a membres dels regiments de Córdova i d'Aragó; i als milicians armats del 1er. regiment. El CP decidí que la guàrdia fós rellevada i que li passessin els noms dels seus integrants; en tant que sobre el desarmament dels "díscolos" ja havia adoptat resolució. Segons Gil Novales fou llavors que va produir-se la intervenció més dramàtica de l'exèrcit ja que el governador Ruiz de Porras va encarar dues peces d'artilleria contra els milicians "costistes" a la plaça del Teatre, i ordenà que desapareixin: el desastre no va consumir-se perquè les seves ordres foren reiteradament desobeïdes⁵⁵⁹. Apatvegats els ànims, s'acordà la retirada de la meitat de la MN i la concentració d'aquesta força a les Dressanes.

Després d'això es produiria l'acció més transcendent de la jornada, segons les actes municipals: davant la informació que a quarts de 12 del vespre la guàrdia del 1er. regiment

⁵⁵⁸ A.A.B., 24.feb.1822.

⁵⁵⁹ GIL NOVALES, A., op.cit., vol.1, Madrid 1975, p. 273.

...estaba cantando y gritando canciones alarmantes...⁵⁶⁰

les autoritats van decidir la intervenció directa de l'exèrcit, per tal que dispersés els milicians i tanqués el principal. Tampoc en aquest cas la sang arribà al riu. Després d'això, la tropa i els alcaldes constitucionals procediren a desarmar els milicians; i l'ocupació militar de la Rambla es perllongà fins l'endemà quedant així restablerta la tranquil.litat pública. En aquest marc, Josef Elías obtingué el reconeixement com tinent coronel al 1er. regiment.

Fins aquí la narració de l'ajuntament sobre els fets en el mateix moment que van produir-se. D'és després, el 2 de març, va dirigir una llarga exposició al Rei en la que, amb un llenguatge més emfàtic, introduiria significatius canvis: atorgava major rellevància al desplegament de la força militar (una "fuerza imponente") i a la necessitat d'actuar amb energia davant els "incautos", "malvados" i "indiscretos" que van estar a punt de provocar que l'artilleria obrís foc. En aquest cas, l'AB emfasitzava la prudència de la tropa i del comandament militar -que d'aquesta forma tingué l'heroicitat de resistir a les provocacions- i incrementava notablement l'envergadura dels esdeveniments considerant que s'havia passat per

...una de las crisis más terribles que puedan ofrecerse...⁵⁶¹

Entre ambdúes versions havia transcorregut una setmana, durant la qual havien sorgit diverses veus crítiques respecte del comportament de les autoritats i del que s'havia esdevingut el 24 de febrer si bé també van publicar-se narracions dels fets que participarien de la visió més tremendista del consistori⁵⁶².

Sembla força versemblant la consideració que, com mínim, la intervenció militar va estar lluny de la prudència que li atorgaren la(es) versio(ns) oficials: no només la versió de Gil Novales incidiria sobre aquest fet sinó que diversos testimonis denunciaren el zel inescotable del governador militar Ruiz de Porras per a liquidar els "rebels" utilitzant l'artilleria⁵⁶³.

⁵⁶⁰ A.A.B., 24.feb.1822.

⁵⁶¹ Exposición del Ayuntamiento de Barcelona al gobierno de S.M., 2.mar.1822. A.C.D., s.g. lligall 44/exp.200.

⁵⁶² Així la Relación de los acontecimientos... publicada per redactors del <<Diario Constitucional...>>, que ja hem esmentat en diverses ocasions, tot i la seva posició molt crítica contra els milicians constata la desproporció de les mesures utilitzades sobretot pel que feia al desplegament militar.

⁵⁶³ A les versió ja citada de GIL NOVALES, A., op.cit., vol.1, Madrid 1822, p. 273. i la dels redactors del Constitucional Relación de los acontecimiento..., p. 21-22., caldria afegir els testimonis per exemple de Josep Borrajo, J.A. Llobet i Valldoser, Ramon Ferré i Eusebi Pastor (que afirmen que el gorvenador militar ...mandó hacer fuego sobre el pueblo mezclado con los milicianos), en el seu recurs de 6 d'abril de 1822, de 33 milicans en l'exposició

a.4.- Les conseqüències del la foguera.

Les crítiques que durant la setmana del diumenge 24 de febrer al 2 de març van produir-se contra el comportament de les autoritats⁵⁶⁴ van continuar -i, de fet, augmentaren- des llavors: sense pretendre fer una relació exhaustiva podem consignar l'exposició adreçada a les Corts el mateix 2 de març per 33 milicians⁵⁶⁵, les intervencions de Salvató i Oliver a les Corts el 9 de març, els recursos presentats a les Corts per 94 individus del 1er. regiment de la MN el 6 de març queixant-se del

...modo duro y alarmante con que procedieron las autoridades del dia 24 de febrero haciendo publicar la ley marcial y valiéndose de bayonetas y cañones y allanando casas y haciendo prisiones de los mejores oficiales...

o per altres 49 milicians de la 4ª cia. del 1er. batalló de la milícia contra el nomenament d'Elias i l'actuació del CP⁵⁶⁶, i la representació a les Corts signada per 3010 ciutadans i 27 ciutadanes de Barcelona sobre els fets del 24 de febrer, en la que es responsabilitzava directament a l'AB i al CP d'haver-los provocat amb la seva actitud autoritària⁵⁶⁷. Tornarem sobre aquestes crítiques en l'apartat següent, en que analitzarem i valorarem l'actitud de Munárriz.

Cal explicar la més important de les conseqüències que seguiren els fets del dia 24: la repressió. Deixant de banda els detinguts durant la jornada -en desconeixem el nombre, si es que n'hi van haver-, volem centrar-nos en les selectives detencions que van practicar-se posteriorment amb l'excusa dels aldarulls. En efecte, durant la matinada del 24 al 25 va procedir-se a la detenció al propi domicili, de Josep Bages, Vicens Falcó, Joan Valls, Francesc Puig, Francesc Gibert, Josep Pujol, Joan Tamaro, Josep Costa i 5 veïns més de la ciutat. Tots ells foren traslladats per patrulles militars -integrades fonamentalment per soldats del regiment de Còrdova i algunes d'elles dirigides per alcaldes constitucionals-a diverses

enviada el 2 de març (...se exiga (responsabilidad) al gobernador por haber mandado hacer fuego intempestivamente excediéndose tal vez de las órdenes que tenía...), del capità de la 1ª cia. Juan Tamaro (...se mandó por el gobernador hacer fuego y no obstante de haber el recurrente con anuencia del mismo gefe político logrado hacer retirar a sus casas á los que de su cuerpo se habian reunido...) en recurs da data 12 de març, en termes idèntics als anteriors el recurs de 49 milicians de la 4ª cia. del 1er. batalló en data 19 de març etc. Recursos..., A.C.D., s.g., lligall 44/exp. 200.

⁵⁶⁴ Així per exemple, a <<El Indicador Catalán>> 26.feb.1822.

⁵⁶⁵ A.C.D., s.g., lligall 37/exzp.123. Document nº 1.

⁵⁶⁶ Ambdós extractats, a Dictámenes sobre los recursos de... A.C.D., s.g., lligall 44/exp. 200.

⁵⁶⁷ Per aquest motiu l'AB. va promoure un expedient "con motivo de las ocurrencias de Barcelona", que es troba a l'A.C.D., i constitueix el lligall 44/exp. 200, al que ja hem fet referència en diverses ocasions.

casernes, especialment les Dressanes (Costa fou traslladat a la torre de la Ciutadella), on quedaren incomunicats durant un temps variable, al voltant dels 8 dies de mitjana. Gairebé dos mesos després reclamaven la celebració de judici i el càstig dels qui havien promogut l'agitació, i negaven tots ells, cap mena de participació: el mateix Costa afirmava haver romàs a casa seva al llarg de tota la jornada, perquè estava alertat sobre possibles aldarulls prenent-lo a ell com a senyera i que

...se le había avisado que aquella noche debía ser allanada su casa, y conducírsele preso a un fuerte...⁵⁶⁸.

Paga la pena parar una mica d'atenció als dos recursos presentats per Josep Costa contra la seva detenció, en els que si bé insistia en raons que ja havia explicitat (la il·legimitat de l'acceptació de la renúncia de LLinás i del nomenament d'Elías per part del CP, de l'AB i de la DP) i denúncies ja conegudes (com per exemple, a la "Constitución fundamental de los libertadores...", que considerava una mostra de la persecució que s'havia preparat contra els patriotes)

...se queja de que en caso de haber cometido alguna desobediencia no se le hubiese penado segun el art. 47 del Reglamento que prescribe uno o dos días de arresto y no deponerle del mando...

En un segon recurs, de 20 de març, elaborà un detingut memorial de queixes:

...1º de que el gefe político le despojó del mando del 1er. regimiento de Milicia por una cuestión legal (..); 2º de que (la DP) dio una inteligencia forzada al decreto de las Cortes de 4 de octubre de 1820 desatendiendo al 3º de sus artículos; 3º que todas las demás autoridades supusieron vacante el empleo de Tente. Coronel, que no podía estarlo hasta la fin de dos años que no habían transcurrido; 4º de que la renuncia de LLinás no aparecía en escrito ni presentada como debía por conducto de su gefe; 5º de que al despojo de su mando no havia precedido formación de causa; 6º de que se había hollado el asilo de su casa por la fuerza armada en alta noche y conduciéndosele a un encierro falto de toda asistencia; 7º de que si bien se le dijo que su encierro era una simple detención se le dejó en absoluta incomunicación y solo al cabo de 5 días se le comunicó auto de prisión dejándosele a los siete en comunicación prudente es decir al capricho de un carcelero; 8º y último de que conociendo lo ridículo de la imputación de que hubiese podido ser autor del desorden un hombre sin mando y que no salió de su casa en todo aquel día estaba ejecutando una especie de pesquisa gral. de su conducta anterior cosa reprobada por las leyes...

Acabava el recurs amb la petició al Congrés de que s'exigissin responsabilitats a qui va amagar l'ordre del govern que

⁵⁶⁸ Dictámenes sobre..., A.C.D., s.g., lligall 44/exp.200.

...debían ser repuestos o seguir siendo los oficiales que se habían ausentado durante la epidemia...⁵⁶⁹

Algunes d'aquestes argumentacions eren al·legades pels altres detinguts, que rebutjaven qualsevol participació en els fets.

En darrer lloc, i en relació a les altres mesures repressives adoptades per les autoritats caldria citar que el 1er. regiment de la milícia nacional fou reorganitzat⁵⁷⁰; i que la tertúlia patriòtica fou clausurada com a mesura preventiva⁵⁷¹.

3.2.2.3.b.- Sobre la intervenció del Cap Polític: una valoració i unes reflexions.

...Yo veo que en Cataluña se mantiene un jefe político, cuyas canas son para mí muy respetables, hombre que conoce bien su deber, y que será excelente para llenar los destinos de su ramo peculiar, pero acaso no para el desempeño de un gobierno político (..) Cuando yo veo que este mismo señor jefe, hombre excelente, pero que ensayado ya otra vez en el gobierno político, no descubrió el carácter necesario para ello; y cuando veo mucha lenidad de un lado y extremado rigor de otro, recuerdo y temo ver en acto la fábula del rey de las ranas...⁵⁷²

Amb aquestes paraules a les Corts, Ramon Salvató significava la importància del govern polític i de la necessitat d'atendre la qualificació personal del càrrec: i més quan es produïen situacions conflictives i complexes. Segons Salvató, Munárriz era un incompetent i això havia trascendit a la vida política de la província la qual cosa hauria de ser motiu de reflexió per atendre millor les necessitats de la institució governativa. No havia jugat el paper que li corresponia.

...creo que considerando como eternos los principios de la obediencia, el jefe político no habla el lenguaje constitucional. Esta inexactitud en el lenguaje importaría poco, si su conducta estuviese acorde con las leyes, pero me parece que no lo está (..) Sin duda alguna el jefe político ha faltado a su deber, ha usurpado una autoridad que no le corresponde...

Guillem Oliver en la mateixa sessió utilitzava aquests termes per valorar l'actitud de Munárriz.

⁵⁶⁹ Idem. Respecte d'aquest darrer punt hi ha un recurs de més de 200 milicians que reafirmaven l'existència d'aquesta ordre.

⁵⁷⁰ A.A.B., 25.feb.1822.

⁵⁷¹ Mesura discutida en la sessió del consistori de 26.feb (A.A.B.) i realitzada pel CP. GIL NOVALES, A., op.cit., vol.1. Madrid 1975, p. 271.

⁵⁷² D.S.C., 9.mar.1822.

<<El Indicador Catalán>> denunciava que els actes del dia 24

...son opuestos a la prudencia y tino que debe guiar a los primeros funcionarios de una provincia y contrario a los principios del un gobierno representativo...⁵⁷³

mentre també <<Diario Constitucional...>> ja s'havia interrogat sobre l'abast i el caràcter de les facultats del CP⁵⁷⁴. I els milicians que es dirigiren a les Corts el 2. de març no s'estaven de valorar que

...Responsable de lo acontecido es la Autoridad que se atribuye facultades que la Ley no le concede...⁵⁷⁵

La relació podria estendre's però l'aportació de nous elements seria escassa. Bona part de testimonis contemporanis atribuiren doncs, les responsabilitats dels fets a Juan Munárriz. En definitiva, el CP s'hauria apropiat d'unes facultats que no li corresponien per intervenir en els assumptes de la milícia nacional, no hauria sabut tallar l'espiral de la divisió i la confrontació al sí d'aquesta institució ans al contrari amb la seva actitud no hauria fet sinó aprofundir-la, i hauria estat el responsable de l'utilització d'una força repressiva desmesurada per front a uns aldarulls, sobredimensionats posteriorment per tal de justificar la repressió dirigida contra els patriotes mentre la seva actitud davant l'agitació provocadora hauria estat del tot contemplativa. Aquests serien els elements centrals de la crítica.

Respecte del primer, la polèmica reglamentista no ha de fer oblidar dues coses: la situació jurídica de la pròpia milícia nacional en aquells moments en que un dels elements claus era la determinació de la seva dependència i, en un altre nivell, el comportament de Munárriz davant un hipotètic buit legal o d'ambigüitat jurídica.

a/ En el primer cas, no sabem fins a quin punt els fets de Barcelona incidirien en el contingut de la ordenança aprovada el 22 de juny d'aquell mateix any que, com molt encertadament remarca Blanco Valdés, la posava sota la dependència de l'autoritat política provincial, que en casos greus podia actuar d'acord amb l'ajuntament

...y sentaba así, su principio de subordinación a los jefes políticos...⁵⁷⁶

Es podria entendre com un anunci d'aquest camí la RO. 13.mar.1822 del ministre de la Governació José Mª Moscoso que donava la raó a la decisió del CP -amb l'AB i la DPC-

⁵⁷³ 26.feb.1822.

⁵⁷⁴ Suplement, 24.feb.1822.

⁵⁷⁵ A.C.D., s.g., lligall 37/exp. 123. Document 1.

⁵⁷⁶ BLANCO VALDES, R.L., op.cit., Madrid 1988, p. 466.

d'aprovar la renúncia de Llinàs i de procedir al nomenament d'Elías⁵⁷⁷. L'ambigüïtat desapareixia i es sancionava el predomini del CP al respecte: la situació generada a Barcelona ja no tindria base legal per reproduir-se.

b/ En el segon cas, creiem que l'actitud alhora vacil·lant i autoritària de Munárriz negant-se sistemàticament a qualsevol compromís⁵⁷⁸ senyalava una pauta de comportament que seria la norma i no l'excepció en els governadors provincials; i, evidentment, no era aliè a la reiteració d'aquest model de comportament la nul·la professionalització del càrrec que, en el cas de Catalunya -i de Barcelona posteriorment-, s'agreujà per causa la procedència militar de tots els caps polítics del període. No li faltava raó a Salvató en la seva apreciació sobre la diferència que hi havia entre l'exercici militar d'un militar i la seva capacitació per a l'exercici governatiu: una carta de presentació castrense no era cap garantia de capacitació per a l'exercici del càrrec governatiu⁵⁷⁹. La manca d'habilitat de Munárriz per impedir l'espiral de tensió dins la milícia restà indisolublement associada a un comportament autoritari, sovint derivat de la pròpia ignorància.

Finalment els mètodes per enfrontar-se amb l'agitació "pro-costista" sancionaren la comprensió de les dissensions polítiques en clau d'ordre públic sobretot des del moment en que hom posava en joc el principi d'autoritat (en definitiva, l'acusació sobre Costa era la de desobediència) i la solució de l'ordre públic només s'entenia en clau militar, fins i tot per l'ajuntament (tal com mostrà el contingut del ban d'aldarulls o en la seva opció en favor de

⁵⁷⁷ ...no estando prohibidas por reglamento las renunciaciones de empleos que se obtienen en la milicia nacional; la que hizo D. Juan A. Llinás, admitida por la mayoría de los electores y aprobada por el Ayuntamiento, tenía todo el carácter necesario para que fuese legal (..) y por consiguiente la elección que con arreglo a reglamento se hizo en D. José Elías es igualmente legal, y como tal ha sido sostenida legítimamente por V.E., por la Diputación provincial y por el Ayuntamiento...<<D.B.>> 22.mar.1822. La disposició responia en primera instància a refermar el principi d'autoritat però no podia menystenir-se la previsió que anunciava, garant, en definitiva, del respecte a l'autoritat com a tal.

⁵⁷⁸ El 25 de febrer, conjuntament amb l'ajuntament, Munárriz va dirigir una proclama als catalans en que explicava els fets del dia anterior provocats per ...hombres harto propensos al bullicio y la gritería; (..) su insignificante número se dispersa y anonada cuando la inmensa mayoría de los verdaderos patriotas se presenta con firmeza y decisión... Així doncs, en aquest cas es parlava d'un nombre insignificant de persones que cridaven davant le quals van actuar els veritables patriotes: suposem que l'exèrcit i la milícia que su costat a les autoritats. Tot i que, segons ell, el nombre de participants fou molt reduït, no va estar-se de fer una simptomàtica declaració de principis: ...Las transacciones con los díscolos no hacen más que redoblar su audacia y arraigar el sobresalto en el corazón de los hombres de bien. Así pues, las Autoridades, obrando enérgicamente cual corresponde en circunstancias críticas, han sujetado a aquéllos a los trámites de la ley... El ban obviava del tot qualsevol sortida negociada al conflicte i reivindicava l'energia com a norma de conducta: no oblidem la informació de Santolcides que durant la tarda del dia 24 s'havien expressat des de diverses bandes, veus en favor d'arribar a una solució al que passava. <<D.B.>> 26.feb.1822.

⁵⁷⁹ Vegeu la intervenció de Salvató a les Corts, 9.mar.1822, citada anteriorment.

l'exèrcit com a mesura "dissuassòria" davant els manifestants). Que posteriorment aquestes mateixes autoritats inflessin el contingut dels fets per justificar aquestes decisions, és una altra història que ja hem analitzat: la realitat mostrava de quina forma va contestar-se a una agitació, el desencadenant darrer de la qual fou l'acte d'autoritat del CP de cessar Costa dels seus càrrecs, aplaudit per les altres institucions civils: ajuntament i diputació. El govern tampoc no s'estaria de legitimar -RO. 13.mar.1822- el comportament de Munárriz: prèviament ja li havia comunicat que

...S.M. ha tenido a bien aprobar la conducta de V.E. a un tiempo mesurada y vigorosa en tan delicadas ocurrencias, y espera que continuará manifestándola igualmente firme en todas las ocasiones que se presente de hacer respetar las autoridades y el orden, seguro de encontrar en el gobierno todo el apoyo necesario...⁵⁸⁰

El radicalisme barceloní fou el gran afectat i la persecució immediata a que fou sotmés, brutal i contundent. El que "havia passat" el 24 de febrer tenia en aquesta persecució una màxima significació: l'actitud descaradament partidista del CP. seria, malhauradament també, premonició de futur. L'espiral de la confrontació, la negativa al compromís, la defensa del principi d'autoritat i la provocació polític-ideològica serviren per decapitar momentàniament una part important d'aquest radicalisme.

A la "Gazeta de Madrid" del 14 de març de 1822 sortia la relació dels nous caps polítics de tot l'Estat, en l'aplicació de la nova divisió territorial aprovada per RD. 7.gen.1822. Una RO.15.mar nomenava Vicente Sancho nou CP de la nova província de Barcelona⁵⁸¹; fins el 8 de maig no va prendre possessió. Una RO. de 3.abr. explicava a Munárriz que la substitució es feia prenent en consideració la sol·licitud que a finals de gener -coetània doncs, a l'enfrontament amb Costa- ell mateix havia fet

...que se le exonerase del mando político interino de la provincia de Cataluña, porque su quebrantada salud no le permitía seguir desempeñándolo...

Això obriria una nova incògnita sobre el comportament de Munárriz, que s'acomiadà dels catalans amb una darrera proclama en la que feia una valoració política completament positiva del seu mandat:

...el orden se afianzó, al paso que la causa de la libertad se ha ido progresivamente consolidando, la armonía más íntima ha reinado entre el pueblo y las autoridades; así como entre estas recíprocamente...

Res de remarcable doncs, no havia passat. Només es lamentava d'un imponderable que, amb la nova divisió provincial havia de quedar superat:

⁵⁸⁰ Comunicat del secretari de despatx de la Governació de 5.mar.1822.

⁵⁸¹ <<D.B.>> 23.mar.1822.

...Si en el corto período de mi magistratura política tal como yo hubiera deseado, los benéficos efectos del sistema bienhechor que hemos abarazado, considerad que he debido estender mi vista sobre dos mil cuatrocientos pueblos, y que a penas he tenido tiempo para enterarme de su correspondencia. El convencimiento de que esta enorme carga era superior á mis fuerzas, me obligó a pedir a S.M. en las dos épocas que me exonerase de ellas. Con el establecimiento de la nueva división del territorio han quedado satisfechos mis deseos...⁵⁸²

En qualsevol cas la nova divisió provincial no esdevindria la vareta màgica per a la solució als problemes del govern provincial: si des de l'òptica liberal aquesta mesura significava una racionalització per al funcionament de l'administració de l'Estat, aquesta mateixa racionalització fou incapaç de resoldre la problemàtica que havia de pesar com una llosa sobre els governs polítics fins a hipotecar-los respecte dels plantejaments inicials: el procés de bastardia ja experimentat al Trienni tenia un altra origen que cada vegada es perfilaria amb major nitidesa: la política d'ordre públic, la seva incidència a l'hora de configurar l'Estat liberal espanyol, i les causes i conseqüències de la seva militarització, que afectarien tot el teixit social i els hàbits i comportaments polítics i ideològics.

⁵⁸² <<D.B.>> 9.mai.1822.